ROČNÍK IX. – č. 18

DVOJTÝŽDENNÍK ZÁVISLÝ OD ETIKY

15. NOVEMBRA 2006

Vydáva Factum bonum, s. r. o. • Šéfredaktor Teodor Križka • Redakcia: Sološnická 41, 841 05 Bratislava, Tel./fax: 654 12 388 • e-mail: redakcia@kultura-fb.sk • Cena 29 Sk

atrím ku generácii Slovákov, ktorá zažila dve vzácne privilegované chvíle. Štefan Zweig by možno vravel o hviezdnych hodinách, pretože to boli chvíle, keď bolo radosťou patriť k svojmu národu. Prvá z hviezdnych hodín nastala roku 1968. Druhá svitla o dvadsať rokov neskôr, roku 1989. Vzácne chvíle, keď dlhý sivý všedný deň prerušilo brieždenie. Hoci sa tieto dve udalosti odohrali v inom historickom kontexte, ich štruktúra je veľmi podobná.

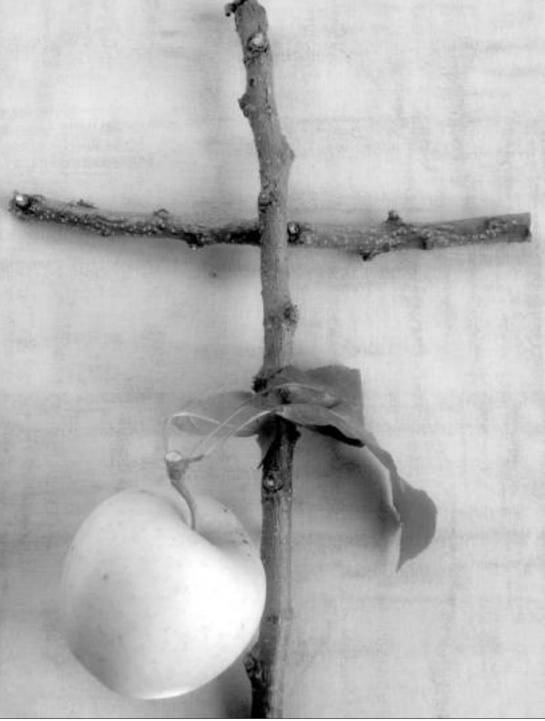
Všetko pohlcujúca hmla všedného dňa zrazu začala dostávať štruktúru a zmysel. Masa osamelých individuálnych životov sa zrazu začala meniť na spoločenstvo ľudí, na národ. Šedivý čas a priestor zrazu dostali dimenzie a štruktúru. Namiesto chaosu nastúpila zmysluplná súvislosť. Národ uvedomiac si sám seba, zrazu jasne uvidel svoju minulosť a budúcnosť a to spolu s väzbou k rodnej zemi, k vlasti. Zrazu cítil, že je doma a poznal svoje meno.

Tak to bolo roku 1968. Zážitok širokej spolupatričnosti, zážitok spoločenstva, ktoré vtedy vzniklo, je fascinujúci, nezabudnuteľný. Všetci sme si boli zrazu blízki. Toto spoločenstvo, uvedomiac si samo seba, sa jasne vyslovilo. Povedalo "nie" svojej minulosti, komunistickej totalite, diktatúre proletariátu s jej krvavou brutalitou. Zároveň vyslovilo i svoje "áno". Vyslovilo ho budúcnosti s ľudskou tvárou. Pre Slovákov malo toto "nie" a toto "áno" ešte ďalší význam. Bolo vyslovené aj smerom k Slovensku. "Nie" bolo povedané pri veľkej územnej závislosti, "áno" patrilo väčšej územnej autonómii. Tento zdvojený postoj bol zhmotnený v ústavnom zákone o česko-slovenskej federácii v októbri roku 1968. Podľa tohto zákona sa Slovensko stalo 1. januára 1989 Slovenskou socialistickou republikou, ktorá spolu s Českou socialistickou republikou tvorila Česko(!)slovenskú socialistickú republiku. Nezarezo-

novali tu v odstupe času Clevelandská a Pittsburgská dohoda so svojimi nedodržanými záväzkami?

Po šedivom, normálnom či normalizovanom dni, ktorý trval dvadsať rokov, svitla nová hviezdna hodina. Rok 1989. V novom historickom kontexte tá istá štruktúra privilegovanej chvíle. Znova fascinujúci zážitok spolupatričnosti. Opätovné vyslovenie "nie" minulosti, rokom normalizácie i rokom s ľudskou tvárou. A znova toto všetko i vo vzťahu k Slovensku. "Nie" povedané závislosti, "áno" povedané samostatnosti. Vznik samostatnej Slovenskej republiky bol stelesnením tohto postoja, tejto vôle.

Aj hviezdne hodiny majú svoje zore. Ranné i večerné. Každá privilegovaná chvíľa pozná čas brieždenia i čas súmraku. Vo svetle súmraku vidno možno viac ako vo svetle brieždenia. Súmrak roku 1968 bol iný ako súmrak, ktorý nastal po roku 1969. Vzácnu kratučkú jar roku 1968 ukončili tanky spojencov 21. augusta toho istého roku. Náhly brutálny koniec podobný vražde. Socializmus s ľudskou tvárou pohltilo obdobie normalizácie, doba tzv. reálneho socializmu. Vypočítavať negatíva normalizácie by bolo nosením dreva do lesa. Za hromadou negatív sa však skrýva-

Snímka: Ján Maršálek

správala veľmi re-

čas sa zahrá podivné

divadlo, zatancuje sa

akýsi tieňový tanec.

Objaví sa relácia

alebo kniha o kriv-

lo i dačo poctivé. Surovosť, ale svojim spôsobom surovosť poctivá. Karty boli jasne rozdané. Vojská spojencov prišli porazit' nepriatel'a, zničiť socializmus s ľudskou tvárou. Normalizácia nebola

a ani sa netvárila, že je pokračovaním jari z roku 1968. Bola a aj sama sa považovala za proces, ktorý bol nasmerovaný opačným smerom. Jar roku 1968 skončila pod pásmi tankov. Bola zabitá, nie zradená.

Súmrak nežnej revolúcie z roku 1989 bol iný. Roku 1989 sme jednoznačne a nahlas povedali "nie" svojej minulosti. Dôrazne, ale kultivovane vyslovené "nie". Žiadne násilnosti na uliciach, žiadna pomsta. Sebavedomý národ na námestiach nebral spravodlivosť do svojich rúk. Vedel, že patrí do rúk príslušných inštitúcií. Dôveroval právu a spravodlivosti. V tom zmysle, v zmysle nesporne pozitívnom, bola revolúcia v roku 1989 skutočne nežná. Jej nežnosť mala, žiaľ, aj neprehliadnuteľnú opačnú tvár. Spravodlivosť sa zahalila do mlčania. Ku krivdám a zlo-

žincom minulosti sa zervovane, priam nežne. Iba z času na-

Ján Urbánek

dách napáchaných v minulosti. Justícia sa však nechce rozpamätať. Má zaviazané oči, nedíva sa, nečíta. Zverejňujú sa zväzky (zvyšky zväzkov) ŠtB. Robí sa to v tichom presvedčení, že pamäť národa má hlavné sídlo práve tu. Zverejňujú sa zoznamy mien. Žiadne veľké ryby, iba mená pešiakov sa objavujú v zoznamoch. Tí z menovaných, ktorí skutočne spolupracovali, ktorí škodili iným, nie sú však braní na zodpovednosť. Ich mená sú iba - tak nežne - zverejnené. Tí, ktorých mená sa v zoznamoch ocitli neprávom, ktorí nespolupracovali, nič zlé nerobili, nie sú očistení. Ich mená sú iba tak nežne – zverejňované. Čo na tom, že biľagu sa nikdy definitívne nezbavia?

Možno takúto pamäť nazvať pamäťou ná-

(Pokračovanie na 2. strane)

vari iba deti nevnimaju "tajomstvo takej podivnej sféry života, akou je politika. Za posledných šestnásť rokov sme akýmsi zrýchleným tempom absolvovali na vlastnej koži to, čoho nás totalitných päťdesiat rokov "ušetrilo". Kým za komunizmu skutočné pozadie vnútrospoločenských i medzinárodných súvislostí bolo známe iba spoločenskej elite (straníckej verchuške), aby pracujúci ľud nebol pri budovaní šťastnej budúcnosti znepokojovaný skutočnou pravdou, dnes sme sa nepripravení zrazili s realitou ako s rýchlikom. Učíme sa čítať v spleti rozmanitých záujmov, ktoré sa okolo nás krížia a tieto kríženia neraz pretínajú aj náš životný priestor.

Vari najväčším šokom pre drvivú väčšinu obyvateľstva je skutočný výsledok politického prevratu roku 1989, ktorý je neraz úplne opačný ako deklarované ciele vtedajších tribúnov OF a VPN. Rad výrokov, ktoré sľubovali nastolenie všeobecnej spravodlivosti namiesto skorumpovaného, neproduktívneho, navyše totalitného režimu, je dnes exemplárnym príkladom zneužitia našej dôvery. Sloboda, až ľubovôľa prvých mesiacov po páde režimu, skončila s rastúcou nezamestnanosťou a šíriacim sa existenčným strachom. Generácie, ktoré sa sotva nadýchli as-

Beh na dlhé trate

TEODOR KRIŽKA

poň na sklonku života, odrazu pocítili úzkosť z nepotrebnosti. Stali sa záťažou sociálneho systému a objektom kupčenia so zdravím. Podniky, ktoré komunistický režim vybudoval z obety týchto generácií, sa postupne ocitli v rukách nadnárodných firiem, ktorých vlastníci formou platenej inzercie sponzorujú väčšinu súkromných médií, prirodzene, lojálnych záujmom, ktoré predstavitelia týchto podnikov považujú za svoje. I politické strany sa podelili zhruba na dva tábory ani nie podľa toho, či sú ľavicové alebo pravicové, ale podľa toho, ako idú ruka v ruke so záujmami nadnárodných mocenských elít alebo im väčšmi záleží na úrovni života domáceho obyvateľstva. Významnú rolu psa v košiari, vycvičeného na delenie politických ovečiek, hrá podivná skupinka zahraničím sponzorovaných kryptopolitických organizácií, ktoré si obliekli mimikri tretieho sektora. Ukázalo sa, že zahraničie nie je pripravené a ani ochotné počúvať oprávnené potreby slovenského národa, ktorý túžil po takom samozrejmom ľudskom práve, akým je právo na vlastný štát, a vzápätí po vyvzdorovanom obnovení slovenskej štátnosti začalo vplývať na vnútropolitické súvislosti najmä prostredníctvom politických reprezentantov jednej národnostnej menšiny. K nim sa však povinne pridali aj tie slovenské politické strany, ktorým sú "svätejšie" názory voľbami nelegitimovaných politických skupiniek ako vlastných voličov. Ukazuje sa, že tieto podivné väzby postupne premenili evolučný demokratizačný proces na diktát bez alternatív. Nie som nijaký masochista, no pripúšťam, tento "nežný" diktát triumirátu ekonomických, politických síl a tzv. tretieho sektora je v konečnom dôsledku omnoho efektívnejší ako otvorené silové riešenie. Isteže, výsledok je rovnaký, národy sa nevyvíjajú podľa vlastnej vnútornej logiky, ale podľa mocenských scenárov od zeleného stola, ktoré sa v horšom prípade nezastavia ani pred takým neefektívnym spôsobom, akým je vojenský zásah. Ešteže sa bombardovaním nedajú zmeniť fyzikálne zákony, určite by fyzici museli z roka na rok prepisovať učebnice podobne, ako sa to očakáva od historikov.

No, rad kontrastov medzi pred a porevolučnými očakávaniami a následnou realitou by bol omnoho dlhší. Načo však nosiť drevo do lesa. Vravím, nevidí ich iba typ ľudí zapálených za americký model demokracie, ktorých rodičia v päťdesiatych rokoch s podobným entuziazmom vyháňali tzv. buržoázne živly z fakúlt vysokých škôl či z armády, prípadne vrstva naivných voličov, ktorí považujú za rozumné "neprotiviť sa zlu".

Jedno je však isté. Je dobré, že padol komunizmus. Zároveň je však dobré uvedomiť si, že sa musíme naučiť obhajovať národné záujmy v zmenených, no rovnako náročných podmienkach ako pod nadvládou komunizmu. Pre nedočkavých mám však upozornenie, nie je to otázka mesiacov či rokov, je to beh na dlhé trate.

ačiatkom decembra sa na Slovensku uskutočnia voľby do orgánov samosprávy obcí. Tradične sa s týmito voľbami spája nižšia účasť občanov na hlasovaní. Komunálne voľby nepútajú takú veľkú pozornosť ako "veľká politika". Samospráva je pritom najbližšie k potrebám občanov. Na mestá a obce postupne prechádzajú významné kompetencie, ktoré donedávna vykonával štát. Politické rozhodovanie na miestnej úrovni by preto občanom nemalo byť ľahostajné.

Legitímnosť politických rozhodnutí rastie s počtom osôb, ktoré sa svojím hlasovaním zúčastňujú na voľbách. Na miestnej úrovni nie sú médiá také silné. aby dokázali vždy efektívne kontrolovať moc. Zo skúseností vieme, že nemusí byť podmienená len dobrým úmyslom. Za

hlasovaním príslušných zastupiteľstiev môžu byť rôzne lobistické vplyvy, klientelizmus či osobná zainteresovanosť tých, ktorí prijímajú politické rozhodnutia.

druhej strane, rastie význam občianskych iniciatív, ktoré sa zameriavajú na vybrané problémy miest a obcí a v prípade nespokojnosti s rozhodnutiami samosprávy dokážu verejnosť efektívne mobilizovať.

Hospodárenie alebo riadenie obcí (miest a dedín) má určité špecifiká, no vo všeobecnosti sa podobá fungovaniu štátu. Územia obcí tvoria územie štátu. V Slovenskej republike je obec základnou územnou jednotkou. Ide o samostatný a správny celok. Združuje osoby, ktoré v nej majú trvalý pobyt. Je právnickou osobou. Na základe zákonom stanovených podmienok hospodári s vlastným majetkom a finančnými prostriedkami. Svoje potreby zabezpečuje z vlastných zdrojov, ale aj z dotácií štátu.

Obec je určitou obdobou komunity, aj keď nezriedka zastrešuje viacero skupín, čo je spojené s jej veľkosťou a heterogénnosťou obyvateľstva. V každom prípade je lokálna náležitosť k obci sprevádzaná porovnateľnými pocitmi, aké ľudia spájajú s komunitou. V súčasnom modernom svete (narastajúci individualizmus na jednej strane a globalizácia na strane druhej) nie sú jednotlivci spravidla príslušníkmi žiadnej komunity. V takomto prípade obec akoby vyjadrovala (zastupovala) jej konštrukciou (význam) a lokálna prináležitosť k obci spojená s inštitucionálnymi väzbami môže mať bezprostredný vplyv na pocit istoty a bezpečia jej obyvateľov. Obe hodnoty absentujú v rizikovej spoločnosti, čo má nesporný dopad na identitu ľudí. Dobre spravovaná obec tak môže mať pozitívny vplyv na existenciu jednotlivcov, ktorá je podmienená nielen subjektívnymi faktormi, ale aj širšími sociálnymi (spoločenskými) súvislosťami.

Obec, podobne ako štát, má svoje orgány. Zastupiteľstvo a starostu (primátora). V prvom prípade sa jedná o zastupiteľský zbor, ktorý je zložený z poslancov. Sú volení obyvateľmi obce v priamych voľbách. Starosta obce je najvyšším predstaveným a výkonným orgánom obce. Vzhľadom na komplexnosť problémov a systémových väzieb, v ktorých sa pohybuie, nesie obrovskú zodpovednosť. V majetkových vzťahoch obce je štatutárnym a v administratívnych vzťahoch zase správnym orgánom. O funkcie poslancov obecnych, mestskych a miestnych zastupiteľstiev ako aj primátorov a starostov sa uchádzajú kandidáti politických strán, ktoré môžu postupovať samostatne alebo v koalíciách. Rovnako sa o dôveru voličov uchádzajú nezávislí kandidáti. Ich pohnútky sú však rovnaké. Nezávislí kandidáti nie sú priamo spojení s politickým subjektom. Napriek tomu, o dôveru ľudí sa nezriedka uchádzajú aj s ich podporou. Pre nestraníka sú voľby spojené s potrebou sebarealizácie a naplnením vlastných vízií o rozvoji obce. Rovnaké pohnútky majú aj stranícky zaradení kandidáti. Ich profil dotvára aj záujem politickej strany, ktorá vstupuje do volebnej kampane s ciel'om dosiahnut' nielen individuálny, ale ai kolektívny úspech. V podmienkach Slovenskej republiky je vplyv politických strán na formovanie verejného života pomerne výrazný, hoci možnosti politikov sa postupným rozptylom (rozpúšťaním) moci v minimálnom štáte programovo zu-

Úspech kandidátov politickej strany

alebo hnutia vo voľbách do orgánov samosprávy obcí dokumentuje, že má dostatok osobností, ktoré dokážu osloviť voličov v regiónoch. Veľkú úlohu pritom zohrávajú sympatie, na základe ktorých sa občania rozhodujú v parlamentných voľbách. Aj keď v slovenských podmienkach ide o významný faktor voličského správania, vzorec, na základe ktorého sa ich sympatie v parlamentných voľbách automaticky prenášajú na kandidátov príslušnej strany v komunálnych voľbách, neplatí vždy a bezvýhradne. Problematickou je najmä nižšia účasť voličov na samotnom hlasovaní, ktorá môže spôsobiť, že výsledok jednotlivých strán nemusí kopírovať ich preferencie na celoštátnej úrovni. Do výsledkov komunálnych volieb zásadným spôsobom vstupujú aj regionálne rozdiely

Komunálne voľby

pokiaľ ide o podporu voličov jednotlivým

lieb je získanie moci v mestách a obciach.

Aj keď občania venujú komunálnej politi-

ke menšiu pozornosť ako verejnému dia-

niu na celoštátnej úrovni, význam samo-

správy postupne narastá, čo súvisí s presu-

nom kompetencií zo štátu na mestá a obce.

Politická strana, ktorá nezískava moc na

komunálnej úrovni, má sťažené podmienky pri získavaní voličov vo "veľkých"

parlamentných voľbách. Ide však o kom-

plikovanejší teoretický problém, lebo v

dynamicky sa meniacich slovenských podmienkach neplatia zaužívané modely

politického konania tak, ako sú pozorova-

teľné v krajinách s dlhšou demokratickou

tradíciou. Na Slovensku celkom neplatí

konštatovanie, že úspech v regiónoch je

nevyhnutným predpokladom úspechu po-

litickej strany na celoštátnej úrovni. Aj

keď sa nepochybne stáva indikátorom ob-

čianskej podpory, dôležitú úlohu v rozho-

dovaní voličov v komunálnych voľbách zohrávajú rozdielne preferencie obyvate-

moc aj vecou spoločenskej prestíže. Zvo-

lenie kandidátov do funkcií primátorov

krajských miest, ale aj v mestských aglomeráciách okresného významu, zlepšuje

imidž strany nielen vo vzťahu k jeho sta-

bilným voličom, ale aj v prostredí ďalších

voličských skupín. Nemenej významný je

volebný výsledok v menších mestských

sídlach alebo obciach. Veľká časť obyva-

teľov SR býva na vidieku, a preto je

úspech vo voľbách starostov osobitne vý-

znamným ukazovateľom popularity poli-

komunálnych voľbách má vplyv na ich prí-

pravu pre ďalšie typy volieb. Odborná

agenda, ktorou sa zaoberajú primátori, sta-

rostovia či poslanci mestských a obecných

zastupiteľstiev, má prepojenie na proble-

matiku v pôsobnosti vyšších územných cel-

kov. Funkcia v miestnej samospráve je tak

veľmi vhodnou prípravou na kampaň v re-

ta v komunálnych voľbách môže byť aj

opačný. Známa osobnosť z tzv. veľkej poli-

tiky sa v pripade kandidatury na funkciu

primátora alebo starostu spravidla zaradí

medzi favoritov komunálnych volieb. Ide

však o špecifickú situáciu, ktorá nie je hro-

madným javom. Politické strany k takýmto

návrhom pristupujú v prípade, ak majú mi-

moriadny záujem o obsadenie určitej pozí-

cie v samospráve alebo kandidát z veľkei

voľbách je založené tak na politickom ako

aj osobnostnom princípe. Postupne narastá

predovšetkým význam kritéria autority -

osobnosti príslušného kandidáta. Vhodný

výber kandidáta môže ovplyvniť aj voličov,

ktorí v parlamentných voľbách podporili

iné politické strany. Spravidla sa nejedná o

veľké voličské skupiny (do tohto procesu

vstupuje spoločenská prestíž kandidáta v

mieste jeho bydliska, prípadne zvolená

marketingová stratégia), no pri nízkej účas-

ti na voľbách môžu rozhodnúť o jeho zvo-

lení. Ak je takýto kandidát zvolený do

funkcie a svoju úlohu zvládne, popularitu

vlastnej osoby môže prenášať aj na politic-

Rozhodovanie voličov v komunálnych

politiky hľadá uplatnenie na inej úrovni.

Prirodzene, postup úspešného kandidá-

Výber kandidátov politickej strany v

Komunálne voľby sú popri zápase o

ľov v krajoch SR.

tickei strany.

gionálnych voľbách.

Dominantnou črtou komunálnych vo-

Význam komunálnych volieb pre občanov,

politickým stranám.

spoločnosť a politické strany

kú stranu, ktorú zastupuje. Pozitívne vnímaný primátor (starosta, poslanec) ovplyvňuje (mení) pohľady voličov na príslušnú politickú stranu. Naopak, negatívne vnímaný kandidát môže nielen posilniť nezáujem (odpor) verejnosti k vybranej politickej strane, ale dokonca negatívne vstupuje aj do preferencií voličov strany, ktorá ho kandidovala. Na uvedenej skutočnosti nič nemení fakt, že voliči majú tendenciu idealizovať svojich volených zástupcov.

Pred tohtoročnými komunálnymi voľbami sa o dôveru občanov uchádzajú rôznorodé koalície politických strán, ktoré presadzujú spoločného kandidáta na primátora alebo starostu, prípadne sa zhodnú na vzájomnej podpore kandidátov za poslancov. Špecifické podmienky v jednotlivých obciach stierajú tradičné delenie na

> veľké šance aj puje odbornosť a bezúhonnosť

riá, vrátane politickej príslušnosti, nemusia zohrávať vždy najdôležitejšiu úlohou. Rozhodne to však neznamená, že nezávislí kandidáti sú lepší ako politicky zaradení, prípadne naopak. Z hľadiska spokojnosti občanov s hlasovaním v komunálnych voľbách je rozhodujúce, či majú úprimný záujem na riešení problémov a ich osobná i profesionálna skúsenosť je zárukou rozvoja miest a obcí.

l'avicu či pravicu. Preto majú nezávislí kandidáti, keďže do rozhodovania ľudí vstukandidátov. Ostatné krité-

Monopol na vesmír?

Nedávno sa svetom rozletela správa, že G.W. Bush podpísal nariadenie s podivným názvom "Národná politika v oblasti vesmíru". Toto nariadenie deklaruje zamedzenie prístupu do vesmíru akejkoľvek krajine "nepriateľskej záujmom USA". Ďalej sa uvádza, že budú odmietnuté dohody o obmedzovaní zbraní vo vesmíre a Spojené štáty sa postavia proti vytváraniu ďalších právnych režimov a pravidiel, ktoré by zakázali alebo obmedzili ich prístup do vesmíru.

Sloboda vo vesmíre je pre Spojené štáty rovnako dôležitá ako americké vzdušné a námorné sily. Zároveň oficiálni predstavitelia Bieleho domu ubezpečovali noviny the Washington Post (na ktoré sa všetky správy ohľadom novej direktívy odvolávajú) o tom, že sa neplánuje vypustenie zbraňových systémov na obežnú dráhu, a to aj napriek tomu, že v direktíve sa uvádza, že "ministerstvo obrany má vytvoriť plány a spôsoby realizácie slobody konania vo vesmíre".

Hoci tieto skutočnosti majú škandalózny charakter, nie sú nijakou novinkou: USA už dávnejšie kráčajú smerom k väčšiemu využitiu vesmíru aj vo vojenskej oblasti.

Ešte v roku 2002 Spojené štáty deklarovali, že vo " vesmíre nesmie byť nič, čo by mohlo byť použité proti Amerike, alebo by mohlo zabrániť využívať vesmír na americké záuimy."

Čo z toho všetkého vyplýva? Predo-

všetkým je zaujímavé samo slovné spojenie - krajiny "nepriateľské záujmom USA", nie "nepriateľské USA". Záujmy jednotlivých krajín bez ohľadu na to, aké majú medzi sebou vzťahy, objektívne sa aspoň niekedy rozchádzajú (čo nemusí znamenať nemožnosť pokojného spolunažívania a spolupráce v rozličných oblastiach). Kto bude rozhodovať o tom, či konanie jednotlivých krajín prekáža alebo neprekáža záujmom Spojených štátov, zrejme netreba ani hovorit'.

Ďalšou zaujímavou skutočnosťou je odmietnutie akýchkoľvek medzinárodných zmlúv spolu s deklarovaním nerozmiestnenia zbraňových systémov vo vesmíre. Znamená to asi toľko – dnes to nie je zámer, ale čo dnes nie je - zajtra mô-

Programy vesmírnych zbraní existujú už dávno, hoci v 90-tych rokoch boli zmrazené. Okrem "tradičných" typov zbraní je teoreticky možné aj rozmiestnenie výzbroja pôsobiaceho na nervový systém človeka. Pokiaľ ide o technickú stránku "zamedzovania prístupu" – dá sa to urobiť nielen prostredníctvom sankcií voči cieľovej krajine, ale aj ničením samotných kozmických objektov vysielaných na orbitu.

Sen o výhradne mierovom využití vesmíru v prospech celého ľudstva by sa tak rozplynul na očiach...

ROMAN ZAGORA

(Dokončenie z 1. strany)

Zdá sa, že nás ktosi priateľsky, nežne, ale systematicky opíjal vodou z rieky Léthe, takže záblesk pamäti národa z roku 1989 sa rozplynul. Opäť žijeme v normálnom, normalizovanom všednom dni, keď naša pamäť sotva prekračuje rozpätie posledných 24 hodín. Plne je kontrolovaná rytmom masmédií. Žijeme rytmom denníkov a televíznych novín.

Roku 1989 sme opäť povedali svoje "áno" budúcnosti s ľudskou tvárou. Budúcnosti so slobodou prejavu, slobodou pohybu, slobodou podnikania. To všetko, pravda, za predpokladu, že nenastanú ekonomické a sociálne otrasy. Bola to budúcnosť bez straty sociálnych istôt, bez veľkei inflácie, nezamestnanosti. Povedali sme "áno" demokratickej budúcnosti bez slabých a mocných, bez veľmi chudobných a veľmi bohatých, budúcnosti ktorej sa rodiny, ženy, deti, starí a chorí nemusia obávať. Bola to budúcnosť, kedy žiadna skupina ľudí nebude diskriminovaná za svoju príslušnosť k rase, konfesii, národu. Tomuto sme povedali svoje "áno", toto bola budúcnosť našej minulosti, naša budúcnosť v roku 1989.

Ak túto budúcnosť otočíme o 180(, ak ju z nôh postavíme na hlavu, tak v nej spoznáme našu prítomnosť. Máme slobodu prejavu. Vyslovené myšlienky a názory však spoľahlivo zanikajú v hluku masmédií. Ako keby ani neboli.

Máme slobodu pohybu. Neprekrýva sa však často, ba pričasto slobodný pohyb za prácou s biednym osudom vysťahovalcov, ktorí nemajú inú alternatívu?

Máme slobodu podnikania. V stále hustnúcom, nemilosrdnom silovom poli ovládanom nadnárodnými korporáciami, sa súkromné podnikanie veľmi často podobá slobode, ktorúsi užíval Sizyfos.

O sociálnych istotách, o plnej zamestnanosti, o tom, že zdravé potraviny, zdravotná starostlivosť a vzdelanie sú rovnako dostupné všetkým, možno dnes hovoriť iba v utopickom kontexte.

Ktosi - možno neviditeľná ruka trhu naviedol potichu a nežne našu budúcnosť na opačnú koľaj. S elánom sme sa rozbehli dozadu, smerom k surovému kapitalizmu z čias našich praotcov a starých otcov.

Keď sa dnes začítame do slovenskej literatúry z prvej polovice minulého storočia, tak mnohým spisovateľom musíme vysloviť zdvojený kompliment. Vyslovit' im uznanie nielen ako realistickým spisovateľom, ale aj ako jasnozrivým futurológom, hoci sotva mohli tušiť, že kritizujúc tvrdosť prítomnosti, hovoria rovnako pravdivo o vzdialenej bu-

Preč je hviezdna hodina roku 1989, keď sme v jej svetle zazreli doďaleka rozvrhnutú našu budúcnosť. Zanikla, scvrkla sa v súmraku ďalších dní. Dnes opäť žijeme normálne, všedné dni. V rvtme každodennej neistoty, strachu a nezamestnanosti, chudoby, choroby, staroby a iných prízrakov. Sú to dni, kedy naša budúcnosť sotva prekračuje hranice predpovedí počasia.

Vznik samostatnosti Slovenskej republiky bol vyjadrením postoja a vôle Slovenského národa, ktorá ho sprevádzala odnepamäti, od dôb, kam až naša národná pamäť siaha. V roku 1993 bola stelesnená, inštitucionalizovaná v samostatnej republike. Naša budúcnosť, tak ako sme si ju v privilegovanej chvíli ro-

ka 1989 načrtli, mala mať oporu v inštitúcii, vo vlastnom samostatnom štáte. Rozvoj štátnosti mal byť zárukou, že táto vízia budúcnosti nebude utópiou, ale že sa uskutoční v krajine spravovanej štátom. Rozvoj slovenskej štátnosti bol budúcnosťou našej minulosti, budúcnosťou roka 1989.

V súmraku, ktorý nasledoval po tejto hviezdnej hodine, bolo to však celkom inak. Dominovala deštrukcia našei štátnosti. Majetok štátu sa rozpredával, či skôr rozdával. Aj funkcie štátu boli redukované. Suverenita štátu sa s potešením odovzdávala nadnárodným inštitúciám. Náš štát tak prechádzal čudnou metamorfózou. Postupne sa nežne rozpúšťal v difúznom globálnom priestore, meniac sa na tieň štátu, na štát stále viac iba ilu-

Každá hviezdna hodina má svoj sú-

Súmrak privilegovanej chvíle z jesene roku 1989 má v sebe čosi schizofrenické. Nežná revolúcia prešla metamorfózou blízkou strate identity, keď identita pretrváva takmer iba vo verbálnej rovine, či gestikulácii politikov.

Čo si to vlastne máme v novembri opäť pripomenúť? Má to byť spomienka na ľudskú tvár, ktorú sme pred mnohými rokmi zazreli, alebo si máme pripomenúť aktuálnu karikatúru tejto tváre? Najskôr si nepripomenieme nič. Spomienka by musela zaplniť námestia jednak z úcty k ľudskej tvári, jednak zo vzdoru k jej deformácii.

Spoločnosť opäť rozpadnutá na apatickú masu jednotlivcov si však nespomenie, nemôže si spomenúť na nič. Rozsah jej pamäti postihnutej afáziou neprekračuje 24 hodín. Všedný deň jej znova vrchovato stačí. Je to predsa normálne.

JÁN URBÁNEK

lovenské médiá v súčasnosti predstavujú typické koloniálne médiá. Pluralitu názorov, ktorá je základom diskusie, iba predstierajú. Typickým príkladom je donekonečna propagovaná a opakovane vysielaná "diskusná" relácia Pod lampou (je tma - pozn. redakcie). Slovíčko "diskusná" uvádzame zámerne v úvodzovkách, lebo ak ide o vážne politické otázky, a nie o výsostne odborné témy ako vesmír, genetika a pod., účinkujúci predstavujú jediné názorové spektrum. Ak z účastníka tejto "skupinkovej" debaty zaznie odlišný názor, je to iba preto, aby diskusia dosiahla ilúziu otvorenosti. Asi v takomto duchu vysielala pražská rozhlasová stanica Hvězda po okupácii ČSSR vojskami Varšavskej zmluvy roku 1968. Aj preto prinášame starší rozhovor s Noamom Chomskym, ktorý ešte vždy aktuálne poukazuje na viaceré medzinárodnopolitické súvislosti. Tie, ako vieme, majú svoj priemet aj vnútornej politike u nás.

 Aké sú dôsledky americkej invázie do Iraku a okupácie tejto krajiny v tamojšom regióne?

Noam Chomsky: - Nazdávam sa, že nielen Irak, ale celý svet správne vníma americkú inváziu ako pokusného králika pri zavádzaní novej normy na použitie vojenskej sily. Biely dom túto novú normu v hlavných črtách sformuloval v septembri 2002, keď vyhlásil novú Národnú bezpečnostnú stratégiu Spojených štátov amerických. V správe sa uvádzala absolútne nová a nezvyčajná doktrína použitia vojenskej sily vo svete a nie je náhoda, že búchanie do vojenských bubnov sa začalo presne vtedy, keď bola zverejnená správa.

Nová doktrína nehovorila o vojne prvého úderu (preemptive war), čo by sa horkoťažko dalo interpretovať ako aplikácia Charty Spojených národov, išlo skôr o doktrínu, ktorá nemala nijaké opodstatnenie v medzinárodnom práve, teda o preventívnu vojnu (preventive war). To značí, že Spojené štáty budú vládnuť svetu silou a ak by sa vyskytlo nejaké spochybnenie ich dominancie, či už vzdialené, vymyslené, imaginárne alebo akékoľvek iné – potom Spojené štáty majú právo toto spochybnenie zničiť skôr, ako sa stane hrozbou.

Ak chcete zaviesť novú normu, musíte niečo urobiť. Pravdaže, nie každý štát má potenciál, aby vytvoril to, čo sa nazýva nová norma. Takže ak India podnikne inváziu do Pakistanu, aby zastavila obludné zverstvá, neuskutoční sa to na základe nejakej normy. Ak však Spojené štáty bombardujú z pochybných dôvodov Srbsko, to sa už robí na základe nejakej normy.

Najľahšie sa nová norma, napríklad právo na preventívnu vojnu, zavedie tak, že sa vyberie úplne bezbranný cieľ, ktorý možno najväčšou vojenskou silou v ľudskej histórii ľahko premôcť. Isteže, ak to chcete urobiť prinajmenšom v očiach vášho vlastného obyvateľstva - dôveryhodne, musíte ľudí vystrašiť. Bezbranný cieľ musíte charakterizovať ako desivú hrozbu pre naše životy, ktorá bola zodpovedná za 11. september a ide na nás zaútočiť aj v budúcnosti atď. A naozaj to tak bolo v prípade Iraku. Washington dosiahol pozoruhodný propagandistický úspech, - nepochybne sa dostane do histórie – keď sa mu vďaka neobyčajnému úsiliu podarilo presvedčiť Američanov ako jediných na svete, že Saddám Husajn bol nielen obluda, ale aj hrozbou našej existencie. Polovica obyvateľov Spojených štátov uverila, že Saddám Husajn bol na útoku z 11. septembra 2001 "osobne zaangažovaný"

Všetko to do seba zapadá. Doktrína bola vyhlásená, norma zavedená vďaka veľmi ľahkému prípadu, obyvateľstvo v panickom strachu ako jediné na svete verí, že vo vzduchu visí fantastická hrozba jeho existencii, a preto – v sebaobrane – ochotne podporuje vojenský zásah. Ak teda veríte v toto všetko, vpád do Iraku je naozaj sebaobranou, hoci v skutočnosti táto vojna je učebnicovým príkladom agresie s cieľom urobiť si predpolie pre ďalšiu agresiu. Keď sa vám podarí zvládnuť ľahký prípad, môžete prejsť na ťažšie.

Väčšina ľudí na celom svete sa ostro stavia proti vojne, pretože vidí, že nejde len o útok na Irak. Mnohí ľudia ju vnímajú správne: Spojené štáty jasne dali najavo, že urobíte lepšie, ak sa budete mať na pozore, inak by ste mohli nasledovať vy. Preto mnoho ľudí, ba pravdepodobne väčšina svetovej populácie dnes považuje Spojené štáty za

najväčšiu hrozbu mieru na svete. Georgeovi Bushovi sa podarilo za rok zmeniť Spojené štáty na krajinu, ktorej sa ľudia obávajú, ktorú nemajú radi a dokonca ju nenávidia.

- Na Svetovom sociálnom fóre v Porto Alegre, Brazília, ktoré sa konalo vo februári 2003, ste opísali Busha a ľudí okolo neho ako "radikálnych nacionalistov", ktorí sa angažujú v "imperiálnom násilí". Líši sa súčasný režim vo Washingtone v niečom podstatnom od predchádzajúcich?

NOAM CHOMSKY: - Bude dobré pozrieť sa na to z historického hľadiska, takže preidime na opačnú stranu politického spektra ku Kennedyho liberálom. Roku 1963 vyhlásili doktrínu, ktorá nie je veľmi nepodobná Bushovej Národnej bezpečnostnej stratégii. Dean Acheson, uznávaný skúsený štátnik a hlavný poradca Kennedyho administratívy, mal prednášku pre Americkú spoločnosť pre medzinárodne právo, v ktorej vyhlásil, že Spojeným štátom nestojí v ceste nijaká "právna prekážka", ak budú reagovať na spochybnenie svojej "sily, postavenia a prestíže". Veľmi významné je načasovanie tohto vyhlásenia. Urobil ho tesne po kubánskej kríze z roku 1962, ktorá priviedla svet na

oblastí, ktoré ste spomenuli, prístup. Nad Stredným Východom však chcú mať kontrolu. Avšak prinajmenšom podľa spravodajských plánov Washington sa hodlá viac spoliehať na zdroje z atlantickej panvy, ktoré považuje za stabilnejšie, menovite na západnú Afriku a západnú pologuľu, ktoré sú pod väčšou americkou kontrolou ako problematická oblasť Stredného Východu. Takže také alebo onaké narušenie statusu quo v týchto oblastiach predstavuje vážnu hrozbu, a pravdepodobne sa dožijeme ďalšej epizódy podobnej Iraku, najmä ak sa okupácia bude vvvíjať tak, ako dúfajú civilní plánovači v Pentagone. Ak pôjde o ľahké víťazstvo, ktoré si nebude vyžadovať veľa bojov a Washingtonu sa podarí ustanoviť novú vládu, ktorú bude nazývať "demokratickou", posmelí ho to, aby podnikol d'alšiu intervenciu.

Sú viaceré možnosti. Jedna z nich je oblasť Ánd. Spojené štáty majú teraz všade v Andách základne a vojakov. Kolumbia a Venezuela, najmä však Venezuela, sú dôležitými producentmi ropy, ropa je aj v Ekvádore a Brazílii. Ďalšou možnosťou je Irán.

- Keď hovoríme o Iráne, Bushovej administratíve neradil nikto iný, ako ho Bush

upretým do diaľky. Je to taká novinárska konvencia. Hlavný článok vo včerajšom Wall Street Journal obsahoval slová *vízia* a *sen* asi desať ráz.

Jedným z Bushových snov je zriadiť niekde a niekedy palestínsky štát - na nešpecifikovanom mieste, možno v saudskoarabskej púšti. A my by sme to mali chváliť ako úžasnú víziu. Všetky tieto Bushove vízie a sny však úplne ignorujú fakt, že Spojené štáty by mali skončiť s torpédovaním dlhodobého úsilia takmer celého zvyšku sveta o nejaké schodné politické usporiadanie. Za posledných dvadsať päť až tridsať rokov Spojené štáty blokovali takéto usporiadanie. Bushova administratíva zašla dokonca v blokovaní riešenia ešte ďalej ako tie predchádzajúce, niekedy až tak ďaleko, že sa o ňom dokonca ani nereferovalo. Napríklad v decembri 2002 Bushova administratíva zmenila politiku voči Jeruzalemu. Prinajmenšom v zásade, Spojené štáty predtým postupovali podľa rezolúcie Bezpečnostnej rady OSN z roku 1968, ktorá prikazovala Izraelu vzdať sa svojej politiky anektovania, okupácie a osídľovania vo východnom Jeruzaleme. Bushova administratíva túto posú tu isté hrozby, ale v porovnaní s hrozbami, ktorým musia ľudia čeliť vo väčšine krajín sveta, sú také malé, že nás nemusia znepokojovať. Práve som sa vrátil z ciest po Turecku a Kolumbii a v porovnaní s tým, čo tam hrozí ľuďom, žijeme si v nebíčku. Ľudí v Kolumbii a Turecku, pravdaže, štátna represia trápi, ale nevedia jej zabrániť.

 Chápete Európu alebo Východnú Áziu ako možnú protiváhu Ameriky v budúcnosti?

Noam Chomsky: - Európa a Ázia sú bezpochyby ekonomicky zhruba porovnateľné s Amerikou a majú vlastné záujmy, nechcú iba slepo poslúchať USA. Pravdaže sú úzko prepojené. Napríklad, podnikové sektory v Európe, Spojených štátoch a vo veľkej časti Ázie sú najrozličnejšími spôsobmi prepojené a majú spoločné záujmy. Majú však aj rozdielne záujmy, ktoré spôsobujú problémy, najmä v Európe.

Spojené štáty mali vždy ambivalentný postoj k Európe. Želali si zjednotenú Európu, teda dobrý trh pre americké korporácie, na ktorý by mohli dodávať tovary vo veľkom množstve, no vždy sa obávali, že by sa mohla Európa od nich odvrátiť. S týmto sú spojené mnohé otázky vstupu východoeurópskych krajín do EÚ. Spojené štáty veľmi podporujú tento proces, pretože dúfajú, že tieto krajiny budú otvorené americkému vplyvu a budú schopné oslabiť jadro EÚ, teda Francúzsko a Nemecko, veľké krajiny, ktoré by mohli konať nezávislejšie.

Za všetkým je ešte aj tradičná nechuť k európskemu sociálnemu systému, ktorý zabezpečuje slušné mzdy, dobré pracovné podmienky a sociálne zabezpečenie. Spojené štáty si neželajú takýto nebezpečný model. Ľudia by sa mohli začať správať nepredvídateľne. Rozumie sa samo osebe, že vstup východoeurópskych krajín do EÚ, ekonomika ktorých je založená na nízkych mzdách a potláčaní práv pracujúcich, by mohla v západnej Európe podkopať sociálne vymoženosti. To by bola pre Spojené štáty veľká výhoda.

- Keď si zoberieme zhoršujúcu sa americkú ekonomiku s vyhliadkou na ďalšie prepúšťanie, ako Bushova administratíva bude schopná udržať to, čo niektorí nazývajú vojenský štát, štát, ktorý je jednostaj vo vojne a okupuje viaceré krajiny. Ako sa jej to podarí zvládnuť?

NOAM CHOMSKY: - Stačí, ak sa jej to podarí zvládnuť do šiestich rokov. Dovtedy, ako dúfajú, sa im podarí v Spojených štátoch zaviesť sériu vysoko reakčných programov. Zanechajú ekonomiku vo veľmi vážnom stave s veľkým deficitom - podobne ako to bolo v osemdesiatych rokoch. Potom to už bude problém pre niekoho iného. Dovtedy rozložia sociálne programy a zmenšia demokratické práva, ktoré nie sú im, pravdaže, ani v najmenšom po chuti., odoberú rozhodovacie právomoci verejnosti a vložia ich do súkromných rúk. Pre väčšinu obyvateľstva zanechajú smutné a bolestné dedičstvo. Z ľudí, na ktorých im záleží, sa stanú úspešní kmíni, bude to podobné, ako za Reagana. Mnoho z nich je ostatne teraz pri moci.

Pokiaľ ide o medzinárodnú scénu, dúfajú, že sa im dovtedy podarí inštitucionalizovať doktrínu o dominancii dosiahnutej silou a preventívnymi vojnami podľa vlastného výberu. Vo vojenskej sile a výdavkoch na armádu Spojené štáty predstihnú celý zvyšok sveta spolu, celé to pokračuje veľmi nebezpečnými smermi, vrátane militarizácie vesmíru. Predpokladám, že nech sa ekonomika bude vyvíjať akokoľvek, americká vojenská sila bude taká veľká, že ľudia budú musieť vojenských potentátov poslúchať na slovo.

- Čo by ste povedali mierovým aktivistom v Spojených štátoch, ktorí sa veľmi usilovali zabrániť vpádu do Iraku a teraz, keď to vláda urobila, ich zachvátili hnev a beznádei?

NOAM CHOMSKY: - Aby boli realistami. Vezmime si abolicionizmus. Ako dlho muselo abolicionistické hnutie bojovať, aby dosiahlo nejaký úspech? Ak sa zakaždým vzdáte, nedosiahnete sledovaný cieľ, akurát garantujete, že sa stane to najhoršie. Ide o dlhodobý a tvrdý boj. A mimochodom, to, čo sa stalo za posledných pár mesiacov, možno hodnotiť celkom pozitívne. Vytvoril sa základ na rozširovanie a rozvoj hnutia za mier a spravodlivosť a hnutie teraz môže prejsť k ťažším úlohám. Takto sa to má s týmito vecami. Nemožno očakávať víťazstvo po jedinom protestnom pochode.

Cambridge, Massachuchetts 22. marca 2003 Preložil IGOR KŠÍŇAN

Imperialne ambicie

Rozhovor Davida Barsamiana s Noamom Chomskym

okraj jadrovej vojny. Kubánska kríza bola výsledkom kampane medzinárodného terorizmu zameranej na zvrhnutie Castra, čo sa teraz nazýva zmena režimu; toto priviedlo Kubu, aby na zabezpečenie svojej obrany dala na svoje územie dopraviť ruské rakety.

Acheson dôvodil, že Spojené štáty majú právo na preventívnu vojnu proti čo i len spochybneniu svojho postavenia a prestíže, i keby dokonca ani nešlo o hrozbu ich existencii. Takáto formulácia bola dokonca ešte razantnejšia ako Bushova doktrína. Na druhej strane však treba povedať, že to boli slová Deana Achesona pred Americkou spoločnosťou pre medzinárodné právo, nešlo o oficiálne politické vyhlásenie. Národná bezpečnostná stratégia je oficiálne politické vyhlásenie, nielen vyhlásenie oficiálneho politického predstaviteľa, a je nezvyčajne bezočivé.

- Heslo, ktoré sme počúvali na politických zhromaždeniach, znelo: "Neprelievajme krv kvôli rope!" Často sa hovorí o rope ako hlavnom dôvode amerického vpádu do Iraku a jeho okupácie. Do akej miery je ropa životne dôležitá pre americkú stratégiu?

NOAM CHOMSKY: - Bezpochyby je životne dôležitá. O tom nemôže pochybovať nijaký zdravo rozmýšľajúci človek. Od druhej svetovej vojny je Perzský záliv oblasťou, kde sa produkuje najviac energetických zdrojov a predpokladá sa, že ňou ostane ešte aspoň počas jednej generácie. Nachádzajú sa tam hojné strategické zdroje a materiálne bohatstvo. Irak je pre túto oblasť najdôležitejší. Vlastní druhé najväčšie zásoby ropy na svete, iracká ropa je ľahko dostupná a lacná. Ak máte kontrolu nad Irakom, máte veľmi silnú páku na určovanie cien a ťažobných kvót (ani privysoko ani prinízko), čím môžete otriasť postavenie OPEC (Organizácia krajín vyvážajúcich ropu), a tak rozšíriť svoj vplyv na celý svet. Nemá to nič spoločné s prístupom k rope, ktorá by sa mala dovážať do USA, tu ide o kontrolu nad ropou.

Keby sa Irak nachádzal niekde v strednej Afrike, neboli by si ho vybrali pri aplikácii novej doktríny o použití sily ako pokusného králika. Toto však nestojí za konkrétnym načasovaním súčasnej operácie v Iraku, pretože kontrola nad stredovýchodnou ropou sa trvalo nachádza v centre pozornosti

- Dokument Ministerstva zahraničných vecí USA z roku 1945 nazýva Saudskú Arábiu "obrovským zdrojom strategických surovín a jedným z najväčších určovateľov cien materiálov v dejinách". Spojené štáty odtiaľ dovážajú isté malé množstvo ropy, 15% z Venezuely. Ropu dovážajú aj z Kolumbie a Nigérie. Z hľadiska Spojených štátov sú všetky tieto tri štáty problematické, Hugo Chávez vládne vo Venezuele, v Kolumbii doslova zúri občianska vojna a v Nigérii sú zasa povstania a štrajky. Čo si o tom myslíte?

NOAM CHOMSKY: - Všetko, čo ste povedali, je pravda a Spojené štáty chcú mať do

nazýva "muž mieru", Ariel Šaron, aby išiel na Irán "hneď nasledujúci deň", ako Spojené štáty skončia akciu v Iraku. Čo poviete na Irán, ako jeden zo štátov "osi zla" a zároveň krajinu s veľkými ropnými ložiskami?

Noam Chomsky: - Pokiaľ ide o Izrael, Irak ho nikdy veľmi nezaujímal. Považoval ho za slabošský štát. Irán je však iná vec. Irán má väčšiu vojenskú a hospodársku silu. Izrael už roky nabáda Spojené štáty, aby si vzali Irán na mušku. Irán je pre Izrael priveľký na to, aby mohol naň zaútočiť, chcú aby to urobili veľkí chlapci.

Je celkom možné, že táto vojna je už na spadnutie. Existujú správy, že pred rokom 10% izraelských vzdušných síl bolo trvalo umiestnených vo východnom Turecku na veľkej americkej vojenskej základni, odkiaľ robili prieskumné lety nad iránskymi hranicami. Navyše exitujú dôveryhodné správy, že Spojené štáty, Turecko a Izrael sa usilujú dostať do pohybu azerbajdžanskú národnostnú menšinu obývajúcu severný Irán. To značí, že americko-turecko-izraelské spojenectvo v tamojšej oblasti môže viesť k rozpadu Iránu, ba dokonca k vojenskému útoku, hoci vojenský útok sa uskutoční len vtedy, keď bude záruka, že Irán je v podstate bezbranný. Nenapadnú nikoho, o kom predpokladajú, že bude schopný protiútoku.

- Keď si uvedomíme, že Spojené štáty majú vojenské základne v Afganistane a v Iraku, ako aj základne v Turecku, Irán je obkľúčený. Spojené štáty majú základne roztrúsené aj v Strednej Ázii. Nebude táto skutočnosť nútiť Irán, aby vyvinul na svoju obranu jadrové zbrane?

NOAM CHOMSKY: - Je to veľmi pravdepodobné. A máme o tom aj malý dôkaz, že totiž izraelské bombardovanie reaktora v irackom Osiraku roku 1981 pravdepodobne podnietilo a možno iniciovalo iracký vývoj jadrových zbraní.

- Nebol však už takýto vývoj rozbehnutý?
NOAM CHOMSKY: - Stavali jadrovú elektráreň, nikto však nevie, akú veľkú. V tom čase Richard Wilson, známy jadrový fyzik z Harvardu, urobil po bombardovaní prieskum na mieste. Wilson publikoval svoje výsledky v poprednom vedeckom časopise Nature. Je expert v tejto oblasti a podľa neho Osirak bol jadrová elektráreň. Ostatné exilové iracké zdroje naznačujú, že sa tam nerobilo nič zvláštne. Iračania sa pohrávali s myšlienkou na jadrové zbrane už predtým, ale až bombardovanie Osiraku popohnalo dopredu ich jadrový program. Nedá sa to dokázať, ale sú také indície.

- Čo znamená vojna v Iraku a jeho okupácia pre Palestínčanov?

NOAM CHOMSKY: - To je zaujímavá otázka. Jedno z novinárskych pravidiel je, že keď v nejakom článku píšete o Georgeovi Bushovi, v nadpise sa musí spomenúť jeho "vízia" a v texte sa musí hovoriť o jeho "snoch". Môžbyť sa hneď pri článku zjaví aj Bushova fotografia s pohľadom

litiku zmenila. Je to jedno z mnohých opatrení na torpédovanie nejakého zmysluplného politického usporiadania. V polovici marca 2002 Bush prednie-

sol, ako sa to nazývalo, prvý veľký prejav o Strednom Východe. V správach sa o prejave hovorilo ako o prvom dôležitom vyhlásení po dlhom čase a tak ďalei. Keď si ho však prečítate, zistíte, že to bol štandardný prejav okrem jednej vety. Ak sa na vetu bližšie pozriete, chcel ňou povedať toto: "Keďže sa, pokiaľ ide o mier, dosiahol pokrok, pokusy o usporiadanie na okupovaných územiach sa musia skončiť." Čo to značí? To značí, že kým mierový proces nedosiahne úroveň, ktorú určí Bush, čo môže byť v nedefinovateľne ďalekej budúcnosti, Izrael bude pokračovať v osídľovaní. Je to aj zmena politiky. Doteraz, aspoň oficiálne, sa Spojené štáty stavali proti programu ilegálneho osídľovania, ktorý znemožňoval politické riešenie. Teraz však Bush hovorí pravý opak. Len osídľujte pokojne ďalej. Budeme to aj naďalej financovať, a to až dovtedy, kým si nepovieme, že mierový proces nedospel do správneho bodu. To je významná zmena, ktorá môže viesť k agresii, porušovaniu medzinárodného práva a torpédovaniu možnosti dosiahnuť mier.

- Rozsah protestov a intenzitu odporu proti irackej vojne ste nazvali "bezprecedentnými". Ešte nikdy predtým sa nezdvihla taká vlna nesúhlasu pred začatím vojny. Kam tento odpor povedie v Spojených štátoch a na medzinárodnej scéne?

NOAM CHOMSKY: - Neviem predpovedať budúcnosť. Veci sa budú vyvíjať tak, ako budú ľudia chcieť. Je veľa možností. Môže sa to ešte zosilniť. Pred nami stoja väčšie a vážnejšie úlohy ako v minulosti. Na druhej strane je všetko ťažšie. Z psychologického hľadiska je ľahšie organizovať protestné akcie proti vojenskému útoku, ako sa stavať proti dlhodobému programu imperiálnych plánov, v ktorých takýto útok predstavuje len jeden krok, za ktorým prídu ďalšie. Vyžaduje si to viac premýšľať, intenzívnejšie a dlhodobejšie sa angažovať. Je rozdiel, ak si poviem, že zaitra idem demonštrovať a potom sa vrátim domov alebo ak sa rozhodnem na veci dlhodobo pracovať. Ľudia si musia prikloniť k jednému alebo druhému riešeniu. Platí to aj pre ľudí angažovaných v hnutí za ľudské práva, ženskom hnutí a vo všetkých ostatných hnutiach.

- Čo poviete na hrozbu zastrašovania disidentov v Spojených štátoch, vrátane razií proti imigrantom, držiteľom zelených kariet a občanom za angažovanie v tejto veci?

Noam Chomsky: - Naozaj sa tým musíme zaoberať. Súčasná vláda si robí bezprecedentné nároky, napríklad bez obvinenia zatvárať občanov bez toho, aby mali k nim prístup rodinní príslušníci alebo advokáti. Imigranti a ostatní ľudia v chúlostivej situácii musia byť naozaj opatrní. No na druhej strane pre ľudí s privilégiami, ako sme my, cela by som začať citovaním slov Amiry Hassovej, mimoriadne odvážnej izraelskej novinárky žijúcej v Ramalláhu. Píše pre renomovaný, hoci vôbec nie ľavičiarsky denník "Ha'aretz" ("zem, krajina") (v arabčine "il Ard" – je to jeden z mnohých príkladov blízkosti arabského a hebrejského jazyka; oba výrazy pochádzajú zo starej aramejčiny). Napriek tomu, že sa Amire niekoľkokrát vyhrážali vyhodením z práce a veľakrát aj zabitím, nevzdáva sa.

Hassová končí jeden zo svojich nedávnych článkov touto otázkou: je odsun (Palestínčanov) neoddeliteľnou súčasťou zakladajúcej ideológie štátu Izrael alebo je to len deformovaná mutácia, voči ktorej je potrebné postaviť sa, aby sa (v budúcnosti) neobrátila proti svojim osnovateľom?

Zatiaľ čo stúpajúci počet refuznikov (izraelskí vojaci odmietajúci službu na územiach okupovaných Izraelom) a izraelských mierových aktivistov verí, že pravdou je to druhé (a ja rešpektujem ich názory), ja, podobne ako Hassová, nezdieľam ich stanovisko; myslím si, že štát Izrael musel neodvratne skončiť v situácii, v akej sa nachádza dnes.

Kvôli pochopeniu okolností, ktoré viedli ku vzniku sionizmu načrtnem stručnú históriu judaizmu a židov.

Už v biblických dobách žilo v starej Judei a Izraeli do veľkej miery etnicky a dokonca nábožensky zmiešané obyvateľstvo, ktoré nikdy netvorilo homogénny etnický či náboženský celok. Zbežné čítanie Starého zákona nám odhalí, že prakticky všetci biblickí proroci neustále vyjadrovali svoj nesúhlas s takýmto miešaním najmä v oblasti náboženskej a zmiešaných manželstiev. Navyše už vtedy existovali židovské komunity usídlené v arabských krajinách, v Perzii, ako aj vo východnej a severnej Afrike. Po zničení Šalamúnovho chrámu a po definitívnom páde autonómnej rímskej kolónie Judey v roku 70 n. l. sa významné rodiny, ako napríklad vysokí kňazi (Kohanimovia/Kohéni), kňazi (Levyimci/Leviti), členovia Sanhedrínu, judejského súdu, ktorý odovzdal Ježiša do rúk rímskej úradnej moci, a iní prestali cítiť v bezpečí. Proti ich hegemónii a kolaborácii s Rímom vypukali početné revolty a vzbury (Ježiš bol jedným z príkladov nenásilného odporu), a tak sa po odchode Rimanov rozhodli odísť. Väčšina autochtónnych farmárov, remeselníkov a malých obchodníkov tu zostala a žila naďalej tak ako predtým. Niektorí z týchto obyvateľov boli raní kresťania a sú predkami mnohých súčasných palestínskych kresťanov, iní zostali vlažnými židmi. Nové výskumy ukazujú, že keď sa v roku 638 n. l. na tomto území objavil islam, mnohí z týchto židov konvertovali a ich potomkovia tvoria značnú časť dnešných Palestínčanov. Mnohé priezviská ako Moussa, Dini, Mansoor a Canaan okrem iných patria dnes rovnako arabským židom, moslimom i kresťanom. (Mimochodom, ľudia s priezviskami Da Souza a Sassoon pochádzali pôvodne zo židovskej komunity v Suze, starobylého hlavného mesta Perzie). Tí, ktorí odišli s Rimanmi, sa neskôr rozpřehli do iných častí Európy a dokonca do strednej Ázie, kde sa nachádzali obchodné stanoviská. Značnú časť európskych židov však tvorili Chazari, obyvatelia významného kráľovstva raného stredoveku ležiaceho zhruba medzi Kaspickým a Čiernym morom. Jeden z ich chánov či kráľov konvertoval okolo roku 740 n. l. na judaizmus a určil judaizmus za štátne náboženstvo. V 9. storočí nakoniec Chazarské kráľovstvo podľahlo vikingským hordám a jeho obyvatelia sa rozptýlili do rôznych častí Európy. Teda myšlienka "návratu" európskych židov ku svojim koreňom je vlastne absurdným mýtom.

Rôzne židovské komunity v Ázii (vrátane územia, ktoré sa dnes nazýva Stredným východom) a v severnej Afrike boli vo všeobecnosti dobre integrované do svojich príslušných spoločenstiev a až na ojedinelé prípady nezažili perzekúciu,

ktorá bola neskôr tak rozšírená v Európe. Napríklad v Palestíne moslimovia opakovane ochraňovali svojich židovských susedov pred križiackym plienením; prinajmenšom v jednom prípade bojovali židia po boku moslimov v snahe zabrániť križiakom, aby sa vylodili v prístave Haifa a Salah ad-Din Al-Ayoubi (Saladin) pozval židov po opätovnom dobytí Jeruzalema späť do mesta.

Židia pod maurskou nadvládou na Pyrenejskom polostrove prežívali rozkvet a renesanciu odrážajúcu veľkosť islamskej civilizácie a kultúry tej doby. S postupným rozširovaním kresťanstva zo severu Španielska židov opäť ochraňovali moslimskí vládcovia až do pádu Granady (posledného maurského kráľovstva, ktoré prešlo do rúk kresťanov), po ktorom boli koncom 15. storočia židia i moslimovia vyhnaní (židia v roku 1492

dzovaná zvnútra veľmi autoritatívnymi rabínmi majúcimi nad svojimi kongregáciami absolútnu moc, ktorá často zahrňovala právo na život a ukladanie trestu smrti (prostredníctvom udávania). Pre jednotlivcov tak znamenalo opustenie takýchto kongregácií a hľadanie širšieho vzdelania (známeho ako "osvietenstvo") veľmi významné rozhodnutie. Vo východnej Európe bolo "osvietenstvo" relatívne neskorým fenoménom a spočiatku sa prejavilo začiatkom 19. storočia v renesancii hebrejského jazyka a literatúry a v modernej predstave o židoch ako o národe.

Toto rozlišovanie medzi národom a náboženstvom bolo prirodzene kacírstvom pre ortodoxných židov, ktorí ešte dnes považujú hebrejčinu za posvätný jazyk, ktorý sa má používať výlučne pri modlitbách a náboženskom štúdiu a žine iného uhla pohľadu. Dr. Herzl bol Viedenčan, bol to emancipovaný, sekulárny novinár a spisovateľ, ktorého jeho vydavateľ poslal v roku 1894 do Paríža ako spravodajcu v súvislosti s Dreyfusovou aférou. Drevfus bol kapitánom francúzskej armády, ktorý bol falošne obvinený a odsúdený za vlastizradu, hoci bol o niekoľko rokov neskôr zbavený viny a úplne očistený. Tento prípad vystavil na svetlo zvyšky silných prúdov antisemitizmu existujúcich na najvyšších stupňoch francúzskej armády a vo francúzskej tlači a mal v emancipovaných židovských kruhoch hlbokú odozvu. Samotný Herzl nevidel žiadnu nádei v emancipácii a integrácii a cítil, že jediným riešením antisemitizmu je židovská vlasť. Za týmto cieľom oslovil rôznych diplomatov a významných činiteľov, vrátane otomanského sultána, avšak najAhad Ha'am napísal: "Čo to naši bratia robia? Boli otrokmi v krajine svojho exilu. Odrazu sa ocitli v situácii bezbrehej slobody ... a chovajú sa voči Arabom nepriateľsky a surovo, šliapajúc po ich právach bez najmenšieho dôvodu ... a dokonca sa chvastajú svojím chovaním."

Toto zdesenie raných sionistov nad neprávosťami voči pôvodnému obyvateľstvu a totálnou absenciou uznania tohto obyvateľstva neskôr utíchlo - v skutočnosti bolo zo židovskej histórie a iných kníh vymazané, pričom podobný osud postihol aj niektoré z Herzlových diel. Zvíťazila všeobecne vnímaná sionistická, akoby samozrejmá, pravda o "zemi bez ľudí pre národ bez zeme" a v priebehu niekoľkých rokov boli prisťahovalci vnímaní ako "synovia zeme" (Bnei Ha′aretz alebo Ibna El-Ard), zatiaľ čo na pôvodných obyvateľov sa pozeralo ako na cudzincov.

Arabské obyvateľstvo Palestíny si dobre uvedomovalo sionistické nebezpečenstvo; už v roku 1896 písal v Jeruzaleme učiteľ matematiky v novinách "Philisteen": "Nemám vôbec problém so židmi; sú to sionisti, ktorých sa obávam." V roku 1916, po dohode s britskou vládou, že po páde Otomanskej ríše získajú Palestína, Libanon a Sýria (úrodný trojuholník) nezávislosť, vodcovia arabských komunít vyzývali všetkých arabských moslimov, kresťanov a židov k povstaniu proti Otomanom. Mnohí túto výzvu uposlúchli.

Ako výsledok obnoveného úsilia a lobovania po Herzlovej smrti vznikla v roku 1917 Balfourova deklarácia (krátko po tom, čo Palestínu získali Briti), ktorá prisľúbila sionistom židovskú vlasť v Palestíne a tým oficiálne vyjadrila súhlas s ašpiráciami sionistov. Protesty a argumenty miestnych arabských vodcov boli zmietnuté zo stola. Lord Balfour v roku 1919 napísal: "V Palestíne vôbec nenavrhujeme radiť sa s obyvateľmi krajiny a bezprostredné potreby a nádeje (sionizmu) do budúcnosti sú oveľa dôležitejšie ako túžby a predsudky 700 000 Arabov, ktorí v súčasnosti obývajú Palestínu". Táto myšlienka sa bezprostredne odrazila na názoroch raného sionistu Israela Zangwilla, ktorý v roku 1920 napísal: "Malo by prísť k hromadnému odchodu Arabov založenému na delení podľa rasy ... podobnému ako odchod Búrov z Kapského mesta".

Po dlhé obdobie rástli osady pomaly, ale systematické zaberanie vidieckej pôdy, ktorá nebola oficiálne zdokumentovaná, pretože príslušní obyvatelia vedeli už po stáročia, ktorá parcela patrí ktorej rodine, ako aj časté kupovanie pôdy od absentujúcich vlastníkov, v dôsledku ktorého sa ocitli mnohí nájomní farmári bez domova, prispeli k vypuknutiu prvého palestínskeho povstania v rokoch 1921-22 a iných nepokojov, vrátane masakry asi 65 židov v Hebrone v roku 1929 po tom, čo ortodoxní židia z východnej Európy založili v tomto meste "Yeshivu" (náboženské študijné centrum) a podnietili tak podozrenia a nepriateľstvo u domáceho obyvateľstva, ktoré predtým po stáročia žilo so svojimi neeurópskymi židovskými susedmi v mieri a harmónii. (Malý počet pôvodnej neeurópskej židovskej komunity ešte donedávna v Hebrone stále žil a opakovane žiadal izraelské vládne garnitúry o vysťahovanie nových pravičiarskych náboženských osadníkov spôsobujúcich palestínskemu obyvateľstvu ustavičné

Ďalšou príčinou rastu nepriateľstva u Arabov bola politika nezamestnávania Arabov a nekupovania ich produktov. Volalo sa to "hebrejská práca pre hebrejských pracovníkov". Zeev Jabotinsky, revizionistický pravičiarsky sionista, napísal v roku 1939: "My, židia, nemáme vďaka Bohu nič spoločné s východom ... islamskú dušu treba z Eretz Yisraela vymiest" (ktovie ako to znelo mnohým arabským a východným židom v Palestíne a inde). Heslo hebrejská práca pre hebrejských pracovníkov sa vo veľkom uplatňovalo, keď som prišla v roku 1937 do Palestíny.

Hanna Braunová

Sionizmus judaizmus

a moslimovia o nejakých 10 rokov neskôr). Väčšina židov z Pyrenejského polostrova sa usadila v severnej Afrike a krajinách pod otomanskou nadvládou vrátane Palestíny a v týchto krajinách pokračovala v pokojnom spolužití s moslimami. Je zaujímavé, že niektorí z týchto vyhostených židov, ktorí sa usadili v Safade (Palestína), napísali žalospevy o svojom vyhnaní zo "zasľúbenej zeme", ktorou pre nich bolo Španielsko.

Veľká časť portugalských "konvertovaných" židov (tieto prechody na kresťanskú vieru boli vynútené a takýchto židov zo Španielska a Portugalska volali kresťanské úrady Marranovia, t. j. svine, pretože ich podozrievali z toho, že naďalej tajne praktizujú svoju starú vieru) sa usadila v Amsterdame v Holandsku zrejme preto, že mali s týmto mestom dlhodobo rozvinuté obchodné styky. Títo židia sa vrátili k svojej pôvodnej viere a v roku 1655 ich z Amsterdamu povolal Oliver Cromwell do Británie. Mnohí z nich sa s radosťou presťahovali, pretože v tom čase sa Holandsko len pred krátkou dobou, v roku 1648, oslobodilo od španielskeho jarma a tieň obávanej inkvizície bol ešte stále nepríjemne blízko.

Osud židovstva v európskych, najmä východoeurópskych krajinách bol veľmi odlišný: všeobecne rozšírené bolo prenasledovanie, zabíjanie a vypaľovanie a židia boli prinútení žiť v uzavretých getách, predovšetkým v cárskom Rusku, kde boli uzavretí v "ohrade" židovského osídlenia, územia, ktoré pozostávalo z Veľkovojvodstva litovského a Bieloruska alebo Bieleho Ruska. Každý, kto sa chcel pohybovať mimo týchto hraníc, potreboval špeciálne povolenie, hoci tu boli veľké židovské komunity v západnej a juhovýchodnej časti územia pôvodného Poľska, ktoré sa potom stali súčasťou Pruska, respektíve Rakúska. V polovici 19. storočia sa niektoré z pokrokovejších židovských komunít usídlili vo veľkých mestách ako Petrohrad, Moskva a Kyjev.

V strednej a západnej Európe nastúpila ako následok všeobecnej liberalizácie pomerne skoro náboženská tolerancia nasledovaná priznaním plných občianskych práv židom a ich emancipáciou. Ruskí panovníci sa však bránili akejkoľvek liberalizácii, vrátane náboženskej tolerancie a emancipácie a ešte dokonca v roku 1881 dal cár Alexander tretí podnet k sérii obzvlášť surových pogromov, aby tak odvrátil nepokoje medzi obyvateľstvom, pričom v tom čase sa napríklad Británia hrdila židovským premiérom.

Totálna segregácia však nebola vždy vnucovaná zvonka, ale bola často presa-

dovský národ a náboženstvo pokladajú za nedeliteľný celok. Koncepcia židov ako národa bezprostredne odrážala relatívne novú európsku myšlienku homogénneho národného štátu. Výnimku predstavovala socialistická organizácia "Bund", ktorej členovia odmietali nacionalizmus a neskôr sionizmus.

Niektorí z raných protosionistov, ktorí si dali meno "Hovevei Zion" (Milovníci Sionu), začali s prvými osadami v Palestíne v 40-tych rokoch 19. storočia s pomocou takých židovských filantropov ako Rothschildovci a Montefioreovci, ktorí sami neboli sionistami, pričom väčší počet prisťahovalcov nasledoval po ruských pogromoch v rokoch 1881-82. Títo osadníci sa vyznačovali úmyselnou izoláciou od pôvodného obyvateľstva a opovrhovaním miestnymi zvykmi a tradíciami. To samozrejme vyvolávalo u miestneho obyvateľstva podozrievanie a nepriateľstvo. (Existovali tu už dávno založené grécke a nemecké náboženské kolónie, hlavne uprostred palestínskych miest, voči ktorým miestni obyvatelia neprejavovali žiaden odpor). Vedomie výnimočnosti židovských osadníkov vyplývalo predovšetkým z pocitu nadradenosti bežného u Európanov tej doby, ktorí verili tomu, že sú jedinou vyspelou a skutočne civilizovanou spoločnosťou a v rámci pravého koloniálneho štýlu sa pozerali na "domorodcov" zhora alebo ich úplne ignorovali.

Okrem toho tu však bol tiež určitý pocit nadradenosti židov voči všetkým nežidom. Táto viera vo vrodenú židovskú nadradenosť mala dlhú tradíciu v rámci rabínskeho náboženského židovského myslenia, ústrednou myšlienkou ktorého bola predstava o židoch ako o Bohom vyvolenom národe. Predstavitel'om tejto teórie bol Moshe Ben Maimon (Maimonides) a myslitelia s humanistickejším postojom, ako napríklad Spinoza, boli často exkomunikovaní. V náboženských komunitách panoval názor, že židia sa v nijakom prípade nesmú žiadnym spôsobom miešať s nežidmi, pretože by nimi mohli byť znečistení a skazení. Táto predstava bola tak hlboko zakorenená, že s veľkou pravdepodobnosťou mala stále vplyv, hoci aj podvedomý, na tých židov, ktorí opustili svoje obce a stali sa vzdelanými a osvietenými. Takže prví osadníci z východnej Európy preniesli do Palestíny mentalitu segregácie zo svojich mestských osád ("Stettl") s tým, že k tejto mentalite pripojili vieru v ušľachtilosť manuálnej práce a zvlášť kultivácie pôdy. V tomto ich ovplyvnil Tolstoj a jeho diela.

"Otec" politického sionizmu Theodore Herzl (1860-1904) vychádzal z úpl-

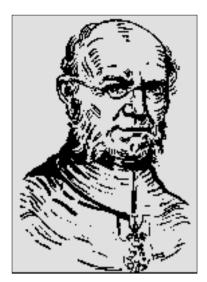
mä európskych panovníkov a najväčšie koloniálne mocnosti tých čias. Jeho snahy boli odmenené tým, že mu Briti ponúkli ako možnú židovskú vlasť Argentínu alebo Ugandu.

Herzl by sa bol celkom uspokojil s jednou z týchto krajín, keď však bol v roku 1897 zvolaný do Bazileja prvý sionistický kongres (pôvodne mal byť v Augsburgu, ale na poslednú chvíľu bol preložený kvôli protestom miestnych rabínov), narazil na východoeurópske židovstvo tvoriace zďaleka najpočetnejšiu časť účastníkov, ktoré napriek tomu, že bolo veľmi emancipované a "osvietené" (ortodoxní židia tej doby úplne odmietali akékoľvek židovské politické hnutie a na kongrese sa nezúčastnili) nesúhlasilo s nijakou inou vlasťou okrem zeme Sionu. Nielenže sa už niektorí z nich usídlili v Palestíne, ale existovali u nich silné pozostatky nábožensko-citovej predstavy púte a možného pochovania vo Svätej zemi. Posledný prípitok obradu paschy, židovskej Veľkej noci, znie "Na budúci rok v Jeruzaleme", hoci išlo skôr o nábožensko-citovú ako národnú túžbu. V ortodoxných komunitách sa tiež bežne kupovala hrsť zeme údajne pochádzajúca zo Svätej zeme a kládla sa pod hlavu mŕtveho.

Herzl si rýchlo uvedomil, že pokiaľ neprijme "zem Sionu", teda palestínsky variant, sotva bude mať nejakých prívržencov. Aj tak však bolo takéto riešenie definitívne prijaté až po jeho smrti, počas 5. sionistického kongresu. Sionistické hnutie teda začalo s malou skupinou prevažne východoeurópskych židov, ktorí videli riešenie antisemitizmu v tom, čo nazývali návratom ku svojim "koreňom" a v obnove židovského národa v zemi jeho predkov. Herzl napísal knihu "Der Judenstaat" ("Židovský štát"), v ktorej medzi iným píše, že židia a ich štát budú tvorit' "ochrannú baštu Európy proti Ázii, chrániacu civilizáciu pred barbarstvom" a vo vzťahu k miestnemu obyvateľstvu "budeme sa snažiť podnecovať chudobou postihnuté obyvateľstvo, aby odchádzalo za hranice s tým, že mu zabezpečíme prácu v okolitých krajinách, pričom mu odmietneme dať prácu v našej vlastnej krajine. Proces vyhnania a odsunu sa musí uskutočňovať obozretne a diskrétne. Necháme (vlastníkov pôdy), aby nám predávali svoju pôdu za premrštené ceny. My im späť nepredáme nič."

Niektorí raní sionisti, ako napríklad Max Nordau, francúzsky sionista, ktorý navštívil Palestínu, boli zhrození; Nordau pred Herzlom vybuchol: "Ale my páchame veľkú nespravodlivosť!" O niekoľko rokov neskôr, v roku 1913, význačný sionistický mysliteľ a spisovateľ

(Pokračovanie na 11. strane)

Karol Kuzmány sa nezmazateľne zapísal do dejín slovenskej kultúry a histórie národa ako jeden z jeho najväčších synov. Dokázal to ako znalec literatúry a teológie, nadaný básnik, estetik, schopný organizátor a kvalitný novinár. Bohatými aktivitami pozoruhodne zasiahol najmä v 30. a 60. rokoch devätnásteho storočia do viacerých oblastí slovenského života. Znalosťami, espritom a znamenitou rečou mocne zapôsobil na svojich súčasníkov Andrei Sládkovič ho celkom právom nazval slovenským Apolónom a obrom umu i tela. V minulosti sa u Karola Kuzmányho niekedy nadraďovala národnoorganizačná aktivita, služba cirkvi a teologické dielo nad literárnu a redakčnú prácu. Súčasná literárna veda mu už v správnych proporciách priznáva trvalé miesto vo vývine našej literatúry ako autorovi, ktorý výrazne zasiahol do formotvorného procesu slovenskej poézie a tvorbou pripravoval cestu štúrovskej romantickej literatúre. Do pamäti verejnosti prenikol najmä ako tvorca hymnickej piesne Sláva šľachetným – Kto za pravdu horí, z ktorej sa stala celonárodná hymnická pieseň, čo bola, je a vždy bude hymnou sily ducha, bohatého citu a pevného charakteru.

Rodák z Brezna (16. 11. 1806) študoval na evanjelickom lýceu v Bratislave, kde tiež vytvoril svoje básnické prvotiny. Písal klasické a antikizujúce básne, neskôr sa inšpiroval aj ľudovou poéziou a súvekou európskou literatúrou. Pre ďalšie štúdium teológie ho podnietila návšteva u Jána Kollára v Pešti. Odišiel študovať do Jeny na univerzitu. Po návrate do vlasti pôsobil ako pedagóg na lýceu v Kežmarku a ako kňaz vo Zvolene. Na jar r. 1832 sa stal farárom v Banskej Bystrici, kde rozvinul bohatú činnosť na poli cirkevnom, národnom a literárnom. Udržiaval čulé kontakty s Jánom Kollárom a Pavlom Jozefom Šafárikom. Pôsobil na mladších národovcov – Ľudovíta Štúra, Jána Kalinčiaka a Andreja Sládkoviča. Z Banskej Bystrice vytvoril kultúrne stredisko a v ňom prvý slovenský časopis zameraný výlučne na literárne dianie.

Hronka -

časopis "krasomilného čtení"

Okrem Kuzmányho básnických prvotín (cyklus sonetov Hrání fantazie a vydarené ponášky na slovenské ľudové piesne) pre dejiny slovenskej literatúry má veľký význam jeho vydávanie "podtatranskej zábavnice" Hronka v r. 1836 - 38. Zohrala dôležitú úlohu vo formotvornom procese slovenskej literatúry a bola čo do obsahu najdôležitejším periodikom našej národnej inteligencie. Vydávať ju začal bez redaktorských skúseností. Ani jeho blízky spolupracovník v redakcii Jozef Melcer ich, vzhľadom na mladý vek, ešte nestačil získať. Hronka vychádzala trikrát ročne v známej banskobystrickej tlačiarni Filipa Macholda, ktorá vydávala skutočne vkusne upravené knihy a mala preto veľmi dobrú povesť. Okolo redakcie Hronky sa sústredili slovenskí dejatelia ako J. Kollár, G. Fejérpataky-Belopotocký, K. Štúr, z mladších Ľ. Štúr, J. M. Hurban, B. Nosák, S. B. Hroboň, A. H. Škultéty a iní. Z Čechov prispievali K. Sabina, F. C. Kampelík, K. S. Amerling a A. Šembera.

Na stránkach Hronky nájdeme Kollárovu rozpravu O literárnej vzájomnosti medzi kmeňmi a nárečiami slovanskými, Chalupkovu divadelnú hru Kocúrkovo, Štúrove básnické prvotiny a ukážky z tvorby príslušníkov nastupujúcej štúrovskej generácie. LiDvojnásobné Kuzmányho jubileum

Zjednocoval slovenské národné sily

terárna revue podávala aj stručné Přehledy dějin, obsahujúce informácie o najzávažnejších politických a kultúrnych udalostiach doma i v zahraničí. Približovala tiež dianie v okolitých európskych krajinách.

Karol Kuzmány v Hronke uverejňoval svoje preromantické literárne plody básne a prózy, ako idylický epos Běla a spoločenský román v listoch Ladislav, ktorý obsahoval úvahy o národe a kultúre. Na základe výmeny názorov s našimi národovcami navrhoval založenie Matice slovenskej ako vrcholnej národnej kultúrnej ustanovizne. Radil, aby sa chod inštitúcie realizoval prostredníctvom účastinárskej spoločnosti. Vtedy, ale aj neskôr sa často obracal na slovenskú inteligenciu, aby zanietene šírila národné povedomie a osvetu medzi l'udom. Bol presvedčený, že práve táto inteligencia je schopná finančne udržiavať nádejnú Maticu, ktorá by podľa neho mala vydávať politické noviny a literárny časopis. Návrh sa však realizoval až r. 1863, avšak ani vtedy sa Matica nestala vydavateľom politických novín.

Publikoval tiež svoju štúdiu O kráse, ktorá bola prvou snahou o systematickú estetiku u nás a preklady Mickiewiczovej poézie, Puškinovej básne Petrohrad a taktiež ukážku z Homérovej Iliady. V pretlmočení veršov prísne dodržiaval ekvivalent originálu, takže jeho preklady mali dosah na vývin slovenskej poézie na prechode k romantizmu.

Časopis mal čeliť rozkolísanosti v oblasti spisovného jazyka a upevňovať pozície češtiny na Slovensku. Keď však neskôr jeho editor pozoroval, ako slovenský národ potrebuje jednotný spisovný jazyk, priklonil sa jednoznačne k štúrovskej slovenčine. Hronka bola priekopníkom literárneho romantizmu, česko-slovenskej spolupráce a osvetovej i ľudovýchovnej činnosti na Slovensku.

Postoj k pálčivým spoločenským problémom

V úsilí zjednotiť národnú inteligenciu a pomôcť hospodárskemu a kultúrnemu pokroku Karol Kuzmány založil koncom r. 1847 Spolok všeobecnej vzdelanosti v Banskej Bystrici, ktorého sa stal predsedom. Cieľom vzácneho spolku bolo: "Spoločné napomáhanie dobromajetnosti, šľachetného zmýšľania a mravného obcovania u nás a nášho ľudu". O veľkolepej koncepcii Spolku všeobecnej vzdelanosti na spôsob zväzu odborných a záujmových spolkov napísal r. 1848 článok do Orla tatranského, ku ktorému pridal text s dôležitým spoločenským poslaním (báseň Sláva šľachetným. Je oslavou statočných i šľachetných a úctou k slobode, právu ako aj k pravde. Text vlastne zosobňuje život svojho tvorcu.

V slovenskom národnom hnutí sa angažoval po boku štúrovcov, ku ktorým mal blízky vzťah. Po uzákonení slovenčiny uznal opodstatnenosť tohto kroku a r. 1845 uverejnil kázeň a neskôr aj iné literárne útvary v štúrovčine. Prispieval do Štúrových Slovenských národných novín. Ako člen výboru Tatrína, nášho najvýznamnejšieho celonárodného kultúrneho spolku prvej polovice 19. storočia, chcel, aby katolíci a evanjelici vystúpili jednotne za nový spisovný jazyk. R. 1849 bol členom slovenskej delegácie na jednaniach s cisárom Františkom Jozefom I., ktorá u panovníka žiadala vymedzenie slovenského územia a zabezpečenie jeho autonómie v rámci monarchie, čo by znamenalo vyčlenenie Slovenska z Uhorska.

V 40. - 60. rokoch sa Karol Kuzmány zaoberal najmä cirkevnou spisbou. Vytvoril náboženské diela - Agendu, pašie, modlitby, kázne, katechizmy, Zpěvník, Funebrál a Modlitby. Napísal rozsiahly Životopis Martina Luthera. Profesne sa teologickým prácam venoval najmä od r. 1849 ako profesor na univerzite vo Vied-

ni. Vyšlo mu viac publikácií z odboru cirkevného práva, dejín evanjelickej cirkvi a praktickej teológie. Najrozsiahlejším dielom je trojzväzková Praktická teológia. Za prácu o evanjelickom cirkevnom práve bol odmenený zlatou medailou pruského kráľa za vedu a umenie. Viedenská univerzita mu tiež udelila čestný doktorát. Počas pôsobenia vo Viedni, po tom čo zomrel Ján Kollár ho úradné kruhy pokladali za čelného predstaviteľa Slovákov. V tom čase zvádzal tuhý boj za svoj návrh na usporiadanie pomerov v evanjelickej cirkvi v Uhorsku, známy ako Patent, na základe ktorého bol potom aj r. 1860 zvolený za superintendenta.

Duša Matice slovenskej

Karol Kuzmány si za miesto účinkovania zvolil Banskú Bystricu a od r. 1863 Turčiansky Svätý Martin, kde jeho činnosť v národnom živote vyvrcholila. Ako jedna z vedúcich postáv cirkevného, národného a kultúrneho života sa zaslúžil o založenie evanjelického patentálneho gymnázia, ktoré vstúpilo do histórie slovenského školstva ako Nižšie slovenské evanjelické patronátne gymnázium v Martine. Kvalitou svojho výukového procesu sa zaradilo k trom slovenským gymnáziám matičného obdobia. Turčiansky Svätý Martin sa mu odvďačil tým, že sa stal jeho čestným mešťanom.

V r. 1863 patril k ústredným postavám zakladania Matice slovenskej. Ako prvý podpredseda organizoval činnosť tejto jedinečnej inštitúcie v jej začiatkoch

Rok 2006 je rokom 150. výročia

smrti Ľudovíta Štúra, veľkej osobnosti

slovenského národa. Skúsme preto aspoň

na chvíľu obrátiť svoj zrak na neľahkú

dobu, v ktorej žil a porovnať jeho život-

né postoje so životnými postojmi našich

chvíľku prenesieme, bolo poznačené

ťažkým národnostným útlakom takzva-

ného horného Uhorska na jednej strane,

ale na druhej strane nenápadným budova-

ním základných kameňov národného po-

vedomia, na ktorých mohla byť o mnoho

rokov neskôr sformovaná existencia pl-

nevyberaných štátnych perzekúcií odva-

žoval bojovať za prostý, biedny a ne-

vzdelaný ľud, to mal veľmi ťažké. Ne-

mohol totiž očakávať nič pozitívne od

vtedajších vládnych a štátnych inštitúcií,

usilujúcich sa o úplne protichodné ciele,

ale dokonca ani pochopenie alebo pod-

poru od tých, ktorým bola jeho pomoc

určená, pretože prostý ľud, vo svojej ne-

vedomosti a nevzdelanosti, vlastne ani

nechápal skutočný zmysel a ďalekosiah-

prosto jasné, že to nemohla byť túžba po

moci, po sláve, či po peniazoch, pretože

zo všetkých strán sa práve naopak dala

očakávať iba nevraživosť, nepriateľstvo,

či skryté, alebo otvorené prenasledova-

nie. Čo ho teda hnalo dopredu aj napriek

chladných a vypočítavých kalkulácií

znieť ako nereálne posolstvo z ríše bájok,

ale rozhodujúcim hnacím motorom všet-

kého jeho úsilia bola iba nezištná snaha

pomôcť zaznávanému slovenskému ľu-

du. Nezištná snaha pomôcť! Splniť svo-

ju povinnosť voči krajanom, voči ľudu,

z ktorého vzišiel, aby sa ten mohol stať

rovnocenným medzi všetkými ostatným

národmi a nemusel už pred nikým poní-

môžeme považovať za jeden zo základ-

ných poznávacích znakov skutočnej

osobnosti, snažiacej sa presadzovať

v spoločnosti pravé hodnoty. Nezištnosť

je vlastnosť, kedy človek myslí omnoho

Áno, práve nezištnú snahu pomáhať

žene kľačať na kolenách.

Možno to bude v dnešnej dobe

Čo ho teda hnalo dopredu? Je na-

ly dosah jeho snaženia.

prekážkam?

Ľudovít Štúr, ktorý sa v tejto dobe

nohodnotnej slovenskej štátnosti.

Historické obdobie, do ktorého sa na

až do predčasného skonu (14. 8. 1866 v Turčianskych Tepliciach). Pripravil a zvolal 3 valné zhromaždenia a 12 zasadnutí výboru. V Matici riešil prevádzkové, finančné a vydavateľské otázky. Nadväzoval spoluprácu s kultúrnymi a vedeckými inštitúciami a osobnosťami slovanských i neslovanských národov. "O matičnom účinkovaní Karola Kuzmányho dáva obraz aj formálny, mechanický ukazovateľ (zo zachovaných matičných písomností v prvých rokoch jej existencie (780 dokumentov) vyše polovice vybavoval a vybavil on" (Michal Eliáš).

So Štefanom Moysesom, prvým predsedom Matice, stavali vznešené dielo a dodnes sú symbolom vzácnej náboženskej znášanlivosti oboch konfesií. Zrodila sa tak moysesovsko-kuzmányovská tradícia, symbol jednoty národa, tolerancie a vznik moderného ekumenizmu. Takto iu vnímali u nás viacerí dejatelia. Svetozár Hurban Vajanský to vyjadril nasledovne: "Moyses (Kuzmány. Magna ingenia conveniut (veľkí duchovia sa zbližujú, i keď ich delí čas, priestor, konfesia. Dve bratské srdcia, dve súrodé duše, dva kongeniálne umy, ale jedna veľká vôľa, jedna šľachetná snaha, jeden svätý ideál: vymanenie slovenského národa spod jarma duchovného, hmotného, národného vyvedenie nášho národa z faraónovho Egypta". Dvom veľkým Slovákom našej národnej a najmä matičnej histórie postavilo r. 2005 mesto Banská Bystrica piedestál úcty k hodnotám, ktoré pre budúcnosť vytvorili, v podobe krásneho súsošia.

Životu a dielu Karola Kuzmányho

venoval vel'a pozornosti Pavol Vongrej. Zostavil zborník Karol Kuzmány (1967) a ako editor majstrovsky pripravil výber z básnikovej poézie Sláva šľachetným (1994). Knihou Kto za pravdu... (2002) sa definitívne uzavrelo dielo literárneho historika, ktorý celoživotný tvorivý potenciál sústredil na výskum slovenského romantizmu. Ako napísal predseda Matice slovenskej Jozef Markuš v Predhovore: .. Táto kniha je njelen modernou beletrizovanou monografiou o živote a diele Karola Kuzmányho, a tým aj jeho literárnym pomníkom, ale čnie aj nad životom a dielom Pavla Vongreja ako posledný medzník a tým dozaista tiež ako literárny pomník tejto druhej osobnosti". Kontext diel o človeku obdivuhodnej viery v slovenský národ, verme, že už onedlho vhodne doplní zborník z októbrovej vedeckej konferencie o Kuzmánym a Moysesovi v Martine.

Rok 2006 nazvala Matica slovenská rokom Karola Kuzmányho. Počas podujatia 10. 9. 2006, ktoré venovali spomienke pri 200. výročí narodenia a 140. výročí úmrtia muža tak bytostne spätého s Maticou, mu v Martine, v meste kde sníva večný sen na Národnom cintoríne, na budove slovenského evanjelického gymnázia odhalili bustu. Staroslávna škola (vzácna kultúrna pamiatka, ktorá prežila zatvorenie z uhorskej moci, za komunizmu znárodnenie s premenou na sklad i požičovňu divadelných kostýmov a prednedávnom realizáciu záchrany a obnovy, prijala navždy meno a tvár Karola Kuzmányho. Slávu šľachetnému umocňuje aj ním vyslovené vytesané posolstvo: "Treba vám vrúcnejšou vierou sa zapáliť, treba vám smelosťou väčšou sa presláviť, treba vám viac práce, viac trpezlivosti, viac čistoty srdca v svätej nevinnosti", ktoré v mnohých podobách ožilo a ožíva. Oslovuje nás, aby sme sa naučili v zrkadle dejín poznať svoju vlastnú tvár a vedie k sebaúcte. Kto si nedokáže vážiť seba, nevie si vážiť ničoho...

KAROL PETROVSKÝ

K osobnostiam národa

Z posolstva Ľudovíta Štúra

viacej na iných ako sám na seba. Pramení v živosti citu a má na míle ďaleko od akýchkoľvek vypočítavo - rozumových kalkulácií, či maskovaného, bezohľadného egoizmu, ktorým sa neraz vyznačujú "osobnosti" našej súčasnosti. A možno práve toto je jeden z hlavných odkazov Ľudovíta Štúra budúcim generáciám.

Naši súčasníci zvyknú neraz s hrdosťou hovoriť o modernej dobe a o dosiahnutej vyspelosti, mysliac pod týmito termínmi iba na pokrok čisto materiálno technický. Avšak skutočným a pravým pokrokom národa je jedine nárast silných a opravdivých osobností v jeho radoch, vyznačujúcich sa nezištnosťou ako jedným z hlavných poznávacích znakov. Ak sa teda národ vyvíja správnym smerom, ak v ňom každou generáciu pribúda čoraz viac a viac osobností zmienených kvalít, jedine vtedy možno s hrdosťou hovoriť o jeho napredovaní a skutočnom vzostupe, čo sa následne musí úplne logicky odraziť i na celkovom duchovnom i materiálnom pozdvihnutí spoločnosti.

Nakoľko sme teda pokročili v tomto smere? Koľko máme medzi sebou pravých osobností, pevne stojacich v živom spolucítení so skutočnými potrebami národa, osobností naplnených nezištnosťou, ktoré sú schopné usmerniť aj súčasné rozumovo – materiálne úsilie správnym smerom a dať mu skutočne "ľudskú" tvár?

Aj keď by snáď mohla vyzerať dnešná situácia v tomto smere na prvý pohľad zúfalo, nie je tomu tak! V zdravom jadre národa sa predsa len nachádzajú ľudia zmienených kvalít. Možno ešte sami seba neobjavili a možno si ešte neveria. Avšak sú to práve oni, ktorí sú povolanými viesť tento l'ud! V nadobudnutí pevného presvedčenia o správnosti hodnôt a cesty, ktorú už dávno podvedome vnútorne vyciťujú, hoci aj osamotení, sú schopní pohnúť osudom národa presne tak, ako sa o tom môžeme presvedčiť pohľadom do našej histórie spred 150. rokov.

Hlboko si treba uvedomiť, že historický fakt, kedy Štúr a hŕstka jemu verných dokázali vo svojej dobe zdanlivo nemožné, sa dá vysvetliť iba jediným. Vo svojom pôsobení sa museli zákonite opierať o niečo vyššie, stálejšie, presahujúce možnosti odporu nepriateľsky protichodného chcenia. A touto pevnou oporou, schopnou zdolať akékoľvek prekážky, bolo ich vedomé opieranie sa o istú mieru znalosti fungovania univerzálnych zákonitostí, ktoré by sme mohli nazvať Zákonmi stvorenia.

Je totiž už stáročia známe, že tam, kde je vyvíjaná snaha po úprimnej, nezištnej pomoci, tam sa človek spája so silami, za ktorých spoluúčinkovania je schopný priam neuveriteľných a prevratných činov. A tieto možnosti sú stále tu! Nevyčerpateľné zdroje síl sú pripravené na použitie! Už treba iba jediné: čistých a nezištných ľudí, ochotných pomôcť tomuto národu. Pomôcť pravým spôsobom, rešpektujúcim nezvratnú realitu duchovného rozmeru bytia a skutočnej ľudskei dôstoinosti.

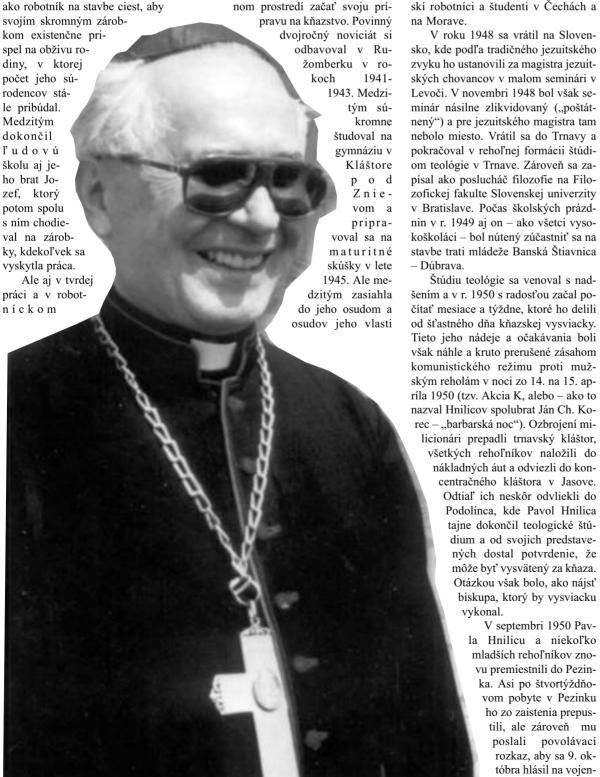
Lebo útlak chladného rozumu a bezcitného materializmu stupňuje svoju silu. Čoraz viac a viac sa prehlbuje duchovný i mravný úpadok, mizne viera vo všetky vyššie princípy a ideály, "kultúra" bezduchého konzumu a chladnej vypočítavosti strháva do víru zničenia dušu. Ale práve v tejto chvíli, keď nenásytnosť a bezohľadnosť siahajú kradmou rukou na všetko pekné, hodnotné, ušľachtilé a čisté, čo ešte zostalo v našom národe, práve v tejto chvíli zaznieva volanie k verným v jeho strede, volanie ozdraviť spoločnosť.

Preto vy, ktorí ste ešte schopní uvažovať nezištne, nech sa už nachádzate na akejkoľvek úrovni riadenia alebo spoločenského vplyvu, vy, ktorí ste schopní oprieť sa vo svojich snahách o univerzálne Zákony, práve vy smiete a máte byť vodcami, pomocníkmi a učiteľmi, ktorí, vedomí si hlbokej vážnosti doby, oslobodia náš národ zo smrteľného objatia egoizmu a nesmiernej duchovnej plytkosti, vyvedú ho z toho bahna úpadku a ukážu mu pravú cestu do lepšej budúcnosti.

Juraj Slovák

2. januára 1951 rožňavský biskup Róbert Pobožný tajne vysvätil za biskupa 29-ročného kňaza Pavla Hnilicu. Bol to mimoriadny čin pre mimoriadne pomery. Prenasledovaná Katolícka cirkev na Slovensku dostala nového biskupa, ktorý bol súčasne aj najmladším biskupom v kresťanstve. Týmto dňom začala pestrá a bohatá životná púť človeka, ktorý zasvätil svoj život službe Bohu a Božieho ľudu. Táto púť plná dramatických udalostí, skončila 8. októbra 2006, keď si Pán tohto svojho verného služobníka povolal k sebe. Zomrel po dlhšej chorobe v Nových Hradoch (diecéza České Budějovice) vo veku 85 rokov, v 56. roku svojho kňazstva a biskupstva.

Život Pavla Hnilicu je pestrý a bohatý na dramatické udalosti. Roky svojho detstva, ktoré sa v ničom nelíšili od detských rokov jeho dedinských vrstovníkov, prežíval v rodnej obci Uňatín (pri Krupine), kde sa narodil 30. marca 1921 ako prvý z ôsmich detí Jána a Kataríny rod. Očovskej. Ľudovú školu navštevoval v Bzovíku a na Uňatíne (1927-1935). V domácom prostredí sa mu dostalo vzornej náboženskej výchovy a v škole prejavoval nevšedné schopnosti, ktoré udivovali jeho učiteľov. Ale v chudobnej rodine nebolo dosť materiálnych možností poslať chlapca na vyššie štúdium. Keď skončil ôsmu triedu ľudovei (základnej) školy, začal pracovať ako robotník na stavbe ciest, aby

prostredí v srdci Pavla Hnilicu horela túžba stať sa kňazom. Táto túžba, podporovaná modlitbami jeho mamičky, v ňom živila nádej, že Pán Boh, ktorý ho volá do svojej služby mu iste ukáže aj cestu k tomuto cieľu. Zo skromného zárobku kupoval náboženskú literatúru a jej čítaním si rozširoval svoj náboženský obzor.

Keď mal sedemnásť rokov zúčastnil sa na Svetovom Eucharistickom kongrese v Budapešti. Tu sa jeho odhodlanie utvrdilo a rozhodol sa vrátiť do školských lavíc, aby sa takto priDruhá svetová vojna. Od augusta 1944 aj jeho rodné Slovensko sa stalo bojiskom. V decembri 1944 pred príchodom frontu sa väčšina jezuitov presídlila z Ružomberka do Trnavy. Tu na Biskupskom gymnáziu Pavol Hnilica dokončieval svoje stredoškolské štúdium a tu prežil aj prechod frontu.

Vzhľadom na blížiacu sa frontovú líniu správa gymnázia rozhodla, že sa maturitné skúšky budú skladať skoršie než obvykle, t.j. vo februári a nie až v júni. Ale nový ľudovodemokratický režim februárové maturity neupredpokladalo, že Pavol Hnilica si už odbavil prezenčnú vojenskú službu, hoci on vojakom nikdy nebol. Nechcel však nikomu nič vysvetľovať a rozhodol sa, že na výcvik pôjde.

Od 25. septembra do 9. októbra bol Pavol Hnilica voľný človek. Využil tieto dni slobody, aby vyhľadal biskupa, ktorý by ho vysvätil za kňaza. Nebolo to l'ahké, pretože všetci biskupi už boli pod štátnym dozorom vládnych zmocnencov a Štátnej bezpečnosti. Pokúšal sa ísť za biskupom Nécseyim v Nitre, ale bezúspešne. Poje teologické štúdium. Do augusta 1951 takto vysvätil asi 40-50 kňazov.

V lete 1951 sa jeho činnosť stala predmetom pozornosti bezpečnostných orgánov. Štátna bezpečnosť mala informácie, že v Č-SR pôsobí tajný biskup a pátranie po ňom ju priviedlo na stopy Pavla Hnilicu. Jeho rehoľní predstavení naliehali, že musí odísť do zahraničia a tam podrobne informovať Svätú stolicu o podmienkach, v akých sa nachádza Cirkev u nás. Ale prv než ilegálne prekročí hranice, musí vysvätiť svojho nástupcu. Za nástupcu bol vybraný Ján Ch. Korec SJ, ktorého Pavol Hnilica vysvätil za biskupa v Bratislave v noci z 24. na 25. augusta 1951.

Od septembra 1951 sa Pavol Hnilica skrýval na rozličných miestach a medzitým sa pripravoval jeho útek. Ten sa uskutočnil 3. decembra 1951, kedy biskup Hnilica so skupinou d'alších disidentov sa prepravil na gumových člnoch cez rieku Moravu do sovietskej okupačnej zóny Rakúska.

Po krátkom pobyte vo Viedni odišiel k svojim jezuitským spolubratom do Innsbrucku. Prijali ho bratsky, ale s určitými rozpakmi. Najvyššie vedenie jezuitskej rehole rozhodlo, že sa jeho biskupská vysviacka nezverejní a - tak ako musel skladať maturitu dvakrát aj záverečné štúdium teológie musí opakovať. Pavol Hnilica prijal toto rozhodnutie s pokorou a poslušne zasadol do lavíc jezuitského kolégia Cassinianum v Innsbrucku. V Innsbrucku ostal asi osem mesiacov.

V lete 1952 ho odvolali do Ríma, kam prišiel v septembri 1932. Ubytovali ho v Orientálnom ústave, kde mu spolubývajúcim bol jeho starý priateľ a milý spoločník Michal Lacko. V Ríme pokračoval v štúdiu teológie na Gregoriánskej univerzite. Počas štúdií vypracoval pre Sv. Otca Pia XII. a generálneho predstaveného Spoločnosti Ježišovej J. B. Janssensa obsiahlu správu o náboženskej situácii na Slovensku. Správa zanechala hlboký dojem vo Vatikánskych kruhoch i u P. Jan B. Janssensa, ktorý potom rozhodol, aby sa z nej urobil asi 100-stránkový výťah pre širšiu verejnosť. Výt'ah mal titul La lutte du Communisme athée contre l'Église dans une pays d'Europe Centrale. Vyšiel v r. 1956 ako brožúrka pod titulom Náboženské pomery v krajine pod komunistickou nadvládou. Knižočka mala veľký úspech a vyšla v deviatich jazykoch (jazyk francúzsky, anglický, nemecký, taliansky, španielsky, portugalský, vietnamský, hindu a malayalam) a v trinástich vydaniach. V r. 2006 vyšla brožúrka aj v slovenčine.

V emigrácii sa Pavol Hnilica pokladal za pastiera umlčanej Cirkvi. Pri každej príležitosti vytrvalo upozorňoval na jej utrpenie a získaval pre ňu porozumenie i sympatie. Pre túto apoštolskú prácu našiel podporu a spoluprácu u mnohých významných osobností vtedajšieho cirkevného života, ako bol napríklad milánsky arcibiskup G. Montini (neskorší pápež Pavol VI.), známy kazateľ, mysliteľ a zakladateľ hnutia "Za lepší svet"(Mondo migliore), P. Riccardo Lombardi SJ, generál jezuitskej rehole P. Jan B. Janssens, Chiara Lubichová, zakladateľka hnutia Focolare, P. Werenfried van Straaten O Praem., veľký priateľ utečencov a vedúci organizácie Kirche in Not, bl. Terézia z Kalkaty atď.

V r. 1962-1965 zasadal v Ríme II. Vatikánsky koncil. Pavol Hnilica spočiatku pôsobil ako odborný poradca ("peritus"). Bol dôverníkom a poradcom biskupom z Česko-Slovenska a zvlášť priateľsky sa zblížil s nitrianskym biskupom Eduardom Nécseym. V r. 1964 pápež Pavol VI. rozhodol, aby sa zverejnilo Pavlovo biskupstvo. Na Vigíliu Sv. Ducha vatikánsky den-

Bol hlasom umlčanej cirkvi

Otec biskup Pavol, oroduj za nás!

znal a v júni 1945 ich bolo treba opa-

kovať. Pavol Hnilica zložil maturitu s

li na štúdium filozofie, ktoré absolvo-

val v Brne a v Děčíne. Počas štúdií sa

venoval ai mimoškolskei charitatív-

Po maturite ho predstavení posla-

vyznamenaním.

Zomrel biskup Pavol M. Hnilica SJ

pravil na kňazské povolanie. V septembri 1939 zložil skúšku a bol prijatý do kurzu Meštianskej školy v Krupine. O rok neskoršie skladal skúšky, aby sa mohol zapísať do piatej triedy Katolíckeho gymnázia v Kláštore pod Znievom. V lete 1941 zaklopal na dvere je-

zuitského kláštora v Ružomberku a nej činnosti. Pomáhal nevinným obežiadal o prijatie. Bol nesmierne šťasttiam vojny a ľuďom vykorenením z ný, že sa splnila jeho túžba v rehoľrodného prostredia, ako boli slovennom prostredí začať svoju prí-

> Štúdiu teológie sa venoval s nadšením a v r. 1950 s radosťou začal počítať mesiace a týždne, ktoré ho delili od šťastného dňa kňazskej vysviacky. Tieto jeho nádeje a očakávania boli však náhle a kruto prerušené zásahom komunistického režimu proti mužským reholám v noci zo 14. na 15. apríla 1950 (tzv. Akcia K, alebo – ako to nazval Hnilicov spolubrat Ján Ch. Korec – "barbarská noc"). Ozbrojení mi-

> > všetkých rehoľníkov naložili do nákladných áut a odviezli do koncentračného kláštora v Jasove. Odtial' ich neskôr odvliekli do Podolínca, kde Pavol Hnilica tajne dokončil teologické štúdium a od svojich predstavených dostal potvrdenie, že môže byť vysvätený za kňaza. Otázkou však bolo, ako nájsť biskupa, ktorý by vysviacku vykonal.

V septembri 1950 Pavla Hnilicu a niekoľko mladších rehoľníkov znovu premiestnili do Pezinka. Asi po štvortýždňovom pobyte v Pezinku ho zo zaistenia prepustili, ale zároveň mu poslali povolávací rozkaz, aby sa 9. októbra hlásil na vojenský výcvik v Brne. Z neznámych príčin vojenské veliteľstvo

tom išiel za biskupom Barnášom, ktorý bol internovaný v Močenku. Ale policajný dozor bol tam taký prísny, že na kňazskú vysviacku sa nedalo ani pomyslieť. Ďalšia cesta viedla mladého bohoslovca na Spišskú Kapitulu, kde žil v ústraní biskup Martin Kheberich, ale ten sa bál niečo takého urobiť. Pavol Hnilica sa však nevzdával. Išiel do Rožňavy, kde biskup Róbert Pobožný prejavil ochotu vysvätiť ho. Pravda, bolo treba udalosť dômyselne zamaskovať. Urobili to tak, že Biskup Pobožný išiel na prehliadku do nemocnice a kým sestričky v predsieni hostili jeho policajných strážcov, on sa odobral do suterénu a tam 29. septembra 1950 - na sviatok sv. Michala Archanjela – tajne vysvätil Pavla Hnilicu za kňaza. Po vysviacke sa Pavol opýtal biskupa Pobožného, či by bol ochotný vysvätiť aj ďalších kandidátov na kňazstvo, ktorí sú v podobnej situácii. Biskup súhlasil a Pavol hneď zariadil vysviacku ďalších bohoslovcov, medzi ktorými bol aj terajší kardinál Ján Ch. Korec.

Pavol Hnilica sa 9. októbra prihlásil v Brne ako branec pozvaný na trojtýždňový špeciálny výcvik. Vstúpil do kasární, obliekol sa do vojenskej uniformy a hoci nemal za sebou nijakú vojenskú službu, výcvik úspešne absolvoval. A stál pred rozhodnutím, čo robiť ďalej. Rozhodol sa, že ostane v Brne, kde sa zapísal do jednoročného vyššieho zdravotníckeho kurzu. V lete 1951 graduoval ako diplomovaný ošetrovateľ. Oveľa viac ako štúdiu sa však venoval tajnej pastorácii: navštevoval bohoslovcov, ktorí boli prepustení z koncentračných kláštorov a organizoval ich vysviacky, stretával sa s pracovníkmi podzemnej Cirkvi a pod.

V decembri 1950 mu zástupca provinciála jezuitov oznámil, že z rozhodnutia rehoľných predstavených má byť vysvätený za biskupa, aby tajne konal prácu, ktorú ostatní biskupi konať nemôžu. Pavol bol touto nečakanou úlohou priam ohromený a spočiatku sa zdráhal niečo takého prijať. Ale potom sa z rehoľnej poslušnosti želaniu svojich predstavených podriadil. Biskupskú vysviacku prijal za neobyčajne dramatických udalostí v pivničných miestnostiach rožňavskej nemocnice 2. januára 1951. Jeho svätiteľom bol biskup Róbert Pobožný.

Po vysviacke Pavol Hnilica navonok vystupoval ako poslucháč vyššieho zdravotníckeho kurzu, ale väčšinu času venoval výkonu nových povinností, ktoré tak nečakane doľahli na jeho plecia. Taine vvhľadával a vvsviacal rehoľníkov, ktorí dokončievali – a po zatvorení kláštorov tajne dokončili - svo-

KULTÚRA 18/2006 (15. novembra)

ník L'Osservatore Romano oznámil verejnosti, čo dovtedy bolo známe iba hŕstke ľudí. A tak Pavol Hnilica, ktorý bol dovtedy tajným biskupom umlčanej Cirkvi a jeho diecéza - podľa slov jeho svätiteľa R. Pobožného – sa rozprestierala "od Berlína cez Moskvu až po Peking", bol naďalej biskupom umlčanej Cirkvi, ale už ako titulárny biskup Rusadenský a jeden z otcov koncilu. Na zasadnutí koncilu 6. septembra 1965 vystúpil s prejavom, v ktorom žiadal, aby koncil odsúdil ateizmus a ateistický komunizmus ako "najvážnejší blud súčasnosti." Toto jeho vystúpenie vyvolalo vlnu rozhorčenia v socialistickom Česko-Slovensku, kde proti nemu protestovali nielen komunistickí novinári a publicisti, ale aj viacerí kňazi zo smutnoznámeho Mierového hnutia katolíckeho duchovenstva

V roku 1964 počas Eucharistického kongresu v Bombaji sa zoznámil s mimoriadnou a charizmatickou osobnosťou 20. storočia, dnes už blahoslavenou matkou Teréziou a pričinil sa, aby jej obdivuhodné dielo neostalo obmedzené na Indiu, ale preniklo do celého sveta. Má hlavný podiel na tom, že v r. 1968 vznikol prvý európsky kláštor Misionárok lásky v Ríme a v r. 1991 aj na Slovensku.

V rokoch 1968-1969, keď politický odmäk v Česko-Slovensku umožňoval slovenským veriacim putovať do Ríma, Pavol Hnilica v spolupráci so Slovenským ústavom sv. Cyrila a Metoda a so štábom spolupracovníkov organizoval pomocné akcie, audiencie u Sv. Otca pre tisíce pútnikov a návštevníkov zo Slovenska. Mal kľúčový podiel na príprave veľkolepých osláv 1100. výročia smrti sv. Cyrila, ktoré sa konali vo februári 1969 v Ríme

Autoritou svojej biskupskej funkcie organizoval podporoval rozličné akcie a križiacke ťaženia modlitieb a obetí za obrátenie Ruska. Bol horlivým apoštolom Fatimského posolstva a šíril úctu Nepoškvrneného Srdca Panny Márie i úctu Božieho milosrdenstva. V r. 1969 založil hnutie Pro fratribus a začal vydávať jeho bulletin v taliančine, neskôr aj v nemčine, francúzštine a angličtine. V prednáškach, kázňach, na stránkach tlače odhaľoval lož ateistického komunizmu a nalieval útechu i nádeje tým, čo trpeli pod jeho nadvládou. Jeho pevné stanovisko proti ateistickým režimom tzv. socialistických štátov sa stretávalo s odporom nielen u komunistov a ich spolupútnikov, ale sčasti aj v radoch vatikánskej diplomacie, kde sa po r. 1963 začala uplatňovať voči socialistickým krajinám tzv. Ostpolitik, t.j. politika hľadania kompromisov a spolunažívania s komunizmom. Pavol Hnilica, ktorý poznal komunizmus z vlastnej skúsenosti, poukazoval, že nemôže byť kompromis medzi ranou a nožom, ktorý v tej rane väzí.

Po zvolení Karola Wojtylu sa pápeža v r. 1978, Pavol Hnilica znásobil svoje úsilie, aby v zmysle fatimského odkazu Sv. Otec zasvätil Rusko Nepoškvrnenému Srdcu Panny Márie. Jeho úsilie bolo korunované úspechom. A keď tento akt zasvätenia prebiehal v slobodnom svet, on, ako anonymný turista, sa podujal na nebezpečnú cestu do Moskvy a tam 24. marca 1984 odslúžil sv. omšu a zasvätil Rusko Panne Márie v srdci sovietskeho impéria, v chráme Usnutia Bohorodičky v Kremli.

Rok po zasvätení Ruska sa stal generálnym tajomníkom KSSZ Michal Gorbačov, ktorý chcel reformovať Sovietsky zväz zavedením perestrojky a glasnosti. Avšak tieto reformy vyššia moc usmernila ináč, než si to autor želal a stal sa zázrak, ktorý nikto neočakával a nikto nepredvídal: v r. 1988-1989 sa zrútil komunistický systém v Európe. V decembri 1989, po páde komunizmu a po 38 rokov násilného odlúčenia do rodnej vlasti sa mohol vrátiť domov aj biskup Hnilica. V zrútení komunistickej tyranie vidí splnenie Fatimského proroctva, Boží zásah do histórie l'udstva a odpoved' na naše modlitby a obety.

V nových politicko-spoločenských podmienkach biskup Hnilica sa ešte viac usiloval poskytnúť materiálnu a duchovnú pomoc cirkvám v bývalých krajinách sovietskeho panstva. K tomuto cieľu bolo 25. marca 1995 za jeho spoluúčasti založené mariánske spoločenstvo Pro Deo et fratribus - Rodina Panny Márie Spoluvykupiteľky (dnes: Rodina Panny Márie), ktoré má v súčasnosti asi 300 členov (kňazov, sestier, noviciek, seminaristov) pochádzajúcich z 18 národov a pôsobiacich v 14 krajinách Európy i Ázie.

Posledné roky jeho života boli poznačené zákernou rakovinou, čo značne obmedzila jeho činnosť. Ale ani v chorobe neprestával byť mariánskym apoštolom, a horlivým šíriteľom úcty Božieho milosrdenstva. S príkladnou trpezlivosťou znášal bolesti spojené s chorobou. Keď sa približovali horúce letné mesiace, doktori mu doporučili, aby sa dočasne uchýlil na také miesto, kde nebude vystavený vyčerpávajúcim rímskym horúčostiam. A tak sa odobral do kláštora v Nových Hradoch (južné Česko), kde komunita Rodiny Panny Márie spravuje päť farností. Koncom augusta sa mal vrátiť do Ríma. Ale jeho zdravotný stav sa medzitým natoľko zhoršil, že lekári mu už nedovolili podniknúť spiatočnú cestu do Ríma. Tam ho potom zastihla smrť.

Biskup Hnilica bol hodný obdivu nielen vtedy, keď bol pri plnej sile, ale rovnako obdivuhodný bol aj vo svojej chorobe, ktorú znášal s príkladnou trpezlivosťou. Bol som ho navštíviť dva mesiace pred smrťou a pri tejto príležitosti mi povedal: "Už nie som súci na cestovanie, na kázanie ani na nijaký aktívny apoštolát, ktorý si vyžaduje pevné zdravie. Ale nesťažujem sa, pretože viem, že môžem vydávať svedectvo viery aj v utrpení a takto dokonca viacej, ako keby som bol zdravý. V minulosti som často chodil medzi chorých a hovoril som im: Obetujte vaše utrpenie, vaše bolesti na obrátenie Ruska podľa želania Panny Márie Fatimskei. Toto som im hovoril a keď ma Pán Boh navštívil touto chorobou, chcem ju prežívať tak, ako som o tom kázal, keď som bol zdravý. Teraz som donútený žiť s chorobou. Beriem to bez reptania, ba skoro sa teším, že na starobu môžem niesť apoštolát kríža".

Posledná rozlúčka s biskupom Pavlom Hnilicom sa konala v katedrále svätého Jána Krstiteľa v Trnave za účasti viac než dvoch tisíc smútiacich príbuzných, priateľov, členov mariánskeho Spoločenstva Pro Fratribus -Rodina Panny Márie, predstaviteľov Katolíckej cirkvi na Slovensku, zástupcov konferencie biskupov z Čiech, Ruska a Rakúska. Hlavným celebrantom bol Ján Chryzostom kardinál Korec, ktorého nebohý biskup Hnilica tajne vysvätil za biskupa v auguste 1951. Svoju rozlúčku s mŕtvym spolubratom Ján Chryzostom kardinál Korec zakončil slovami: "Keďže som ho poznal 65 rokov, od roku 1941, keďže som poznal jeho život a jeho pôsobenie v svätej cirkvi, aspoň za seba vyslovujem ešte jednu prosbu ku tým prosbám, ktorými sa modlíme za neho. Vyslovujem ešte jednu prosbu. Otec biskup Pavol oroduj aj ty za nás!" Mŕtve telo biskupa Pavla Hnilicu uložili na večný odpočinok v krypte katedrálneho chrámu.

Odpočinutie večné daj mu Pane a svetlo večné nech mu svieti!

František Vnuk

Dar človeka

Čím Ťa obdarovať čo Ti dať Všetko máš veď všetko je Tvoje i ruky moje i očí dvoje i široké srdce človeka Čas uteká Tú ponosu Ti dať? Žiadna panika veď k Tebe beží v Tebe zaniká Tak čím Ťa obdariť čo Ti dať Aj horstvá máš aj rieky sú Tvoje a máš aj sveta úžitok sveta nádheru Tak čím Ťa obdariť čo mám ja a nie je tvoje? Dám Ti dôveru.

Ifigénia

Zvyknutá som na boj so žralokmi. Lež obvykle nevíťazím. Vraciam sa domov porazená, ale celá pripraviť sa do iného boja. V tom denno-dennom kolotoči pred svätostánok vkročím požalovať: Ak raz ma zjedia

Obeta

nech tie srdcia

žraločie v ľudské

sa premenia.

Akú cenu má ľudské slovo ľudské skutky

JOZEFA BUKVOVÁ

Sadnúť SI tak kôpky sena

samý klam? Hriešny chaos v srdciach vládne duše platia krutú daň A človek to dieťa nemohúce chabých síl Pána prosbou oslovil Zrozpačitelo nebo nad človekom či potrestať ho či na milosť vziať Len Láska na váhach väčšiu váhu má než všetky chriechy sveta Preto Jediného Syna poslal na zem Pán

Nedorozumenie

vykúpiť človeka.

Aj krásne ľudské slová majú občas hrany a človek často nechtiac raní človeka hoci chcel pohladiť V tej háklivej chvíli

nech láska na pomoc uteká vyhladiť otáznik i vrásku z čela

Obdiv

Malebné kopce obrobené polia tône hájov agáty a bazy v kvete bohatstvo zeme požehnané Sadnúť si tak do kôpky sena Pane, ako ten Tvoj svet vonia ako len vonia

Večer na Záhorí

Pokoj je v borine len hrčaté korene zo smädných pieskov pijú a pichľavé ihličie smer ukazuje každé inam Hora riedko šumí pre suchohríby uspávanku kým zvony v dedine nereknú: lu-dé do-brú noc.

Na polnočnú

Hviezdnatá noc dýcha pokojom a pod nohami vŕzga sneh pesničku z detstva: Narodil sa Kristus Pán srdce ako betlehemská hviezda k jasličkám uteká (koľké roky už!) zaspievať o nádeji ktorá sa splnila.

Snímka: Ján Maršálek

apriek všetkým okolonostiam dochádza k postupnému kompletovaniu dokumentov o prvej slovenskej štátnosti a o zkladateľovi tejto štátnosti. Kniha Profesora Ďuricu je o prvom slovenskom prezidentovi prvej slovenskej štátnosti. Je nielen utriedeným súborom faktov, ale aj angažovanou a zároveň vyargumentovanou sumou poznatkov rozhľadeného historika. Profesor Ďurica predkladá slovenskej zainteresovanej verejnosti komplexný obraz Dr. Jozefa Tisu, obraz človeka, kňaza a politika. Doktor Tiso je výrazná súčasť toho hlúčku rodoľubov a inteligentov, z ktorých väčšina musela kompenzovať aj tú skutočnosť, že slovenská spoločnosť v 19. a začiatkom 20. storočia mala relatívne málo inej než dušpastierskej inteligencie. Slovenskí dušpastieri museli byť univerzálni a úplne oddaní nielen duchovnej spáse, ale aj veci verejnej a veci existenčného zabezpečenia slovenského etnika. Tiso je jednoducho robustná postava, osoba do nečasu, osoba spôsobilá ísť konzekventne za záchranou slovenského národa. V začiatkoch jeho verejnej služby národ nemal ani ustálené územie, ba ani jasný, hoci provinčný status. Štátnosť v dnešných časoch nie je módnym hitom, ale mali by sme vychádzať z politologického faktu, že štát je vrcholom národného bytia a že politický národ musí mať svoju štátnosť ako vrcholný emancipačný cieľ. Tiso mal za sebou skúsenosť z medzivojnovej politiky a sebaurčujúceho emancipačného úsilia. Navyše mal za sebou aj krátku skúsenosť poľného kuráta v prvej svetovej vojne. To ho uschopňovalo na to, aby úplne precítil svoju povinnosť v ďalšej prichádzajúcej vojnovej kataklizme pokúsiť sa vyviesť svoju slovenskú spoločnosť z palebnej čiary a podľa možnosti čo najviac z vojnových jatiek.

Aká bola iná alternatíva? Rozparcelovanie Slovenska medzi susedov. Pripomínam, že odtajnené archívy ukázali, že Hácha poslal ešte 12. marca 1939 dvoch emisárov na čele s Havelkom, ktorí ponúkli nacistom dva varianty: buď sa Československo "deboľševizuje" a "debenešizuje" a zaradí sa ako verný spojenec Ríše, alebo ponúka Slovensko pripojiť priamo k Ríši a Česko sa vraj prispôsobí novým pomerom. Bola to ponuka predhodiť Slovensko za cenu vytvorenia "českého štátneho geta" v rámci Ríše".

Takáto bola geopolitická morálka našich vtedajších susedov. A čo vlastne hegemoniálne resentimenty našich susedov vytýkajú Tisovi? Že sa podvolil tlaku na vyhlásenie samostatnosti hoci parlamentnou cestou. V skutočnosti mu vytýkajú, že nezobral na seba fanfarónske gesto odmietnutia slovenskej štátnosti a že teda neumožnil historický precedens rozdelenia Slovenska medzi susedov.

Keďže reč bude o čelnom slovenskom politikovi, nesmieme v nej zobrať zo zreteľa základnú premisu politiky, či už politiku považujeme za vedu, alebo za umenie. Základná premisa politiky znie: Politika má dosiahnuť žiaduce v medziach možného! Toto musíme mať aj pri hodnotení Tisu neustále na pamäti.

Ani Tiso si nemohol vybrať nemožné.

Profesorovi Ďuricovi sa štúdium kedysi tajných archívov v zahraničí podarilo ukázať heroický zápas Tisu o to, aby slovenskej spoločnosti pomohol minimalizovať straty.

Z excerpovaného historického materiálu, ktorý zhromaždil profesor Ďurica, je zrejmé, že Tiso nasadil celý svoj inteligenčný a mravno-duchovný potenciál na to, aby pomocou politického lavírovania zmierňoval v slovenskom teritóriu dôsledky najväčšej a najkrvavejšej vojny dovtedajších dejín. Okyp-

tené Slovensko, zovreté vnútenou tzv. ochrannou zmluvou, malo v podstate priestor iba pre vzdelanostný, kultúrnoduchovný a hospodársky pohyb. Vazalský status takéhoto štátu však zdvihol Tiso ako štít voči okolitým uchádzačom o tento malý priestor v Karpatskom oblúku. Tento okyptený priestor sa Tisovi podarilo udržovať mimo priamej silovej konfrontácie v podstate päť rokov. Stačí, aby sme pripomenuli hodnotenie slovenských pomerov, ktoré napísali také rozdielne osoby ako český odbojár Žitek, Viliam Široký a Gustáv Husák.

Maniakálny radikál Hitler s obľu-

napodobňovaniu Norimberských zákonov. Nemci nielen poslali svojho zmocnenca pre antižidovskú politiku (ako to od Nemcov žiadali Tuka a Mach), ale dokonca poslali Dr. Hansa Globkeho, ktorý bol legislatívnym otcom a vykladačom norimberských zákonov. Slovenské protižidovské zákonodarstvo nebola slovenská iniciatíva, ale ochranou zmluvou vnútené prispôsobovanie sa slovenského zákonodarstva Ríšskemu zákonodarstvu. Treba priznať, že aj v židovskej otázke Tukovo a Machovo radikálne krídlo denuncovalo Tisu u Nemcov. Naopak, hoci s Tukovým

radikálne riešenia. Je už zdokumentovaná prax v odborných izraelských publikáciách, že Ben Gurion, Golda Meirová či Menachen Begin diskrétne koordinovali legálne opatrenia legálneho izraelského vedenia s ilegálnymi opatreniami izraelských extrémistov zo skupiny Stern a Irgun Zwei Leumi (napríklad pri atentátnických útokoch na významný jeruzalemský hotel, kde zahynuli stovky britských civilných i vojenských osobností, alebo pri tzv. etnickom čistení územia od palestínskych domorodcov). Posledné kroky Izhaka Rabina a Ariela Šarona ukáza-

Zásadná kniha

bou vo všetkých okupovaných a vazalských štátoch rozohrával politickú súťaž radikálnych dobrodruhov, ktorí mali vyvíjať tlak na politické reprezentácie okupovaných a zvazalštených štátov. Profesor Ďurica výborne vystihol fakt, že Tiso bol nielen legitimovaný politik, ale vždy bol na čele umierneného krídla, a to aj za prvej č-s republiky aj za prvého Slovenského štátu.

Komparačný výskum správania sa ostatných hláv malých štátov tej doby ukazuje, že Tisove postoje vysoko prekračujú postoje druhých. Ďuricova kniha pospolu ukazuje, že mnohí menej morálne zakotvení a viac ambiciózni sa nechali vmanévrovať Hitlerovými manipulátormi do nezodpovedného radikálčenia hraničiaceho s vlastizradou. Dokonca Tiso na svoju umierňujúcu stranu získal aj bývalých radikálov (napríklad Ďurčanského a Čatloša) a dá sa povedať, že zabránil radikalistickému pronacistickému puču. Puč malo spustiť niekoľko radikálnych zoskupení v gardistických kruhoch. Bolo šťastím, že tieto radikalistické avantúry neprevážili ani v samej HG.

Rád by som upozornil tých, ktorí z akýchkoľvek dôvodov prijali optiku iných geopolitických doktrín, aby sa len na malú chvíľu pokúsili domýšľať, čo by sa bolo stalo, keby bolo Tisovo umiernené politické krídlo odstavené, alebo keby sa Tiso defetisticky vzdal vedenia štátu.

Vyše dvoch rokov som strávil na spomienkach a úvahách o ceste k druhej slovenskej štátnosti a z dôvodov súmerania som porovnával dve štátotvorne dekády Česka a Slovenska v rokoch 1938 až 1948 a v rokoch 1992 až 2002. Práve porovnania ukázali, že aj v Česku aj na Slovensku v oboch dekádach sa potvrdili prednosti umiernených a kompromisných postupov oproti radikálnym postupom. Pritom treba povedať, že Česi oveľa objektívnejšie a s veľkou politickou empatiou posudzujú rolu prezidenta Háchu, a to tak zo strany politickej verejnosti, ako zo strany historikov. Treba povedať, že Hácha a Beran ako predstavitelia umiernených sú vedome kladení ako protipól pronacistického radikalizujúceho krídla Moravca a Rysa-Rozsévača. Okrem toho netreba zabúdať aj na to, čo zaregistroval aj profesor Ďurica, že Beneš odchádzajúc do exilu napísal Háchovi a Tisovi listy, v ktorých ich vyzýval, aby urobili, čo sa dá na zmiernenie pomerov. Benešova nekontrolovaná zášť voči Tisovi a slovenskej emancipácii sa napokon obnažila nielen jeho trvalým opakovaním, že "Tiso musí viset", ale aj tým, že z odtajnených Molotovových archívnych poznámok je zrejmé, že ho Beneš žiadal, aby Sovieti likvidačne potrestali slovenských nacionalistov, ale aby to urobili tak, aby sa Slováci nedozvedeli, že o to žiada česká strana. Treba napokon objektívne uznať, že Tiso mal nepriaznivý názor na nadproporčné vlastnícke postavenie Židov v slovenskej ekonomike, ale tvrdo sa bránil holému

vládnym vedením a Machovým radikálčením mal Tiso veľké problémy, predsa od roku 1942, keď vláda zastavila deportáciu Židov s ohľadom na správy o neľudskom zaobchádzaní, Tiso plne stál za vládou aj proti obrovskému nemeckému tlaku.

Tak či tak je nesporné, že holokaust je neospravedlniteľný zločin proti ľudskosti, ale ani západný svet, ani Slovenská vláda nevedela o Hitlerových zámeroch do roku 1942.

Vraciam sa však k trochu odióznej, ale stále pretriasanej otázke, či má politik právo "vyjednávať so zlom". Nuž, aby bolo jasné. Politik nie je iba na slnečné dni a dni pohody, ale aj na krajný nečas a na dni pohrôm. Okrem toho politik má a musí sústavne hľadať spomínaný "výber žiaduceho v medziach možného". Rád by som pripomenul, že hoci mnohé archívy sú ešte neodtajnené, ale tie odtajnené ukazujú, že čelní politici vždy vyjednávajú a preverujú všetky disponibilné možnosti, a to dokonca aj tam, kde ich postoje a rozhodnutia sú na rozhraní verejnej morálky. Práve Ďuricovo štúdium archívnych materiálov nemeckých spravodajských služieb ukázali, že tieto väčšinou označovali Tisu ako úhlavného odporcu nemeckého národného socializmu. A Tiso neváhal vzdorovať nacistickému tlaku a zároveň nikdy nepoužil prostriedky štátneho násilia. Máme už skúsenosť s radikalitou aj v hegemonistickom tábore, aj v emancipačnom tábore, a to z viacerých geografických priestorov. Videli sme, že radikalita v írsko-britských a v španielsko-baskických sporoch priniesli viac utrpenia ako riešení. A aj írski, aj baskickí bojovníci za emancipáciu aj britskí a španielski obhajcovia mocenského status quo teraz hľadajú menej li, že v svojom neskoršom vývoji opúšťali radikalitu a smerovali k umiernenosti. Jednoducho treba v politickej súťaži hľadať viac miesta pre zmierlivejšie krídla, než pre radikálnejšie krídla.

Ale nemusíme ísť tak ďaleko do sveta. V roku 2002 vydal francúzsky historik Soubigou monografiu o T. G. Masarykovi, kde podľa odtajnených francúzskych archívov uvádza, že je zdokumentované Masarykovo rozhodnutie o fyzickej likvidácii svojich odporcov. Medzi iným najal ruského anarchistu Savinkova na zabitie V. I. Lenina. Lidové noviny 27. 2. 2002 si vyžiadali interview od francúzskeho historika a uviedli aj dotaz a poznámku, že ním v knihe uvádzané nevyberané prostriedky sú v rozpore z predstavou českej verejnosti o humanizme T. G. Masaryka. Soubigou v interview machiavelisticky odmietol túto vraj romantickú predstavu takto (citujem): "Masaryk premýšľal politické násilie až do krajnosti, až do fyzickej likvidácie protivníka. Popierať túto jeho schopnosť znamená zbaviť ho toho, čo ho robí veľkým: Masaryk sa zapodieval politikou ako mysliteľ, ale tiež ako politik, ktorý nikdy nevylučuje žiadnu možnosť, ktorou disponuje".

Nuž, takéto sú metre na posudzovanie osobností. Musíme z dôvodov historickej pravdy trvať na tom, aby sa ocenil fakt, že prvý prezident prvej Slovenskej republiky bol po celé jeho účinkovanie na čele umierneného politického krídla. Poznamenávam, Tiso zo zásady nepodpísal ako hlava štátu ani jeden rozsudok smrti a o nejakých zákulisných likvidáciách nemôže byť ani reči. Tiso tvrdo trval na svojom kňazskom kréde

Profesorovi Ďuricovi sa podarilo

vytvoriť nielen historickú fresku osoby , ktorá po dobu šiestich rokov svojho prezidentovania pracovala na plný výkon a trvale v ohrození života, no zároveň si uvedomovala rizikovosť tohto údelu. Profesor Ďurica ukázal, pod akým hrozivým tlakom pôsobil Dr. Tiso a ako ani na chvíľu nezabúdal, že jeho možnosti sú obmedzené a že musí stále usilovať o to žiaduce v medziach možného. Profesor Ďurica ukázal Tisu ako osobnosť, ktorá si uvedomovala parametre národa, ktorý po stáročia prechádzal bytím ako po ostrí noža. Tiso vedel, že treba takto molestovanému národu vytvoriť priestor pozviechať sa, oslobodiť sa z poddanského syndrómu a prekonať komplex menejcennosti, ktorý v nás pestovali naši niekdajší hegemóni. Tiso ako perfektný kňaz si uvedomoval, že pre Slovensko bolo kresťanstvo prostriedkom na vzdorovanie nepriazni osudu a na udržanie svojej málo chránenej svojbytnosti, hľadajúc potechu na nebesiach, keď nemohlo sa dočkať pozemskej odplaty za vysiľujúce hrdlačenie. Tiso si zrejme uvedomoval, že národ je lokálne ľudstvo a má teda právo na náležitú formu štátneho bytia a s ním spojenú jasnú identitu a svojbytnosť. Myslím si, že v konzumnom opare postnovoveku stále viac pociťujeme nielen duchovné vyprázdňovanie, ale aj ohrozenie vlastnej inakosti. Domnievam sa, že aj pomocou takých diel, ako nám teraz predložil profesor Ďurica, musíme dobudovať svoje slovenské štátne vedomie, a to ako svojstojné historické vedomie. Musíme poznať osoby, ktoré nasadením všetkej ľudskej i kňazskej kapacity sa zaslúžili o naše slovenské štátne bytie.

Pri vzniku druhej slovenskej štátnosti sme mali neporovnatel'ne priaznivejšiu a humánnejšiu situáciu. Aj slovenskí vyjednávači, aj českí vyjednávači mali stále pred očami varovné krvipreliatia pri emancipácii na Balkáne a na Balte. Nechceli sme sa zmieriť s asymetrickým postavením Slovenska, ale nechceli sme, aby medzi slovenskou spoločnosťou a českou spoločnosťou ležala trauma krvavého rozchodu. Myslím si, že pri pokuse o štátotvorný reparát (pri vzniku druhej Slovenskej republiky a prvej Českej republiky) sa poučili aj slovenskí, aj českí politici. O to viac musíme byť vďační za sebažertvu našich predchodcov a musíme byť vďační profesorovi Ďuricovi za vysoko angažované a zároveň vysoko objektivizujúce exponovanie výkonov takej robustnej osobnosti slovenských moderných dejín, akou bol Dr. Jozef Tiso.

Augustín Marián Húska

Ján Litecký-Šveda: Gordion alebo ako rozuzliť niektoré slová tancom Vydavateľstvo CCW, Bratislava 2006

Gordion, hlavné mesto Frýgie v Malej Ázii, bolo kedysi v staroveku známe svojim nerozviazateľným uzlom. Veštba tvrdila, kto ho rozviaže, stane sa vládcom celej Ázie. Alexander Veľký sa roku 334 pred n.l. vôbec netrápil rozväzovaním a jednoducho uzol preťal mečom. Odvtedy sa jeho čin stal povestným návodom ako rázne riešiť zložité problémy a gordický uzol vošiel do dejín ako symbol zamotanej situácie.

Autor knižnej novinky s názvom Gordion alebo ako rozuzliť niektoré slová tancom, slovenský publicista a hudobník Ján Litecký-Šveda, je si tohto nepochybne vedomý, len na rozdiel od Alexandra Veľkého netne mečom, ale perom, a to v niektorých prípadoch poriadne ostrým. Jeho nová knižka s obrázkom mozgu prepásaného opaskom na obálke vzbudí zvedavosť a dovolím si tvrdiť, že v žiadnom prípade nesklame.

iame. Čitateľovi na sto stranách ponúka 156

Hra na pravdu

"rozuzlení", ku ktorým na záver pridal ako doplnok s titulom *Cudzie pierka* aj 53 ďalších citátov od známych osobností z rozličných časových období, ako sú Aristoteles, Friedrich Nietzsche, Charles Baudelaire, Martin Heidegger, Mark Twain, Winston Churchill, Alexander Solženicyn, Kurt Vonnegut Jr., ale i Alexander Mach, Tomáš Janovic a Rudolf Chmel.

Je to nadmieru podarené dielko, akási hra na pravdu, a tá vie byť niekedy poriadne krutá. Dalo by sa povedať, že je v mnohých smeroch nadčasové. Ako to už v slovníkových publikáciách býva, jednotlivé slová, výrazy, spojenia či heslá sú usporiadané abecedne. Ich témou sú bežné pozorovania a nelogizmy bežného života, politika, história, filozofia a umenie. Striedajú sa v nich presne cielené satirické šľahy, irónia i humor. Ján Litecký-Šveda je veľmi bystrým a citlivým pozorovateľom. Svojimi bonmotmi reaguje na dianie okolo seba a vyjadruje svoj názor. Nepodlieha diktátu médií, ich dennodennei sugescii a vymývaniu mozgov, vyhýba sa stádovitému pritakávaniu, ale rozmýšľa a hľadá pravdu. Vie zaťať skutočne do živého a v mnohých prípadoch sa mu darí skutočne rozseknúť onen povestný gordický uzol poukazom na logiku a historickú pravdu.

Doplnkom textov Jána Liteckého-Švedu, či skôr ich rovnocenným partnerom, je pekná grafická úprava knihy s asi pol stovkou vtipných kresieb Andreja Mišanka, ktorý je aj autorom obálky. Toto spojenie aforizmov a kresleného humoru sa ukázalo ako veľmi šťastné. "Autori na nás potuteľne žmurkajú, neraz podpichujú, ale aj učia, ako lepšie otvárať oči," napísal v úvode knihy Ferdinand Klinda. Obaja sú známi aj čitateľom Kultúry, v ktorej Ján Litecký-Šveda väčšiu časť svojich myšlienok a názorov už uverejnil, no v novej publikácii

vychádzajú po prvýkrát pospolu a knižne.
Nová kniha je aj napriek svojmu malému formátu veľká bohatstvom myšlienok a má nadčasový charakter. Je to kniha, ku ktorej sa môžeme kedykoľvek vrátiť, otvoriť ju na ktorejkoľvek strane a spolu s jej autormi sa zasmiať, trpko sa uškrnúť či zamyslieť. Ale keďže nie je v duchu oboch mienkotvorných denníkov na Slovensku (pozri heslo Pluralita), jej autorom asi veľa priateľov vo všeobecnosti neprinesú. No ako sa hovorí, za pravdu sa platí.

IVAN P. RADY

Sbásnik svojich päťdesiatich rokoch spomína, nemusí to byť samoľúbe zahľadenie sa do svojej minulosti z pozície uzavretej životnej i umeleckej etapy. Už aj preto nie, lebo sa v ňom ešte neusadilo pokušenie starca dotvárať či vytvárať v zmysle častých literárnohistorických klišé nejaký automýtus. Päť desiatnik je otvorený predovšetkým budúcnosti. A spravidla sa môže rozpamätávať, čo je viac než spomínať. Nie v tom väzí základný motív rozhodnutia T. Križku pristúpiť k " začiatkom spomienok" a pri svojom jubileu vydať tristostranovú knihu pod názvom Srdce Sizyfos (Bratislava, DAKA 2006). V pozadí tohto rozhodnutia jestvuje zložitá spleť dôvodov. Zaiste aj takých, aké objavíme pri hociktorej "spovednej" básni, pri vnútornej potrebe vypovedať, pri potrebe dopovedať dôsledkové či príčinné deje, fakty, príbehy, nielen hlboko a osobne zažité, ale aj pozorované, alebo pri potrebe uvoľniť dlhodobé napätie medzi poznaným a nepovedaným. Totiž T. Križka je básnik spontánny, otvorený, zápasiaci, plný nepokoja, plný existenciálnych otázok, kritický hľadač pravdy, básnik bolestného zážitku krásy (prírodnej i ľudskej), pozorovateľ spoločenských premien, morálnych premien človeka, básnik dozretý, "plný tohto storočia", básnik súvzťažnosti, ktorý i "pádom rastie".

V Križkovej poézii jestvuje a pôsobí zjavný prienik racionálneho v emocionálnom výraze, a naopak, v bezprostrednosti zámer, v jednoduchosti zložitosť, v každodennosti poryv večnosti, v ľudskom božské, v sakrálnom imanácia svetskosti. Teda priestor žhavých a neodbytných protikladov, pohyb protirečení... Sú potom, povedané otvorene, jeho pamäti sprievodným komentárom k vlastnej básnickej tvorbe – i k osobnému životu. Ale sú zároveň mnohoznačnou výpoveďou, sú aj nápoveďou, sú aj cestou k sebe samému a kľúčom k spoznávaniu jeho osoby a celej básnickej tvorby, genézy básnických zbierok, jednotlivých básní, kľúčom k k interpretácii aj jeho ľudského a spoločenského života. Sám predpokladá aj situáciu "komplexnejšie interpretovať svoju tvorbu"(s.13). Toto: "okolo mojej tvorby" je vlastne priestor prvých troch kapitol. Neúplnosť či výber udalostí a faktov je vymedzujúca, logicky opodstatnená zásada. Ale vo výbere je podstatné to, čo "zasvietilo v pamäti ako čosi príznakové, typizujúce" v jeho osobnom i literárnom živote (s.13).

Pravda, to je stanovisko autora, ktoré umný a pozorný čitateľ preverí, lebo môže vidieť veci a deje aj inakšie.

Stará pravda vraví, že dobré umenie, dobrá kniha sa rodia na napätom vzťahu protikladov. To platí aj o básnickom umení, ba platí aj o epickom životopisnom rozprávaní. Predsa T. Križka nemôže negovať vyjadrovacie básnické postupy. Keď do názvu spomienok vložil bezspojkovú väzbu Srdce Sizyfos, dva najstaršie kultúrne symboly života, ba v úvodnej básni ich stotožnil: Srdce, môj Sizyfos, metaforicky vyznačil ľudskému srdcu (teda aj svojmu) Sizyfov údel, t. j. vzájomný protiklad: hore – dolu, stúpanie – pád, námaha – uvoľnenie..., teda bohatý priestor napätia túžob, očakávaní, vôle, činov oproti sklamaniam, apatii, negácii, aj arytmii spoločenského či osobného života. T. Križka vyznáva a vlastní "svoj stred", hoci sa tento stred rozbieha k iným (v čase prítomnom i minulom) i k sebe samému. "Nekonečný útek do kruhu" sa pretína vždy s cestou k Bohu (s.15). Tým vlastne v jeho autobiografickom rozprávaní nadobúda rovnocennú hodnoPETER LIBA

Otvorené pamäti

tu aj jeho životný, kultúrny, básnický, spoločensko-politický kontext. A ten je vzácny.

Križkove spomienky či rozpamätávanie sa žánrovo radia do literárnej autobiografie, pravda, nie tradovanej, faktografickej. Kompozične uplatňuje chronologický postup: od detstva k dospelosti, od začiatkov k dozrievaniu. Lenže časovú následnosť prerývajú dostredivé výsady uzlových etáp, spojených s básnickou tvorbou. To je vlastne predmet šiestich kapitol: Najkrajšie slovo mama, Medzi mestom a prírodou, Čítanie z brezovej kôry, Básnik sa rodí z lásky, Päť dlhých rokov v Moskve, Moje prvé knihy. Kapitolky - zastavenia, ako Plameň, V službách prezidenta, Kultúra patria do kultúrno-spoločenského okruhu, kým poslednou Prázdniny na orechu sa vracia k sebe, k prítomnosti, k pobytu ostatných rokov na Záhorí, vo svojej samote.

Ak vstupný text kardinála J. Ch. Korca je čitateľským vyznaním a priznaním k básnikovi, "jemu najbližšiemu", doslov manželov Kubíkovcov, vydavateľov, je významovo bohatou informáciou o zrode knihy spomienok. Avšak vybrané texty o básnikovi T. Križkovi, hodnotiace úryvky z recenzií, osobných listov, verejných vyznaní pôsobia s výpovedným textom koplementárne, súrodo a náležite. Myslím na súdy a mienky napr. J. Tótha ("suma pravej poézie"), P. Števčeka, J. Frátrika, E. Chrenkovej, F. J. Litvu, E. Gombalu, H. Kostolanskej, P. Brňáka, T. Kovalika, Sv. Veigla, J. Pauera, T. Klasa a i. Raz ich predmetom je básnik a jeho aktivity, inokedy

zasa poézia. Ich hodnota má dokumentárnu i hodnotiacu povahu a platnosť. Nemajú vždy iba ilustratívnu funkciu, tak ako ju nemá ani bohatá fotodokumentácia. Aj tá má osobitnú výpovednú hodnotu. Aj tváre jednotlivcov, aj pózy, aj momentky, aj skupinové fotografie hovoria vlastnou re-Presviedčajú a napovedajú. Z kompozičného hľadiska spestrujú súvislé čítanie. Úryvky alebo celé texty básní sú vždy v pozícii argumentačnej pravdivosti a možnei konfrontácie, akú každý čitateľ uplatňuje.

Ako pozorný čitatel' autobiografie dozretého básnika T. Križku hľadám v texte spomienok pasáže, udalosti a fakty, ktoré rozhodli o vývinovom zvrate a o hodnotovej premene autora ako básnika i ako človeka, ako spoločenského činitel'a, Predsa vel'a vie, viacej vie, ako všeobecne predpokladá. Tým, že T. Križka píše otvorene, úprimne, pravdivo, s kriticsebavidením kým i s nadhl'adom a odstupom, nikdy nie s utajovanou účasťou na niektorých verejných činoch, ľahko sa dajú nájsť tie životné situácie, ktoré boli rozhodujúce. Tým, že vyznáva jednotu myslenia a činu, neraz ponúka cestu k pochopeniu vzťahov, osudov významných ľudí, k pochopeniu niektorých ideí, ktoré sa nás bezprostredne dotýkali, ale nevedeli sme o ich rozhodujúcom pozadí. Treba zdôrazniť, že T. Križka prináša rad nových informácií (aj zo zákulisia politického), ktoré ozrejmujú z nového pohľadu mnohé vzťahy a hodnotenia z nedávnej minulosti totalitného režimu. Práve tento komentár sa ukazuje pre mňa neobyčajne cenný.

T. Križka potvrdzuje známu pravdu o detstve, o prvých bozkoch s Múzou ako jedinečným opakovaným prameňom lyrickej poézie. Preukazuje, že má výbornú pamäť na súvislosti, na detaily, na realitu viac videnú a prežívanú než sprostredkovanú. Idyla detstva a vidieka kontrastuje s mestom a civilizáciou, pocit zrastenosti s krásou prírody nenahrádza samota v meste. To nevyznieva ako nejaký sentimentálny spleen, tak ako neobyčajne presvedčivo vyznieva obraz a úloha matky, nie iba ako obdiv a úcta, ale ako záznam význačných udalostí citlivej duše, t. j. kľúčovej chvíle (s. 29). Pokora a skromnosť sa rozvíjajú spolu s vôľou a túžbou chcieť "byť básnikom". Opis reálií ďaleko prevyšujú vzťahy a postoje k mestskému i školskému vtedajšiemu svetu. T. Križa je predsa dieťa svojej doby a prostredia, totalitného režimu, preto sú zaujímavé jeho spomienky na zakázaný skaut, na kontakty s Čechmi, na rok 1968 a i. Čítanie z brezovej kôry je čítaním mladosti, keď báseň viac žil, než ju písal (s.70). Aj časového odstupu , keď " s istotou vedel, že nevie byť ničím, len básnikom" (s.73), povedal o sebe viac než chcel. Písať básne považoval a považuje aj teraz za dar, za zázrak (s.81), za vnútorný monológ duše i srdca, za ich adekvátny zápis. Celá kapitola sa javí ako výklad seba a literárnej tvorby. Je malým expozé k najnovším dejinám slovenskej lyriky, vstupom z inej strany do "prípravnej dielne" V. Mihálika, ktorému vzdáva úctu i vďaku.

Pre mňa však najcennejším príbehom i zastavením je kapitolka Päť dlhých rokov v Moskve, lebo v Moskve nastáva v živote T. Križku osobnostná metanoia, preporodenie, stretnutie s kresťanským Bohom, s pravým moderným kresťanstvom, s objavom osobného vlastenectva a kritického súdu k spoločenskému a duchovnému dianiu u nás a v Európe. Je to situácia objavu "jednoty seba so všetkým a všetkého so sebou"(s.108). Pravda, T. Križka zaznamenáva a potvrdzuje na svojom obrate aj iných, ktorí v jeho osobnom živote znamenali vel'a (moskovský kňaz Stanislav, J. Ch. Kotrec, M. Fedor v Košiciach, L. Hanus, priatelia z Gruzínska, z Čiech. "Krásne a desivé" v Moskve vyvažuje tvorivý rozlet básnika, jeho prekladateľská aktivita.

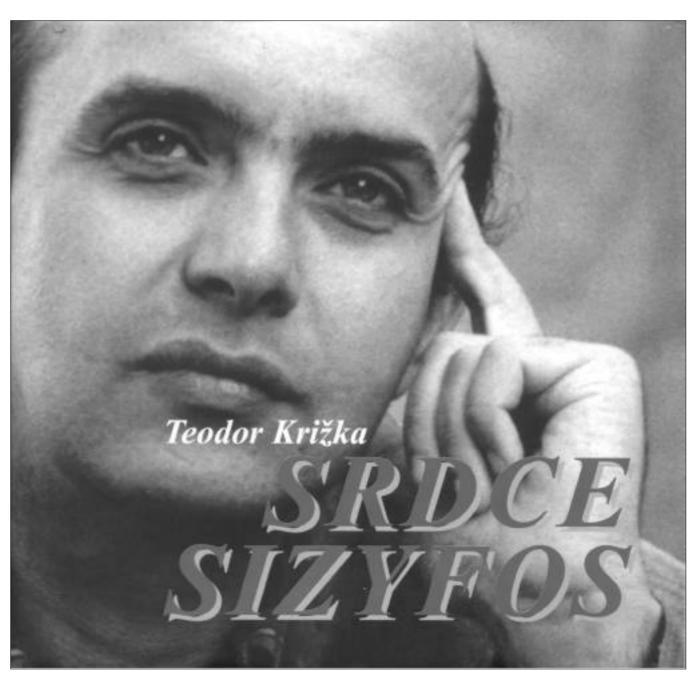
Kapitola Prvé knihy patrí takisto do dejín slovenskej poézie na konci 20.storočia nielen kvôli edičnej politike a praktikám kultúrnej politiky KSS, ale kvôli názorom a vzťahom slovenských básnikov. Nie J. Gerbóc je zaujímavý, ale najmä M. Žiak, M. Lajčiak, V. Mihálik, Ľ. Feldek, A. Tar

kovskij, J. Silan, J. Strasser, J. Švantner a i. Aj pokus o obnovu časopisu Plameň sa ukazuje ako príspevok k dejinám slovenskej literatúry, k dejinám SSV v Trnave, k vzťahom časti kléru k ponovembrovej situácii.

Informačne novým sa zdá byť aj politicko-kultúrny podiel T. Križku na rozvoji slovenskej spoločnosti po roku 1989. Osobitne jeho kritický vzťah ku KDH, k F. Mikloškovi., k J. Čarnogurskému. Nejde o negativistický, ale reálno-vecný postoj. Ten si zachoval aj pri charakteristike a hodnotení prezidenta M. Kováča, pri kritike slobodomurárstva, ale aj pri epizóde urážlivého postoja maďarskej politickej reprezentácie pri oficiálnej návšteve hlavy Slovenskej republiky v Budapešti. Za osobitnú pozornosť stojí glosovanie vydavateľsko-redakčných počiatkov života časopisu Kultúra (Kultúra ako pocta Hanusovi).

Autentický rozprávač – T. Križka – sa vo svojich spomienkach otvoril celý čitateľovi, aj v sentenciách, v politologických glosách, v bridkých poznámkach k celkovej politickej kultúre a duchovnej klíme Slovenska. V jeho názorovej platforme dominuje kresťanské myslenie, európske zmýšľanie a slovenské cítenie. A to v jednote slova a činu.

Križkova autobiografia Srdce Sizyfos je síce metaforou ľudského údelu, ale v konkrétnej podobe je symbolom i obrazom nielen neúnavného básnika a zložitej doby, ale úrovne celej duchovnej kultúry Slovenska za skoro päťdesiat rokov. Všetky literárne autobiografie sú poznačené autorovou subjektivitou, avšak hodnotné sú tie, ktoré prekračujú samého autora i jeho tvorbu. A medzi také biografie plným právom patrí Srdce Sizyfos, vypovedané svedectvo, hodné poznania, kľúč k pochopeniu zmyslu života a poézie v jednom.

dborná vodohospodárska verejnosť sa nedávno dozvedela, že o funkciu generálneho riaditeľa Slovenského vodohospodárskeho podniku (SVP) v Banskej Štiavnici sa zaujíma - medzi inými kandidátmi - aj istý Ing. Michal Kravčík, CSc. Vzdelaním vodohospodár - dokonca kandidát vied a nositeľ medzinárodnej ekologickej ceny. Kto ho nepozná, možno si povie - kandidát má príslušné odborné vzdelanie, dokonca aj vedeckú kvalifikáciu, je sveta skúsený, ovláda aj svetový jazyk - nuž, prečo nie?

Reakcia tých, ktorí mali "tú česť" oboznámiť sa s jeho "odbornosťou", s jeho návrhmi riešenia konkrétnych vodohospodárskych problémov na Slovensku, však bude diametrálne odlišná. Už skutočnosť, že ako vodohospodár a kandidát vied nadobudol taký intenzívny vzťah k vodnému hospodárstvu, že z vedeckej inštitúcie (SAV) odišiel za dobrovoľníka do Slovenskej riečnej siete - čosi naznačuje! Nakoniec náš štátom vyškolený vedec zakotvil vo "vlastnej" nevládnej organizácii "Ľudia a voda", kde bez akejkoľvek zodpovednosti má zabezpečený príjem a možnosť cestovania za peniaze sponzorov. Bohatá odmena a "medzinárodné uznanie" je zrejme len za sypanie piesku do súkolia slovenského vodného hospodárstva, lebo pozitívne aktivity (v prospech SR) nielenže nevykonáva, ale za také by si asi ani potrasenie "rukou ktorá vládla svetom" (B. Clintona) určite nevyslúžil.

Všetka česť mimovládnym organizáciám (MVO), pomáhajúcich riešiť problémy spoločnosti, ktoré štát svojimi inštitúciami už riešiť nestíha alebo riešiť nevie. Ale pozrime sa bližšie na jeho aktivity v konkrétnych vodohospodárskych otázkach.

Diskusia medzi tzv. ochrancami prírody a vodohospodármi zvýšila svoju intenzitu po novembri 1989, kedy sa - ako huby po daždi - začali za pomoci zahraničného kapitálu vytvárať rôzne "účelové" nadácie a mimovládne organizácie (MVO). Vznikli aj "národné" expozitúry medzinárodných mimovládnych organizácií ako Greenpeace (zelený mier), Rivers Network (riečna sieť), Friends of Earth (priatelia zeme), Living Planet (živá planéta) a mnohé iné. S určitým predstihom sa aktivizovali podobné organizácie aj v Maďarsku a Česku a spojenými silami začali narušovať aktivity vodohospodárov na Slovensku.

Prvým väčším stretom protichodných názorov bol spor o plnenie Zmluvy z roku 1977 o výstavbe a prevádzke Sústavy vodných diel Gabčíkovo-Nagymaros (SVD G-N), v ktorom maďarské MVO prinútili ešte komunistickú vládu zastaviť plnenie Zmluvy 1977 a nová, demokraticky zvolená vláda MR už bola natoľko politicky "vo vleku" extrémistických "ekonázorov", že nebola schopná sporné otázky vecne posúdiť a riešiť v záujme ekonomiky a životného prostredia oboch zmluvných strán. Spor o SVD G-N nakoniec - po deviatich rokoch neplodných diskusií - musel rozriešiť až Medzinárodný súdny dvor (MSD) v Haagu. Nemohol však už zabrániť podstatnému zvýšeniu investičných nákladov diela, stratám z predĺženého umřtvenia finančných prostriedkov a spôsobenia ďalších obrovských ekonomických škôd na oboch stranách. Najviac bolo ekonomicky postihnuté hospodárstvo MR (dôsledky uprednostnenia politiky pred ekonomikou sa tam práve prejavujú) - ktoré muselo vynaložiť viac ako pôvodne plánované náklady (vrátane kompletného postavenia aj priehrady Nagymaros) a nemá žiadne fungujúce dielo, ale navyše aj povinnosť uhradiť škody spôsobené zmluvnému partnerovi!

Spoločným prvkom viacerých MVO je boj proti "veľkým" priehradám - ktoré u nás nemajú šancu dosiahnuť ani tretinu výšky najväčších priehrad realizovaných vo svete. Tak ako sa v rokoch sovietskeho poručníctva nekriticky preberali v celom hospodárstve, ba i v našom vyspelejšom školstve "skúsenosti" ZSSR, teraz sa MVO usilujú nekriticky aplikovať myšlienky svojich sponzorov, hoci

Z capa záhradník?

vznikli už v podmienkach hydroenergetického potenciálu využitého na viac ako 70%, kedy všetky významnejšie priehrady v hospodársky rozvinutých štátoch už boli vybudované. Samozrejme, podľa receptu z Maďarska, všetky vodohospodárske či ekologické argumenty týchto MVO sú zapriahnuté do cieľov výsostne politických.

Medzinárodná federácia Priatelia Zeme si za peniaze svojich sponzorov (ktorých cieľom je zrejme napomáhať vo "výrobe" banánových republík) zacestovala až do austrálskeho Melbournu, aby zdvihla hroziaci prst na Slovensko, ktoré si dovoľuje sprístupniť sa zahraničným investorom výstavbou diaľnic. Namiesto diaľnic ponúkajú "kvalitný integrovaný systém verejnej dopravy" - ktorý dávno máme, ale ktorý tiež trpí hospodárskou recesiou, spojenou s vysokou nezamestnanosťou vo viacerých (spravidla horšie prístupných) regiónoch.

Naši internacionálni priatelia (keď máme takých priateľov, je už zbytočné mať aj nepriateľov) si vzali na mušku aj "veľké" priehrady, ktoré vraj spôsobili "rozsiahle ekonomické a sociálne straty". Tvrdenie, hodené do faxu všetkým ústavným činiteľom, nie je samozrejme ničím podložené a je v rozpore so skúsenosťami "zadubených vodohospodárov", ktorí nechcú uznať domácich géniov, ktorí za cudzie peniaze navrhujú nezmyselné a zjavne nefunkčné riešenia.

M. Kravčík sa už niekoľko rokov pokúša vodohospodársku verejnosť presvedčiť, že jeho riešenie úpravy územia je všeliekom, ktorý nahradí potrebu výstavby vyšších priehrad a - čo je najdôležiteišie - ktorý odstráni konkurenta v jeho ekonomických aktivitách, Vodohospodársku výstavbu. Jeho pamflet "Voda pre tretie tisícročie", hoci si to svojou kvalitou nezasluhoval, bol podrobený odbornej kritike, rovnako ako aj jeho alternatívne riešenie zásobovania východného Slovenska pitnou vodou, kde vodárenskú nádrž Tichý potok navrhoval nahradiť sústavou 49 malých nádrží a tisícami prehrádzok. Odborníci - geológovia, vysokoškolskí pedagógovia aj vodohospodári, dokonale oboznámení s lokálnymi podmienkami - sa jednoznačne vyjadrili o neprijateľnosti jeho návrhov a jeho koncepciu riešenia vodohospodárskych problémov výstižne nazvali "antikoncepciou".

Náš génius, ktorý je nesporne lepší herec ako vodohospodár, sa po odbornej "studenej sprche" otriasol a v snahe využiť nové politické vetry sa pokúša svoju antipriehradovú koncepciu vpašovať do slovenského vodného hospodárstva pomocou zahraničného tlaku.

V časopise Občianska spoločnosť (OS) z marca 1999 si aktivity Vodohospodárskej výstavby vzal "na paškál" M. Kravčík v článku: "Sedem porevolučných prípadov pána Bindera", ktorými sú vodárenské nádrže Turček a Tichý potok, vodná nádrž Slatinka, vodné dielo Gabčíkovo, povodne, vodohospodárska koncepcia Východoslovenského regiónu a celého Slovenska. Cieľom článku bolo okrem propagácie jeho teórií - zrejme aj zastrašiť ostatných vodohospodárov v obhajovaní svojej pravdy.

Ale kvalita vodohospodára sa nemeria diplomami, ale vedomosťami a výsledkami práce v príslušnom odbore. Myslí si snáď pán Kravčík, že by napríklad armáda niektorého štátu prijala návrh na totálnu reorganizáciu a zmenu obrannej koncepcie podľa návrhu nejakého bývalého dôstojníka, ktorý si vybudoval živnosť v cvičení brancov do súkromných polovojenských oddielov? A fungujúce vodné hospodárstvo je pre štát aspoň také závažné ako fungujúca obrana. S tým rozdielom, že obrana väčšinou (aspoň 90, ak nie 99%) funguje svojím odstrašujúcim potenciálom a len vo zvyšku sa uplatní v konkrétnych (bojových) akciách, zatiaľ čo naše vodné hospodárstvo musí fungovať trvalo a jeho pripravenosť zvládnuť mimoriadne podmienky je preverovaná niekoľkokrát ročne, v každom regióne Slovenska!

"Prevratné", ale prakticky neoverené vodohospodárske koncepcie sa priečia nie záujmom nejakej vymyslenej lobby, ale znalostiam vodohospodárskych teoretikov a skúsenostiam vodohospodárskych praktikov, ktorí už vo svojom odbore čosi dokázali. Ako možno prijať takéto koncepcie, ak ich propagátor preukazuje základné neznalosti vodného hospodárstva a miestnych podmienok diel, na ktoré vypúšťa svoju zdrvujúcu kritiku? Veď z množstva konkrétnych údajov a informácií, ktoré vo svojom článku uvádza, ani jedna nie je správna alebo pravdivá.Geniálny všeodborník Kravčík vo svojom článku v OS 3/99 tvrdí, že odberom z povodia Turca (alebo z hociktorého iného toku) môže zabezpečiť 560 l/s, zatiaľ čo vodárenská nádrž na tom istom toku len 500 l/s - čo je preukázateľný nezmysel!

Dopúšťa sa podvodu už tým, že porovnáva priemerný prietok so zabezpečeným, ktorý je kvalitatívne (a nákladovo) podstatne rozdielny!

Tvrdí, že v prípade nádrže Turček by priehradný múr "nižší ako 16 m" (hoci očividne má na mysli "nižší o 16 m") môže zabezpečiť "požadovanú kapacitu vodného zdroja" - z čoho by vyplývalo, že podľa neho miera nadlepšenia prietoku nie je funkciou veľkosti nádrže a tým aj výšky priehrady!

Ponúka nepreukázanú úsporu 18 mld. Sk zavedením svojho programu "Voda pre tretie tisícročie", ktorá bola odborne posúdená (výčitka o neplnení uznesenia NR SR je neoprávnená) - a odborníkmi zamietnutá!

Vyčíta Vodohospodárskej výstavbe pôžičku 17 mld.Sk, hoci len VE Gabčíkovo za necelých 6 rokov svojej existencie vyprodukovalo skoro 14 mld. kWh elektrickej energie, ktorej hodnota prakticky tento dlh už pokrýva!

Neberie do úvahy, že keby si VVB pôžičku nevzala a Gabčíkovo nedokončila, z hľadiska bezpečnosti by musela prevádzku zastaviť, takže rozsudok MSD by vyznel podstatne nepriaznivejšie ako v prípade preukázania schopnosti dielo na požadovanej úrovni dokončiť a prevádzkovať a že by sa tým spôsobili Slovenskej republike (nielen Vodohospodárskej výstavbe) škody vo výške mnoho desiatok miliárd Sk!

Vyčíta prečerpávacej vodnej elektrárni (PVE) Čierny Váh nedostatočné využívanie, hoci zo záznamov možno preukázať, že PVE aj dvadsať ráz denne nabehne na plný výkon, ktorý po určitom čase prevádzky odovzdá inej (pomalšie nabiehajúcej) elektrárni v elektrizačnej sústave (ES)!

Nevie, že výkonové služby PVE sú aspoň také cenné pre ES ako výroba špičkovej energie, takže zmenu funkcie nemožno označiť za nevyužívanie!

Nevie, že sa výstavba vodárenskej nádrže Turček nefinancovala zo zahraničného úveru VVB a že kontrolný úrad veľmi starostlivo sleduje a kontroluje prostriedky preinvestované v Gabčíkove aj na ďalších dielach?

Nevie, že geologické podmienky (flyš) v údolí Torysy neumožňujú významné akumulovanie vody v pôde a teda, že jeho koncepcia tu nemôže fungovať?

Tvrdí, že 49 menších nádrží, spolu s tisíckami prepážok, by stáli len pol miliardy Sk - teda šesťkrát menej ako vodárenská nádrž Tichý potok, hoci zo zákonitostí vzťahu medzi kubatúrou priehrady a ňou vytvoreným nádržným objemom je celkom jasné (odborníkovi), že zabudovaný objem materiálu do súboru menších priehrad musí byť podstatne vyšší, nehovoriac ani o tom, že náklady na 49 funkčných objektov, 49 vetiev odberného potrubia, 49 príjazdných ciest a stavenísk musia byť mnohonásobne vyššie ako v prípade jednej vyššej priehrady a väčšej nádrže!

Neberie do úvahy, že by 49 malých

nádrží v povodí Torysy vyžadovalo v súčte väčšie obmedzenia hospodárskej činnosti ochrannými pásmami, ktoré sú nutné - tak v prípade jednej väčšej ako aj v prípade mnohých menších nádrží - s tým rozdielom, že ochranné pásmo jednej väčšej nádrže je súvislé, zatiaľ čo v prípade 49 menších by bolo roztrúsené po povodí, s omnoho ťažšou kontrolou a s "hluchými miestami" medzi nimi!

Nevie, že v malých nádržiach, kde výška akumulovanej vody je nízka, dochádza k väčšiemu presvetleniu a prehrievaniu vody (čo zvyšuje pravdepodobnosť jej eutrofizácie) a že každá lokálna búrka zamúti celý objem malej nádrže, takže zabezpečenie kvality odoberanej vody by bolo v prípade mnohých malých nádrží podstatne ťažšie, ak nie celkom nemožné!

Zamlčuje, že jeho "Modrú alternatívu" (navrhnutú namiesto nádrže Tichý potok posudzovali špičkoví odborníci zo škôl i praxe a že ju jednoznačne odmietli ako nereálnu a neakceptovateľnú, neschopnú riešiť zásobovanie vodou východoslovenského regiónu na požadovanej úrovni kvality vody a zabezpečenosti jej dodávky!

Neuvedomuje si, že vyhodenie 5 mil. Sk na nezmyselný "pilotný projekt" je väčšie plytvanie štátnymi prostriedkami ako účelné vynaloženie štátom garantovanej pôžičky 17 mld. Sk na dostavbu Gabčíkova a Žiliny!

Neuvedomuje si (spolu s MŽP), že problém zásobovania východného Slovenska pitnou vodou nie je len otázkou kvantity, ale aj kvality, ktorá je v mnohých existujúcich zdrojoch nevyhovujúca!

Neoprávnene démonizuje vodohospodárskeho investora ako molocha, ktorý si vymýšľa stavbu priehrad, ktoré nie sú potrebné, zatiaľ čo tento (teraz aj v minulosti) zabezpečuje realizáciu spoločenskej objednávky - a zásobovanie pitnou vodou doteraz nebolo a dúfajme ani nebude predmetom podnikania pre zisk, ale aj naďalej súčasťou technickej infraštruktúry, na ktorú má nárok každý občan!

Neuvedomuje si, že zásobovanie nezávadnou pitnou vodou nie je vec, ktorej riešenie možno "rozptýlit" do obcí a domácností bez toho, aby konkrétna a kvalifikovaná organizácia bola zodpovedná za dosiahnutý výsledok!

Podobne si neuvedomuje potrebu zodpovednosti aj v prípade riešenia protipovodňovej ochrany - v prípade zámerného nasýtenia vodou pôdy, ktorá je neschopná (v dôsledku svojich hydrogeologických vlastností) túto vodu udržať, môžu nesprávne opatrenia (napríklad prepážky) povodňovú situáciu ešte skomplikovať a podstatne zhoršiť!

V prípade Gabčíkova "ponúka čitateľovi" nie "informácie, o ktorých verejnosť málo vie", ale vyslovené bludy, vyplývajúce z neznalosti a úmyslu zavádzať verejnú mienku!

Nevie, že sa prehradzovanie Dunaja nerealizovalo v novembri, ale októbri 1992 a tvrdí, že sa prehradzovalo bez povolenia, hoci je faktom, že bolo vydané platné stavebné povolenie a že sa prehradením plnilo uznesenie federálnej vlády č.794 z 12. 12. 1991!

Nevie, že na Dunaji sa v období od polovice októbra do jarného topenia snehu s najväčšou pravdepodobnosťou vyskytujú nízke prietoky!

Nevie, že obdobie nízkych prietokov môže byť nepravidelne prerušené v novembri a decembri tzv. "vianočnou povodňou", ktorá vzniká topením predčasne napadnutého snehu v Alpách, za ktorým nastúpi teplé južné prúdenie zvané föhn"!

Nevie, že vodohospodári vedeli, že sa koncom roku 1992 "vianočná povodeň" môže vyskytnúť, a preto dôrazne obhajovali nevhodnosť dlhšieho odkladu prehradzovania, ktoré bolo ohlásené na 20. októbra, ale vzhľadom na tripartitné rokovanie v Bruseli 22. októbra bolo posunuté o 4 dni - na 24. októbra 1992!

Snaží sa vodohospodárom nasadiť

"somársku hlavu" za "prehradzovanie v povodňovej vlne", hoci na začiatku prehradzovania bol prietok 1200 m3.s-1 a na konci asi 1800 m3.s-1 a povodeň sa dostavila až asi 3 týždne neskôr!

Tvrdí, že počas tejto povodne bola pravá komora zavretá, hoci prietok tiekol oboma komorami!

Tvrdí, že pri povodni v novembri 1992 tieklo Dunajom až 7000 m3.s-1, z toho komorami cca 3800 m3.s-1, hoci Dunajom tieklo len asi 6000 m3.s-1 a 3800 m3.s-1 nemohlo pretiecť ani oboma komorami, lebo kapacita jednej komory pri danom prietoku a hladine je len asi 1600 m3.s-1!

Tvrdí, že povodňový prietok prevádzaný cez plavebné komory v novembri 1992 "spôsobil havarijný stav v pravej plavebnej komore a pravdepodobne narušil statiku plavebných komôr", hoci v skutočnosti naplavený štrk do betónového bloku ľavého horného uzáveru len znemožňoval jeho zdvihnutie a uzavretie, ale statika plavebných komôr tým nebola ovplyvnená ani ohrozená!

Napriek svojej "vedeckej práci" v odbore plavebných komôr (PK) nie je oboznámený alebo nepochopil princíp riešenia dolných vrát PK Gabčíkovo, ktoré nie sú "zavesené na múroch PK", ale opreté o prah a nosník mosta!

Nevie, že Zernograd havaroval v pravej, nie ľavej komore alebo - čo je horšie - neovláda vodohospodárske konvencie ani toľko, aby vedel, že sa strana určuje vždy v smere prúdenia vody!

Nevie, že havária vrát ľavej plavebnej komory, ktorá mala byť (vzhľadom na podozrenie z mikrotrhlín vrát) od 12. 4. 1994 vyprázdnená za účelom umožnenia röntgenovej inšpekcie týchto vrát, nebola vyvolaná pádom Zernogradu po roztrhnutí lán, ale v dôsledku zvýšeného zaťaženia ľavej komory a vrát počas mimoriadne dlhého času (7 týždňov) vyprosťovania Zernogradu ukrajinskou stranou, ktorá nedovolila iným vstup na "výsostné územie" potopenej lode! A že havária vrát sa odohrala za prítomnosti (či aj prispenia?) ďalšej ukrajinskej lode - tentoraz v l'avej komore!

Záverom k názorom a návrhom pána Kravčíka možno konštatovať, že podmienky na súťaž myšlienok vo vodnom hospodárstve SR existujú, ale takáto súťaž má zmysel, len ak sa jej zúčastňujú ľudia kvalifikovaní svojimi vedomosťami aj skúsenosťami - teda prácou v príslušnom odbore. Ľudia, ktorí za výsledok svojej práce a návrhov ponesú aj plnú odbornú zodpovednosť. Osoby, ktoré z pozície nadácií podporovaných zahraničnými financiami - napriek svojim nedostatočným skúsenostiam a chýbajúcim základným informáciám o lokálnych podmienkach - sa neustále pokúšajú presadiť svoje nezmyselné návrhy a požiadavky, len zamestnávajú tímy odborníkov, ktorí by namiesto posudzovania ich nereálnych návrhov mohli v stratenom čase vykonať pre spoločnosť užitočnejšiu činnosť.

Tieto MVO si bez akejkoľvek zodpovednosti za rozvoj spoločnosti, prisvojujú právo hovoriť do výsostne odborných problémov, ktorých riešenie je zabezpečované aj oponované príslušne odborne fundovanými osobami, na báze podkladov, ktoré MVO nemajú a ani nemôžu mať k dispozícii! Keby pracovníci týchto MVO mali seriózne zámery, vyučili by sa "remeslu" pod vedením skúsených odborníkov a ak by preukázali vo svojom odbore zdatnosť nielen rečami, ale aj výsledkami svojej práce, mali by šancu sa osamostatniť a podnikať, ale tu by ich určite nikto neplatil za šírenie a presadzovanie cudzích záujmov!

Zostáva ešte odpovedať na otázku z názvu článku. Isteže, možno urobiť záhradníka aj z capa - ak má tú odvahu a drzosť sa o túto funkciu uchádzať. Ale v záujme "záhrady" občanov Slovenska, by som to radšej neurobil!

Ing. Miroslav Liška, CSc., Exprezident Slovenského priehradného výboru, bývalý pracovník Vodohospodárskej výstavby (Dokončenie zo 4. strany)

Neuplatňovalo sa však úplne a striktne a existovali rôzne príklady spolupráce a dobrých susedských vzťahov. Obzvlášť viditeľné to bolo v Haife, kde našimi susedmi boli Arabi a kde veľké časti centra mesta boli zmiešané. Toto trvalo až do "oslobodenia" Haify, kedy bola väčšina arabskej populácie z mesta vyhnaná a zostala pre nich len malá ošarpaná štvrť (Wadi Nisnas), ktorá sa stala fakticky getom. Podobné príklady by sme mohli uviesť z Jeruzalema a iných miest.

Po mnohé roky zostal sionizmus menšinovým hnutím predovšetkým východoeurópskych židov, nezdieľali ho náboženské inštitúcie ani väčšina stredoeurópskych a západoeurópskych židov. (Názory mojej rodiny na sionizmus boli veľmi typické pre západoeurópskych židov, ktorí považovali túto ideológiu za pomoc tým židom, predovšetkým východoeurópskym, ktorí mali ťažkosti vyžiť). Čo je tiež dôležité, sionizmus bol úplne bezvýznamný pre neeurópske židovské komunity, ktoré nebral do úvahy Herzl a jeho súčasníci a ktoré tvoria väčšinu židovstva. Tieto komunity raní sionisti ignorovali a v skutočnosti sa až do vzniku štátu Izrael a do vojny za "nezávislost" v rokoch 1948-49 len málo zaujímali o ich túžby. Nový štát rozpútal masívnu propagačnú kampaň, aby presvedčil Sefardov (židia španielskeho pôvodu) a východných židov, že by mali "znovuzískať" zem svojich predkov. Dôvody mal štát predovšetkým demografické (v roku 1948 len jednu tretinu obyvateľstva tvorili židia a len 10% pôdy patrilo do židovských rúk), ale aj vojenské. To isté sa opakovalo v 80-tych rokoch 20. storočia s etiópskymi židmi. Po príchode týchto neeurópskych židov do Izraela sa však s nimi zaobchádzalo skôr ako s menejcennými druhotriednymi občanmi. Pri vstupe do krajiny ich postriekali DDT a v priebehu menej ako dvoch týždňov boli muži odvedení do armády, zatiaľ čo ich rodiny zvyčajne ubytovali v úbohých prijímacích táboroch alebo opustených arabských domoch. Táto európska prevaha je stále citeľná i v modernom Izraeli, keď sa napríklad ešte aj dnes v národnej hymne hovorí o túžbe židov ísť na východ k Sionu, hoci pre mnohé neeurópske židovské komunity leží Palestína na západe. Smutné je, že niektoré skupiny sefardských a východných židov to priviedlo k extrémnemu pravicovému šovinizmu v snahe "dokázat" svoju lojalitu.

Prist'ahovalectvo ("Aliyah" = "znovuzískanie", ako hovoria sionisti) do Palestíny sa začalo uskutočňovať v naozaj veľkých množstvách s nástupom Hitlera, ktorý spočiatku vyhlasoval, že celkom sympatizuje so sionizmom, tak ako iní pravicoví antisemiti pred ním. Nové židovské osady rástli ako huby po daždi, čo viedlo k roztrpčenému a zdĺhavému palestínskemu povstaniu trvajúcemu od roku 1936 do roku 1939, kedy bolo potlačené britskými mandátnymi silami. Otvorene sa však o demografických záležitostiach začalo hovoriť až po skončení 2. svetovej vojny. Početní vyslanci ilegálneho židovského hnutia "Hagana" ("Obrana") z Palestíny prichádzali do centier s odsunutými utečencami v Európe, aby im zabránili emigrovať do iných krajín okrem Palestíny, niekedy i s použitím sily. Ilegálne lode prepchané utečencami sa opakovane snažili vylodiť v Palestíne. Prinajmenšom v jednom prípade Francúzsko a Dánsko ponúkli azyl pasažierom lode "Exodus" vypravenej z Nemecka, ktorej britské úrady zabránili vylodiť sa

Sionizmus judaizmus

v Palestíne, ale vodca židovského osídl'ovania, David Ben Gurion, odmietol takéto riešenie, čím úmyselne donútil nešťastných utečencov vrátiť sa späť do Nemecka, a to čisto z propagandistických dôvodov. Ben Gurion tiež opakovane vyhlasoval, že ak by pred 2. svetovou vojnou bola možnosť zachrániť milión židovských detí odtransportovaním do Británie alebo zachrániť len polovicu týchto detí transportom do Palestíny, vždy by si vybral tú druhú možnosť.

So založením štátu Izrael v roku 1948 si začal sionizmus získavať srdcia a mysle väčšiny židovskej spoločnosti. Po 6-dňovej vojne v roku 1967 sa veľká väčšina európskych a amerických židov stala horlivými podporovateľmi štátu Izrael a od tej doby sme svedkami rastúceho a úmyselného splývania judaizmu a sionizmu do takej miery, že sa dnes všeobecne považuje za vlastizradu a sebanenávisť, ak žid kritizuje svoj štát, nehovoriac už o sionizme. Podľa môjho názoru muselo k takémuto vývoju takmer neodvratne dôjsť vzhľadom na vopred určenú koncepciu výlučne židovského štátu.

Ak židovský štát nie je nábožen-

ským štátom, teda teokraciou, čo je to za štát a akému účelu slúži? S určitosťou nepredstavuje etnický celok; človeku stačí poprechádzať sa po uliciach izraelských miest, aby si uvedomil, že sme takí rozdielni ako krajiny, z ktorých pochádzame. Čo sa týka argumentu, že Izrael poskytuje ochranu, útočisko pred antisemitskými útokmi, tento je sotva udržateľný, pretože po prvé, Izrael je dnes mimoriadne silný vďaka svojmu jadrovému potenciálu, a po druhé, v súčasnosti je pre židov pravdepodobne najmenej bezpečným miestom na usadenie. Navyše, požiadavka, aby sa už nikdy neopakovalo niečo také ako holokaust je správna do tej miery, pokiaľ platí pre celý svet. V rámci sveta sa nesnažíme o "homogénne" etnické štáty, aby sme sa zbavili hrozby genocídy a Izrael nie je žiadnou výnimkou. V postkoloniálnom svete je myšlienka demograficky homogénneho štátu úplne neprijateľná a bizarná. Ako potom môže Izrael a väčšina jeho obyvateľov súhlasiť s takouto koncepciou a zároveň veriť, že Izrael predstavuje modernú, demokratickú spoločnosť? (Neskôr uvediem dôkazy, že Izrael nikdy nebol demokraciou pre svojich arabských občanov a už viac nie je demokraciou ani pre svojich vlastných ľudí.) Posledným argumentom, keď všetky logické dôvody padnú, je, že Boh prisľúbil túto zem svojmu národu, teda nám. (Tento argument si skôr vynucuje otázku, ako si s tým majú poradiť neveriaci židia). Behom rokov a najmä posledných 30 rokov som si uvedomila, že počet mladých ľudí nosiacich jarmulku a všeobecne dodržiavajúcich aspoň niektoré z náboženských predpisov dramaticky vrástol a myslím si, že to nie je náhoda.

Náboženské inštitúcie kráčajú so všeobecným prúdom a v skutočnosti z neho profitujú. Od konca 50-tych rokov 20. storočia prebiehajú v ortodoxnej komunite významné a znepokojujúce zmeny, ktoré v roku 1974 viedli v USA k založeniu "Gush Emunim" (blok verných) na podnet rabína Tsvi Yehuda Kooka mladšieho. Je to fundamentalistické hnutie, ktoré verí v uznanie štátu Izrael a v snahu o to, aby bol tento štát úplne a výlučne židovský vo všetkých oblastiach, o ktorých sa Tóra zmieňuje ako o Bohom prisľúbených svojmu ľudu. (Zdá sa, že si nevšimli, že nikde v Starom zákone Boh nehovorí, že židia zoberú zem jej obyvateľom). Gush Emunim tiež tvorí chrbtovú kosť pokračujúceho zakladania a rozširovania osád na Okupovaných územiach. Ortodoxné židovstvo predtým nehralo v politike dôležitú úlohu, až na to, že vytváralo tlak na vládne garnitúry, aby do práva štátu zaviedli viac židovských náboženských nariadení. Ultraortodoxná skupina "Neturei Karta" nikdy neuznala štát Izrael a je oslobodená od vojenskej služby.

Napriek tomu, že hnutie Gush Emunim nie je početné, má neprimerane veľký vplyv a moc, pretože izraelské vládne garnitúry v tichosti (a dnes už otvorene) súhlasili s jeho požiadavkami. Prívrženci tohto hnutia boli pridelení do špeciálnych vojenských jednotiek, aby tak mohli dohliadať na dodržiavanie židovských náboženských predpisov a rituálov v každom detaile (hoci dokonca aj v regulárnej štátnej armáde sa podáva len kóšer jedlo a pokiaľ je to možné, dodržiava sa sabat). Tieto jednotky majú povesť oddaných elitných vojakov. O čom sa však vie menej, ale čo sa v tichosti toleruje, je ich odmietanie poskytnúť lekársku pomoc alebo dokonca zaviesť zranené osoby do nemocnice na sabat. pokiaľ nejde o židov. Podľa môjho názoru je to veľmi krátkozraká a nebezpečná cesta vedúca v konečnom dôsledku k fundamentalistickej teokracii podobnej Talibanu v Afganistane. Fundamentalisti veria, že doba Mesiáša je už tu a že akékoľvek prekážky stojace v ceste úplnej eliminácii nežidov v zasľúbenej zemi, teda na celom území bývalej Palestíny, vrátane Svätej hory, sú Božím trestom pre hriešnych židov, konkrétne pre tých, ktorí sú pozápadnení a sekularizovaní. Toto v plnej miere očisťuje a v skutočnosti posväcuje ľudí ako Baruch Goldstein, ktorý zavraždil 29 Palestínčanov modliacich sa v Ibrahimskej mešite, ako aj zavraždenie premiéra Yitzaka Rabina. Podobne ako hnutie Hamas, ktoré bolo spočiatku podporované izraelskými tajnými službami, toto je tiež džin, ktorý sa, ak sa vypustí z fl'aše, stane neovládateľným.

Túto verziu židovskej teokracie neakceptujú sekulárni židia tvoriaci prevažnú časť obyvateľstva, ale väčšina z nich sa stále pridržiava svojej predstavy o tom, že Izrael je moderná demokracia. Izrael nebol nikdy demokraciou pre svoju arabskú populáciu počnúc narodením, kedy izraelskí občania prijímajú národnosť židovskú, arabskú alebo drúzsku, a nie izraelskú, a pokračujúc politikou najmocnejšieho odborového zväzu Histadrut, ktorý dlhodobo

podporuje práva hebrejských pracovníkov a hebrejskú kultúru. Arabskí občania nemôžu slúžiť v armáde, čo ich následne zbavuje možnosti dostávať podporu na ďalšie a vyššie vzdelanie a inú pomoc, ktorú majú k dispozícii tí, ktorí ukončili trojročnú povinnú vojenskú službu. Rozpočet arabských miest a dedín v Izraeli predstavuje približne jednu tretinu rozpočtu židovských miest a dedín. V arabských a beduínskych dedinách a osadách sa neustále vyvlastňuje pôda, pričom podľa posledných štatistík organizácie Human Rights Watch okolo 250 000 osôb, potomkov tých, ktorým sa podarilo ukryť alebo utiecť do blízkych vrchov, keď izraelská armáda ničila ich dediny v roku 1948, nebude môcť nikdy získať späť svoju pôdu, aj keď ich pôvodná dedina bola zrovnaná so zemou a je neobývaná a napriek tomu, že mnohí z nich majú doteraz listy vlastníctva. Navyše, Arabom nesmie byť predaná žiadna izraelská pôda

Len pred mesiacom sa vláda pokúsila vylúčiť arabských členov Knessetu (parlamentu), keď vyjadrili podporu svojim palestínskym spoluobčanom na Okupovaných územiach. Našťastie v tomto prípade Najvyšší súd zamietol toto rozhodnutie.

Demokratické práva židovských izraelských občanov sú tiež neustále podkopávané. Počet "refuznikov", mladých ľudí odmietajúcich slúžiť v izraelskej armáde, rastie napriek cene, ktorú za to musia zaplatiť. Izrael nepriznáva právo odmietať vojenskú službu a opakovane ich zatvára do väzenia, takže niektorí z nich si už vo väzení dohromady odpykali takmer dva roky. Okrem toho im prepadajú rôzne výhody, ktoré sú priznávané veteránom, ako napríklad granty na vyššie vzdelanie, pomoc so zamestnaním a bývaním. Vysokoškolskí učitelia nemajú v súčasnosti ani zďaleka zabezpečené akademické slobody: jeden z nich, Ilan Pappe z Haifskej univerzity bol takmer vyhodený z práce a len medzinárodné protesty prinútili vedenie univerzity odvolať vylúčenie. Podobne študent tej istej univerzity, ktorý napísal dizertačnú prácu o ďalšej masakre, ktorú odhalil (v Al-Tanturahu) dostal najprv za svoju prácu ocenenie; o rok neskôr mu bol odobraný titul a bol vylúčený z Haifskej univerzity.

Podobne sa dostal pod pal'bu Izraelský mierový blok (Gush Shalom). Pred niekoľkými mesiacmi jeho členovia napísali otvorený list všetkým dôstojníkom slúžiacim na Okupovaných územiach, v ktorom ich varovali, že ak dávajú svojim vojakom príkazy na vykonávanie akcií porušujúcich Ženevskú konvenciu o ľudských právach, mohli by byť neskôr braní na zodpovednosť a postavení pred medzinárodný súd pre ľudské práva. Premiéra Sharona to popudilo a vyhlásil, že títo aktivisti zrádzajú Izrael v prospech "našich nepriateľov" (!). Chcel, aby boli súdení za vlastizradu, ale v tom čase neexistoval izraelský zákon, podľa ktorého by mohli byť postavení pred súd. Toto bolo rýchlo napravené obsiahlym novým

v súčasnosti platným zákonom, podľa ktorého sa poskytnutie akýchkoľvek informácií, ktoré by mohlo narušiť bezpečnosť Izraela, považuje za zločin vlastizrady.

Zdá sa, je trpkou iróniou, že hnutie, ktoré spočiatku považovalo samo seba za progresívne, liberálne a sekulárne, sa nakoniec ocitlo v spojení s najreakčnejšími silami a v ich zajatí. Podľa mňa k tomu muselo nevyhnutne prísť od počiatku, hoci zakladatelia a väčšina z nás (vrátane ľudí ako ja, ktorá som vyrastala v Palestíne v 30-tych rokoch 20. storočia) to nepredpokladali a určite by si to neboli želali.

Súčasné zmazávanie rozdielov medzi sionizmom a judaizmom, ktoré zahrňuje prepisovanie starej ako aj novodobej histórie, sa využíva na to, aby sa potlačila akákoľvek kritika politiky a činov Izraela, akokoľvek extrémne a nehumánne by boli. Toto mimochodom tiež priamo nahráva antisemitským predsudkom, ktoré považujú aroganciu, brutalitu a úplné odopieranie základných ľudských práv nežidom za všeobecné črty židovského charakteru. Pre ľudí vyrastajúcich v Izraeli je dosť ťažké vidieť všetky historické falzifikácie a mýty, o ktoré sa opiera sionistická ideológia, s výnimkou vysokoškolských pracovníkov, z ktorých niektorí skutočne skúmali a uverejnili pravdu a často za to museli draho zaplatiť.

Sionizmus sa teraz prikryl všetko pokrývajúcim plášťom správnosti; tvrdí, že reprezentuje a hovorí za všetkých židov a prijal heslo "je to moja vlasť v dobrom či zlom", pričom Západ toleruje Izraelu neustále porušovanie ľudských práv, ktoré by netoleroval, keby sa ich dopúšťala akákoľvek iná krajina. Len málo západných štátov, a nie veľa židov sa odváži vyjadriť kritický postoj voči Izraelu, zvlášť keď sa mnohí ľudia na Západe doposiaľ cítia nesvoji a vinní za holokaust, ktorý sionistickí židia v Izraeli i mimo neho využívajú podľa mňa takmer obscénnym spôsobom.

V USA je židovská sionistická loby stále dostatočne silná na to, aby udržala pri moci izraelské vládne garnitúry. USA navyše považujú Izrael za dôležitého strategického spojenca vo svojom boji proti stredovýchodným "darebáckym" štátom, ktoré nahradili Sovietsky zväz ako veľkého satanského nepriateľa slobodného sveta. Najnovším fenoménom sú americkí kresťanskí fundamentalisti, ktorí podporujú návrat všetkých židov do ich Bohom zasl'úbenej zeme. Mám obavy, že sa to nezmení dovtedy, pokiaľ sa nebude Izrael posudzovať podľa tých istých kritérií ako iné moderné štáty. Je povinnosťou každého, a najmä židov so svedomím a zmyslom pre spravodlivosť, aby otvorene hovorili o falzifikáciách histórie sionistickou loby a o nebezpečných mylných predstavách, ktoré pod jej tlakom Západ prijal.

Je tiež najvyšší čas, aby sa proti Izraelu zorganizoval bojkot, podobný kampani proti apartheidu. (Kampaň iniciovaná okrem iných Nelsonom Mandelom a arcibiskupom Tutu).

Hanna Braunová, Londýn, september 2001 (aktualizované vo februári 2006, uverejnené 10. 4. 2006 v Information Clearing House)

O AUTORKE

Hanna Braunová je vysokoškolskou učiteľkou na dôchodku, žije v Londýne. Žila v Izraeli, ako dieťa emigrovala v roku 1937 z nacistického Nemecka do Palestíny. V roku 1958 opustila Izrael a odsťahovala sa do Británie, pretože stratila ilúzie o izraelskej vláde.

Preložila Tatiana Mihalíková

KULTÚRA

dvojtýždenník závislý od etiky Vydáva Factum bonum, spol. s r. o. – Adresa vydavateľstva a redakcie: Sološnická 41, 841 05 Bratislava. Tel./fax: 02/654 12 388. Redakčná rada: *Július Binder* (predseda), *Anton Hlinka, Richard Marsina, Tibor Kovalik (Kanada), Vladimír Kubovčík, Peter Kubica.* – Šéfredaktor: *Teodor Križka.* – Grafik: *Alojz Tomášek.* – Cena jedného čísla je 29,- Sk. Polročné predplatné 290,- Sk, celoročné predplatné 580,- Sk. Mediaprint-Kapa, Pressegrosso, a. s. Objednávky na predplatné prijíma každá pošta a doručovateľ Slovenskej pošty. Objednávky do zahraničia

vybavuje Slovenská pošta, a.s., Stredisko predplatného tlače, Námestie slobody 27, 810 05 Bratislava 15, e-mail: zahranicna.tlac@slposta.sk – Telefonické predplatné: 02/54418102 alebo 02/54418091 – Registračné číslo 1810/97. – Nevyžiadané rukopisy nevraciame. E-mail: redakcia@kultura-fb.sk www.kultura-fb.sk

(Pokračovanie z prechádzajúceho čísla)

Pre zaujímavosť uvádzame tri uhorské pramene z 13. storočia, ktoré opisujú smrť Mojmíra II. a zánik Svätoplukovej ríše rozdielne. Podľa Anonymovej kroniky Mojmír II. (Menumorout?) vraj zomrel prirodzenou smrťou a jeho dcéra bola vydatá za Arpádovho syna Zultu, ktorý sa po Arpádovej smrti v roku 907 stal kniežaťom Ugorov. Zultu s rukou dcéry Mojmíra II. dostal vraj aj právo vládnuť v jeho krajine. Šimon z Kézy zase píše o smrti Mojmíra II. v údajnej bitke pri Bánhide (okolo roku 906), v ktorej vraj Moravania boli porazení. Bitka pri Bánhide nie je však historicky potvrdená a mnohí historici ju považujú za fikciu. Uhorsko-poľská kronika zase dáva pád Veľkej Moravy do súvisu s vraždou panovníka (Mojmíra II.). Sú to však len dohady kronikárov, ktoré napísali 300-400 rokov po daných udalostiach a pre ich dohady nie sú historické podklady. Na základe názoru Anonyma o vydaji Mojmírovej dcéry za Zultu boli vypracované rôzne úvahy opierajúce sa o myšlienku kontinuitného prechodu moci z jednej vládnej dynastie na druhú. Bez nespochybniteľných dôkazov si myslíme, že je to len: A fabulis ad fabulis (od výmyslov k výmyslom).

Východofranská ríša, napriek zmluve z Rezna, až do roku 907 nepodnikla proti Ugorom v Karpatskej kotline nijaké významnejšie kroky. Dá sa povedať, že viacmenej nečinne pozorovala, ako Ugori v podstate bez väčších problémov obsadzujú oblasť za oblasťou a popritom stačia robiť aj lúpežné nájazdy. Asi rok po obsadení Panónie vtrhli do Korutánska; v r. 903 plienili v Bavorsku; v rokoch 904 a 905 znovu rabovali v Itálii a v roku 906 si za cieľ lúpežnej výpravy vybrali Sasko. Toto všetko doslova prinútilo Východofranskú ríšu, aby sa pokúsila nápor Ugorov zastaviť a ako najbližší cieľ si vytýčila naspäť dobyť Panóniu. V roku 907 Bavori zorganizovali veľkú výpravu a tiahli pozdĺž Dunaja. Ich nápor skončil pri Bratislave, kde sa medzi Bavormi a Ugormi odohrali tri bitky, a to 4. a 5. júla a 9. augusta . Vojenské stretnutie Bavorov a Ugorov skončilo víťazstvom Ugorov. Veľká bavorská armáda bola úplne zničená. Padol aj bavorský vojvoda Liutpold, salzburský arcibiskup Teotmar, frizinský biskup Udo, sabenský biskup Zachariáš a veľký počet šľachticov. V písomných správach sa účasť v boji jednotiek zložených z Moravanov alebo Nitranov nespomína. To by svedčilo o tom, že Svätoplukova ríša zanikla asi v r. 906. V spojitosti s bitkou pri Bratislave sa uvádza prvá písomná zmienka o Bratislave (Brezalaus-

Rok 907 - bitku pri Bratislave - možno považovať za ukončenie geografického rámca zaujatia Karpatskej kotliny Ugormi. Tak to uvádza vo svojich dielach väčšina maďarských historikov. Sú však aj historici, ktorí udávajú iné časové horizonty. Napr. Bertényi a Gyapay píšu: "Roky 896–900 – postupné zaujatie Karpatskej kotliny", atď. To však neznamená, že Ugori sa usídlili a vojenskými hliadkami obsadili celú Karpatskú kotlinu. Predovšetkým v pohraničí boli ponechané široké pásy, tzv. depü (gyepü). Pokial' tam pred príchodom Ugorov bolo nejaké obyvateľstvo, bolo násilne presídlené. Pohraničné pásmo mimoriadnej šírky bolo zriadené na východe ako obrana pred ešte stále Pečenehmi budiacimi hrôzu. Ďalšie pomerne široké pásmo bolo zriadené na západe, medzi Viedenským lesom a riekou Enžou (Enns) ako obrana pred Bavormi. Niektoré územia boli len pod symbolickou kontrolou Ugorov. Napr. na území bývalého Nitrianska (v rozsahu asi dnešného Slovenska) ugorské jednotky boli len na niektorých strategických miestach. Na základe archeologických nálezov sa usudzuje, že ugorské jazdecké posádky koncom prvej polovice 10. storočia dosahovali čiaru Hlohovec - Nitra - Levice -Krupina - Lučenec - Rimavská Sobota -Turňa – Michaľany – Zemplín. Pre zaujímavosť uvádzame, že v Nitre neskôr "vládol" Arpádov syn Üllö ; po ňom syn Tarhoša a vnuk Arpáda Tevel, a po ňom Takšoň, syn Zultu a vnuk Arpáda. Knieža Arpád zomrel v roku 907.

Často je diskutovaná otázka, ako dokázali Ugori v priebehu 10–12 rokov ovládnuť rozhodujúcu časť Karpatskej kotliny? Dospeli sme k názoru, že to malo viac príčin. Pokúsime sa stručne vysvetliť náš názor. Hlavnou príčinou bol nepomer síl, lebo

početná prevaha bola jednoznačne na strane Ugorov a ich spojencov Kabarov. Zatial' čo celkový počet miestneho obyvateľstva Karpatskej kotliny sa odhaduje na 100 000 až 200 000, moderní "triezvi maďarskí historici počet príchodzích Ugorov (vrátane Kabarov a iných) odhadujú asi na 500 000. Českí, rumunskí a ruskí historici predpokladajú, že príchodzích Ugorov a spol. bolo asi 200 000 až 500 000. Je však aj skupina maďarských historikov, ktorá počet príchodzích Ugorov a spol. udáva až 210 000 bojovníkov, čo by znamenalo, že celkovej populácie bolo viac ako 1 milión. Arabské pramene zase hovoria, že bojaschopných Ugorov bolo asi 20 000, čo zodpovedá len počtu 100 000 populácie. My sa stotožňujeme s názorom autorov publikácie Dejiny Maďarska z r. 1984, ktorí celkový počet príchodzích Ugorov a spol. odhadujú na 500 000. Celkový počet miestneho obyvatel'stva pred príchodom Ugorov a spol. bol asi 200 000. Vychádzame z odhadu, že "na konci 9. storočia len na území Slovenska žilo asi 120 000 obyvateľov. Ako je dokázané, najhustejšie obývané v 9. storočí

Platí to najmä o vzťahu Východofrankovia verzus obyvatelia Svätoplukovej ríše. Cisár Arnulf s Ugormi opakovane uzavrel bojové spojenectvo, druhý raz (r. 899) dokonca v situácii, keď sa už Ugori uchytili v Sedmohradsku a asi aj v južných častiach Veľkej uhorskej nížiny. Nemalú a nepriamu pomoc mali Ugori aj z vnútornej situácie, ktorá bola vo Východofranskej i Svätoplukovej ríši. V týchto krajinách už desaťročia pretrvávala anarchia, rozbroje i bratovražedné boje ako dôsledok nástupníckych a iných sporov. Dokonca aj po zabratí Panónie a každoročných nájazdoch (r. 900-906) Ugorov do nemeckých krajín a Itálie, i napriek zmluve z Rezna (r. 901). Východofranská ríša nepodnikla až do r. 907 nijaké razantné kroky proti prenikajúcim Ugorom a tak obyvateľstvo jednotlivých oblastí bolo postupujúcim Ugorom vlastne vydané

Tak ako nepoznáme spoľahlivo podrobnosti o príchode Ugorov, tak spoľahlivo nepoznáme ani osud miestneho obyvateľstva. Bezpečne vieme, že prakticky celý pospolitý ľud Karpatskej kotliny boli Slo-

mongolskom vpáde, teda stav z druhej polovice 13. storočia. Po oboch stranách Váhu až k hraniciam českého kráľovstva sú uvedení Slováci. Áno, Slováci na maďarskej mape z 13. storočia! Slovania už nie sú uvedení pozdĺž južných Karpát a naďalej chýbajú aj v Zadunajsku. Na mape sa objavili Rumuni až v troch oblastiach Sedmohradska. Enormne sa na mape rozmnožili Pečenehovia. Osídlili rozsiahle povodie Ráby, oblasti na dolnej Tise a dolnej Maruši, a výrazne rozšírili oblasti svojho osídlenia po oboch stranách Dunaja. Sikuli sa vytratili od rieky Moravy a objavili sa v oblastiach na sever od Drávy, od hranice so Štajerskom po ústie Drávy do Dunaja. Naďalei sú aj v Sedmohradsku. Objavili sa Kumáni, a to v rozsiahlej oblasti strednej a dolnej Tisy a dolnej Maruši. V oblasti Spiša sú uvedení Sasi a podobne aj v Sedmohradsku. Priznáme sa, že vidieť na maďarskej mape z 13. storočia názov Slováci, to bolo pre nás veľké a milé prekvapenie. Zaujímavé je aj to, že na týchto mapách Karpatskej kotliny nie sú nikde uvedení Kabari a ani Ugori (Maďari). V každom prípade je humbug politikov a Attilove dedičstvo je báchorka šovinistických a nacionalistických nedoukov, očakávalo sa, že dvojité zaujatie vlasti sa vytratí z histórie. Žiaľ, nestalo sa tak. Nielen v 20., ale ešte aj v 21. storočí sa niektorí maďarskí novinári a politici ako v Maďarsku, tak aj v niektorých susedných krajinách pod heslom "kto tu bol prvý" radi vracajú k Attilovi – nášmu kráľovi - a hrdia, či chvastajú sa jeho odkazom. Oficiálni historici z Budapešti a povedzme aj z Komárna "nechcú dopustiť", aby sa táto krásne vymyslená teória o Attilovom odkaze len tak z ničoho nič vytratila zo stránok učebníc dejepisu. Objavila sa preto novelizácia tejto teórie. Podstata tejto modifikovanej teórie spočíva na skutočnosti, že v období rokov 670-700 Avarský kaganát na strednom Dunaji posilnili tzv. "neskori" Avari.

Ako d'alej uvedieme, Avari v 7. storočí utrpeli viacero porážok. Jednu porážku Avarom spôsobilo aj bulharsko-onogurské knieža Kuvart. Neskôr proti Kuvartovi vystúpil jeho syn Kuber, ktorý po porážke hľadal a našiel azvl u Avarov. Avari Kuberovi a jeho družine dali možnosť usídliť sa v Zadunajsku. Maďarskí historici v Kuberovej družine vidia Maďarov (magyarokat látnak), a to preto, lebo pretrváva nejasnosť o etnicite tejto družiny a určitý typ nájdenej keramiky na avarských sídliskách by vraj mohol nasvedčovať, že ide o Ugorov. Túto skutočnosť využil maďarský historik Július László (László Gyula) a pohotovo vypracoval hypotézu, že časť Ugorov sa už v r. 670-800 z oblasti rieky Kamy "nasťahovala" do Karpatskej kotliny a tu ich našiel koncom 9. storočia Arpád a jeho ľudia. Túto hypotézu väčšina historikov odmietla ako nepodloženú, a tak došlo k novelizácii novelizovanej teórie o dvojitom zaujatí vlasti, s ktorou sa stretávame aj v najnovšej maďarskej historiografii. Podľa tejto hypotézy v období rokov 670-700 Avarský kaganát na strednom Dunaji posilnili tzv. "neskorí Avari". "Neskorí" Avari pochádzali alebo mali pochádzať z onogursko-bulharského zväzu, ktorý vznikol asi v r. 552 a v r. 630 sa rozpadol. Tento zväz si podmanil aj celé "maďarstvo". Keď sa tento zväz v r. 630 rozpadol, všetci jeho príslušníci, vrátane "maďarstva", sa stali poddanými Chazarského kaganátu. Zatiaľ čo turkické etniká, Onoguri a Bulhari, sa z chazarskej nadvlády vymanili už v r. 670, Ugorom sa to podarilo až okolo r. 830.

Zdalo by sa, že stačí porovnať dva časové údaje: príchod "neskorých" Avarov 670 – 700 a vymanenie sa Ugorov z područia Chazarov r. 830 a odpoveď je jasná. Tak to platí u nezaujatých a objektívnu pravdu hľadajúcich bádateľov. Skutočnosť je však taká, že sa našli historici, ktorí vypracovali ďalšiu hypotézu o dvojitom zaujatí vlasti. Tá spočíva v tom, že do ugorčiny (maďarčiny) boli prevzaté praslovanské slová už v 8. a 9. storočí, a to sa vraj mohlo stať len tak, že v skupine Onogurov-Bulharov sa vymanili z chazarskej nadvlády v r. 670 aj ugorské kmene. Je ale dokázané, že Ugori prevzali mnoho praslovanských slov v 9. storočí, keď sídlili v Etelköze a ich susedmi boli aj Slovania. Slovanské slová mohli prevziať aj koncom 8. a začiatkom 9. storočia, keď Ugori ako poddaní Chazarov kočovali v Levedii.

Ďalší variant teito teórie ie do určitei miery doplnením predchádzajúcich a znie takto: "Výpravy cisára Karola Veľkého a Bulharov nemohli vyhubiť ľudnatý avarský národ a preto vo Veľkej nížine muselo ostať veľa Avarov. Keďže neexistuje nijaký dôkaz o tom, že by sa k Ugorom po r. 895 pripojila nejaká cudzorodá etnická skupina, potom by Avari, ktorých prítomnosť bola dokázaná i po franskom zábore, mohli v skutočnosti byť Maďarmi" (L. Kontler). Podobné názory majú aj ďalší maďarskí historici. L. Kontler súčasne upozorňuje, že "dnes je tábor archeológov a historikov odmietajúcich tieto hypotézy rovnako veľký, ako tábor ich zástancov". Hypotézy o existencii nejakých Avarougorov či Ugoroavarov nám pripomínajú hľadanie honosných predkov Ugorov v Mezopotámii, v oblasti severných brehov Stredozemného mora a dokonca i v južnej Amerike. A ako už vieme, "hľadači honosných predkov" skončili hanebným debaklom a aj dvojité zaujatie vlasti doposial' nemá ani jediný nespochybniteľný argument či dôkaz.

(Dokončenie v budúcom čísle)

Edita Tarabčáková

Maďarské mýty

v Karpatskej kotline bolo Nitriansko (asi dnešné Slovensko) a Panónia. Osídlenie ostatných území bolo redšie, a tak usudzujeme, že koncom 9. storočia pred príchodom Ugorov v Karpatskej kotline žilo okolo 200 000 ľudí. Z uvedeného je vidieť, že v odhadoch rôznych odborníkov síce sú väčšie - menšie rozdiely, ale pomer "miestne obyvateľstvo: Ugori a spol. je 1:2,5 a viac" v prospech Ugorov a spol. Teda príchodzí Ugori v čase zaujatia vlasti mali najmenej 2,5 až 3 násobnú početnú prevahu. Je všeobecne prijaté, že u národov žijúcich nomádskym spôsobom je z celej populácie asi jedna pätina bojovníkov, zatiaľ čo u národov už usadivších sa, je to menej ako jedna sedmina. Ďalším faktorom je skutočnosť, že Ugori a spol. ako kočovníci nemali problém zhromaždiť sa v krátkom čase či už k útoku alebo k obrane. Staré kroniky uvádzajú, že Ugori mali taký prebytok koní, že jeden jazdec – lukostrelec mal aj štyri kone a vedel presadať z koňa na koňa aj za rýchleho cvalu. Miestne usadlé obyvateľstvo na sústredenie a presuny potrebovalo omnoho viac času. Významným faktorom v prospech Ugorov bola aj tá skutočnosť, že ich armádu tvorili len jazdci, ktorí sa už od detstva cvičili jazdiť, strieľať z luku a bojovať kopijou a mečom. Ugori mali aj tú výhodu, že používali železné strmene (do Európy ich priniesli ako prví Avari už v 6. storočí. Ugori ich prevzali alebo od Onogurov alebo od Chazarov tiež asi v 6. – 7. storočí.), čo im umožnilo aj za jazdy strieľať na všetky strany aj dozadu. Vynikali najmä v streľbe z lukov a na nepriatel'a vedeli vystrelit' aj počas prudkej jazdy celé "mračná" presne letiacich šípov. Ich bojová taktika bola omnoho efektívnejšia ako taktika usadlých národov. Ako prvý opísal nevšedný spôsob boja ugorských bojovníkov byzantský cisár Lev VI. Múdry, ktorý si najal Ugorov na ťaženie proti polousadlým Bulharom v roku 894. V knihe Vojnová taktika uvádza, že Ugori sú skromní, nenároční a otužilí, ale ai ľstiví a úskoční. Na rozdiel od usadlých národov Ugori nikdy neútočili v zovretých šíkoch, ale napádali nepriateľa v húfoch zo všetkých strán. Vždy sa snažili rozdrobiť nepriateľskú armádu na menšie skupiny, ktoré potom likvidovali do posledného muža. Protivníka prenasledovali a zabíjali aj vtedy, keď už bolo jasné, že bitku vyhrali. Tak hodnotil byzantský cisár Lev VI. Múdry bojovú taktiku Ugorov a jch vlastnosti v r. 894, teda v predvečer začiatku ich zaujatia vlasti. Pre zaujímavosť uvádzame, že dobové záznamy zdôrazňujú, že keď došlo na boj mečmi, alebo keď sa Ugorom nepodarilo rozptýliť nepriateľa a došlo k boju medzi zoradenými jednotkami, Ugori v bojoch

Najväčšou výhodou prichádzajúcich Ugorov a spol. bola skutočnosť, že mocnosti Karpatskej kotliny už viac ako polstoročia nielenže medzi sebou bojovali, ale od roku 892 aj pozývali Ugorov za spojencov. vania, prevažne poľnohospodári, a Ugori narážali na odpor len veľmi zriedka. Slovansky hovoriace obyvateľstvo bolo aj čo do počtu omnoho slabšie. Ugori so svojimi kabarskými a inými spojencami boli dosť silní (početnejší), aby dostali pod kontrolu obývané časti nového domova a aj jazyk

dobyvateľov (Ugorov) prevážil. Pokúsili sme sa získať mapy z obdobia 10.–11. storočia, teda z obdobia po príchode Ugorov do Karpatskej kotliny, s vyznačením etnického rozloženia obyvateľstva v Karpatskej kotline. Získali sme len dve, ktoré boli použiteľné. Mapa z diela Bertényiho a Gyapayho zachycuje stav do roku 1090. Slovania sú tam uvádzaní v oblasti dnešného Slovenska a Zakarpatskej Ukrajiny, ďalej pozdĺž južných Karpát až po sútok Dunaja s Tisou, a tiež pozdĺž riek Dráva a Sáva. Slovania nie sú uvedení v Zadunajsku ani v ďalších oblastiach, kde v čase príchodu Ugorov určite žili. Ak mapa objektívne zaznamenáva stav z roku 1090, znamenalo by to, že pôvodné slovanské obyvateľstvo zo Zadunajska alebo ušlo, bolo presídlené, alebo vyvraždené. Sikuli sú uvádzaní v oblasti južných Karpát, pri Bihari a pri dolnej Morave od Holiča až po jej ústie do Dunaja, kde boli presídlení ako strážcovia hraníc medzi českým a uhorským kráľovstvom. Na mape sa nachádzajú rozsiahle oblasti osídlené Pečenehmi. ktorí ako vieme boli hrôzubudiacimi nepriateľmi Ugorov. Usídlenie sa Pečenehov v Zadunajsku má zaujímavú históriu. Knieža Takšoň, syn kniežaťa Zultu a otec kniežaťa Gejzu, mal za ženu (pravdepodobne) pečenežskú princeznú. Predpokladá sa, že počas jeho pôsobenia vo funkcii kniežaťa sa prisťahovala skupina Pečenehov na čele s náčelníkom Tonuzobom, ktorým bol určený priestor na usídlenie sa na území neskoršej župy Heveš. Neskôr panujúci knieža Geiza sa pokúsil pri následníctve preisť z princípu seniorátu na princíp primagenitury, aby zabezpečil nástupníctvo synovi Vaikovi (neskorší sv. Stefan). Mal informácie, že podľa dovtedy platného princípu seniorátu, na funkciu jeho nástupcu si robí nárok jeho mladší brat Kopáň a že má veľkú podporu v elite ugorských kmeňov. Preto Kopáňove majetky v šomodskej župe obkľúčil sídlami jemu verných Pečenehov a Sikulov, čo je na mape z 13. storočia jednoznačne vidieť. Ako vieme, aj napriek týmto opatreniam Kopáň zaútočil po Gejzovej smrti na jeho syna. Pečenehovia sú na mape uvedení aj od Budína po Kaloču a v širokej oblasti Neuziderského jazera. Rumuni nie sú na tejto mape uvedení. Maďarskí historici ešte aj dnes nechcú pripustiť, že v čase príchodu Arpáda a jeho ľudu do Karpatskej kotliny by sa tam nachádzal čo len jeden Rumun pod akýmkoľvek pomenovaním.

Druhá mapa zachytáva etnickú situáciu v Karpatskej kotline v 13. storočí. Vzhľadom na to, že na mape sú uvedení Kumáni, usudzujeme, že zachytáva stav po

obidve mapy vizualizujú situáciu osídlenia Karpatskej kotliny asi 170 až 350 rokov po príchode Ugorov.

spojencov do Karpatskej kotliny treba as-

V súvislosti s príchodom Ugorov a ich

poň stručne spomenúť aj teóriu tzv. dvojitého zaujatia vlasti, ktorá pretrváva vo vedomí maďarskej spoločnosti aj v súčasnosti, teda v 21. storočí. Teória o dvojitom príchode Ugorov do Karpatskej kotliny uzrela prvý raz svetlo sveta koncom 13. storočia. Vtedy "vynaliezavý fantasta" Šimon z Kézy (tak ho ohodnotil súčasný maďarský historik J. Szücs), rozpracoval Anonymovu tézu o údajnej identite Hunov a Ugorov. V rámci tohto rozpracovania vyrukoval s prekvapujúcou "ucelenou" teóriou "dvojitého príchodu do krajiny". Podľa Šimona z Kézv už "v hmlistom dávnoveku" vytvorilo 108 rodov jediný národ, vtedy nazývaný Huni, teraz Ugori (Maďari). Prišli vraj zo Skýtie a okolo roku 700 sa usídlili v Panónii. Potom pod vedením Attilu si podrobili pol sveta. Ako vieme, Attila bol zavraždený v roku 453, teda zomrel o 3 storočia skôr, ako si (podľa Š. z Kézy) podrobil pol sveta. Z príčin, ktoré Š. z Kézy presne neuviedol, Huni sa vrátili do Skýtie a neskôr sa do tej istej Panónie opäť vrátili, aby sa tam definitívne usídlili, ale už pod menom Ugori (Maďari). Ugori z roku 1280 (vznik kroniky Š. z Kézy) sú takto vlastne priamymi potomkami dávneho spoločenstva 108 rodov Hunov. K žiadnemu etnickému miešaniu vraj nedošlo, a preto sa vytvorila historická kontinuita (ktorá ale nikdy neexistovala). Š. z Kézy sa nielenže snažil Attilu a celé hunské obdobie "očistiť a rehabilitovať", ale predovšetkým chcel pre Ugorov vytvoriť "historické, právne a dokonca i morálne oprávnenie historických nárokov na Karpatskú kotlinu" (J. Szücs). "Nad takým uličníctvom by sa dalo pokrčiť ramenami...," píše P. Lendvai, ale deje vymyslené dvomi kronikármi s predstavivosťou románopiscov (Anonyma a Simona z Kézy) až do dnešných dní živia sebavedomie početnej maďarskej šľachty, vzdelancov i pospolitého ľudu, a čo je najhoršie aj oficiálnej maďarskej národnej historiografie. Túto teóriu stredovekých kronikárov si osvojili maďarskí historici a rozpracovali ju ako odkaz či dedičstvo po Attilovi. Táto teória donedávna bola súčasťou oficiálnych dejín vyučovaných na školách všetkých stupňov, a tak generácie žiakov i študentov veci vymyslené a vybájené pokladali (žiaľ, i pokladajú) za veci historické. Po stáročia nezmysly vtĺkané do hláv školopovinných detí sa hlboko a takmer nevymazateľne vtisli do maďarského povedomia a stali sa predmetom l'udovej viery. Mnoho Mad'arov sa k tomuto vymyslenému "dedičstvu" hlási aj dnes!

Keď etnológovia, jazykovedci, historici a ďalší bádatelia dokázali v 19. a 20. storočí, že hunsko-maďarská príbuznosť je výmysel kronikárov, že Attilov odkaz